

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

KAVRAM HARİTALARININ SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ
ÇERÇEVESİNDE TARİHSEL KAVRAMLARIN ÖĞRETİMİNDE
KULLANILMASI: KAVRAM HARİTASI İLE YAPILAN ÖĞRETİM
İLE TUTUM, BAŞARI ve KALICILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ramazan ÇOLAK

İSTANBUL 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

KAVRAM HARİTALARININ SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ
ÇERÇEVESİNDE TARİHSEL KAVRAMLARIN ÖĞRETİMİNDE
KULLANILMASI: KAVRAM HARİTASI İLE YAPILAN ÖĞRETİM
İLE TUTUM, BAŞARI ve KALICILIK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELENMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Ramazan ÇOLAK

Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Kaya YILMAZ

İSTANBUL 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

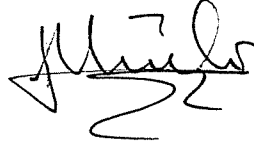
Ramazan ÇOLAK tarafından hazırlanan Kavram Haritalarının Sosyal Bilgiler Eğitimi Çerçevesinde Tarihsel Kavramların Öğretiminde Kullanılması: Kavram Haritası ile Yapılan Öğretimin Tutum, Başarı ve Kalıcılık Arasındaki ilişkinin İncelenmesi başlıklı bu çalışma 25.06.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmzalar

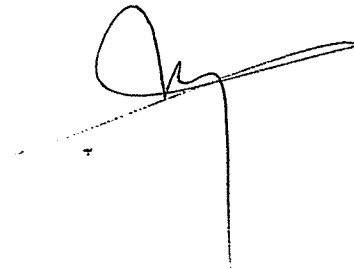
Danışman : Doç. Dr. Kaya YILMAZ

Üye :Yard. Doç. Dr. Mehmet ÜNLÜ

Üye :Doç. Dr. Ali YILMAZ

ÖNSÖZ

Sosyal bilgiler dersinin genel amacı, yaşadığı ülkenin kültürel ve tarihsel değerlerini benimsemiş, vatandaşlık bilincine sahip, toplumsal olaylara ve çevresine karşı duyarlı vatandaşlar yetiştirmektir. Bu yönde yetişecek bireylerin, durumları ve olayları doğru yorumlayan, gerektiği zaman tecrübelerini ve bilgilerini yaşamına yansıtan, karar verme yeteneği, eleştirel düşünme ve araştırma becerileri gelişmiş, üretken, sosyal çevresiyle olumlu iletişim kuran bireyler olmaları hedeflenmektedir. Bu bakımdan sosyal bilgiler öğretimi büyük bir önem arz etmektedir. Bu hedefleri gerçekleştirebilmek için öğrencilere sadece dinlemekle yetinmedikleri, bir rehber eşliğinde bilgiye kendilerinin ulaşabildikleri, kendilerini cesurca ifade edebilecekleri bir öğrenme ortamı oluşturmak gerekmektedir. Böyle bir ortamı oluşturmanın en önemli yollarından biri kuşkusuz öğrenci merkezli eğitim öğretim tekniklerini kullanmaktır. Bu tekniklerden biri olan öğrenme sürecinde etkililiği yapılan çalışmalarla ispatlanmış ve kavram öğretiminde çok sık kullanılan kavram haritaları tekniğidir.

Derslerde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri, öğrencilerin derse karşı tutumunu etkileyen önemli bir belirleyicidir. Öğretmenler tarafından öğrencileri öğrenme sürecine dahil edebilecek öğretim tekniklerinin kullanılması, dersleri ilgi çekici hale getirecektir. Ülkemizde diğer derslerde de olduğu gibi sosyal bilgiler derslerinde de uzun yıllar geleneksel yöntemlerle konular anlatılmış fakat başta eğitim alanında olmak üzere dünya 20. yüzyıldan itibaren her alanda bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişimle birlikte dünya küçük bir köy haline gelmiş fakat bireylerin uyum sağlamaları gereken durumların ve kavramların sayısı da artmıştır.

Kavramların ve kavram öğretiminin 6. sınıf sosyal bilgiler programında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Öğrenciler, 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler programında yer alan kavramların düzeyleriyle 6. sınıf sosyal bilgiler programında yer alan kavram düzeylerinin aynı olmaması nedeniyle bu kavramları öğrenmede zorluk yaşamaktadırlar. Bu açıdan bu çalışmada, öğrencilere hem tarihi sevdirmeye hem de kavram haritası tekniğinin öğrencilerin başarısına ve sosyal bilgiler dersine olan tutumlarına etkisini ortaya koymaya çalıştığım tezimde çalışmam süresince bana

yardımcı olan ve fikirlerini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Kaya Yılmaz'a şükranlarımı sunuyorum. Yine yüksek lisans eğitimim boyunca beni motive edici fikirlerinden dolayı Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı öğretim üyeleri ve öğretim elemanlarına, çalışmayı yürüttüğüm deney grubu ve kontrol grubu öğrencilerime, eserlerinden yararlandığım değerli bilim insanlarına, beni yetiştirip bugünlere getiren gerçek bir Osmanlı insanı olan cefakâr anneme ve babama teşekkürlerimi sunuyorum.

RAMAZAN ÇOLAK

ÖZET

Bu araştırmanın amacı ilköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersi, “İpek Yolunda Türkler” ünitesi kavramlarının öğretiminde, kavram haritası tekniği kullanılmasının öğrenci başarısına, öğrenilen bilgilerinin kalıcılığına ve sosyal bilgiler dersinde öğrenci tutumlarına olan etkisini ortaya koymaktır.

Araştırma, 2009–2010 öğretim yılının ikinci döneminde Yalnızbağlar İlköğretim Okulu (Rumuz) 6/A ve 6/D sınıflarında öğrenim gören 106 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Çalışma, 6/A sınıfı 54 öğrencisi deney grubu, 6/D sınıfı 52 öğrencisi kontrol grubu şeklinde yürütülmüştür. Araştırmada 8 hafta süresince deney grubuna kavram haritaları tekniğiyle desteklenmiş eğitim, kontrol grubunda ise geleneksel öğretim yöntem ve teknikleri kullanılarak eğitim verilmiştir. Bu yönüyle araştırma deneysel çalışma türünde bir çalışmadır.

Araştırmanın verileri başarı testi, kalıcılık testi, ön tutum-son tutum testleri, öğrenci kompozisyonları, mülakat kayıtları, öğrencilerin çizdiği kavram haritalarından elde edilmiştir. Elde edilen nicel veriler, SPSS. 17.0 istatistik programıyla t testi ve Kolmogorov Simirnov testleri yapılarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre kavram haritasının, düz anlatım yöntemine göre öğrenci başarısında, bilgilerin kalıcılığında ve derse olan tutumlarında olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler:

Kavram Haritası, Sosyal Bilgiler, Tutum, Öğretim Yöntemleri, Başarı.

ABSTRACT

The main aim of this research was to reveal the effects of concept mapping techniques on the students success, the retention of knowledge and the change of the students' attitude towards social studies course while teaching the concepts of 'Turks at the Silk Road' unit at the 6th grade level in elementary school.

The research was done, in the second term of 2009-2010 academic year, with the participation of 106 students, studying at 6 grade level in an elementary School. The study was carried out as an experiment group composed 54 students and a control group composed of 52 students at 6 grade level. During the research, the experiment group was instructed with the techniques of concept mapping and the control group was instructed with traditional teaching methods such as lecture and recitation.

The research data was gathered from achievement test, retention test, pre and post attitude tests, student compositions and interview records and the concept mappings drawn by the students. The quantitative data was analyzed by applying t test and kolmogorov simirnov done with SPSS 17.0 statistic program.

According to the research results, it is concluded that concept mapping technique is more effective than traditional teaching methods in terms of its effect on student success, permanency of the knowledge and the change of the students attitude towards the course.

Key words:

Concept mapping technique, social science, attitude, teaching methods, achievement.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
TABLolar LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	4
1.1.1. Alt Problemler.....	4
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Varsayımlar	7
1.5. Sınırlılıklar	8
1.6. Tanımlar	8
1.7. Kısaltmalar	10
2. İLGİLİ ALAN YAZIN	11
2.1. Eğitim	11
2.1.1. Türk Eğitim Sisteminin Amaçları.....	12
2.2. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler	13
2.2.1. Sosyal Bilimler.....	13
2.2.2. Sosyal Bilgiler.....	14
2.2.2.1. Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları.....	17
2.2.3. Tarih Nedir?.....	20

2.2.4. Sosyal Bilgiler - Tarih İlişkisi.....	21
2.2.5. Öğrenme Kuramlar.....	22
2.2.5.1. Davranışçı Kuramlar.....	22
2.2.5.2. Bilişsel Kuramlar.....	23
2.2.5.3. Yapılandırmacı Yaklaşım.....	25
2.2.5.3.1. Yapılandırmacılık ve Tarih Öğretimi.....	28
2.3. Kavramın Tanımı ve Özellikleri.....	30
2.3.1. Kavramların Genel Özellikleri.....	31
2.3.2. Kavramların Önemi.....	33
2.3.3. Kavram Öğrenme.....	34
2.3.4. Kavram Öğretimi.....	35
2.3.4.1. Sunuş Yoluyla Kavram Öğretimi.....	37
2.3.4.2. Buluş Yoluyla Kavram Öğretimi.....	37
2.3.5. Kavramların Sınıflandırılması.....	39
2.4. Kavram Haritaları ve Tarihsel Gelişim Süreci.....	41
2.4.1. Kavram Haritalarının Teorik Temelleri.....	43
2.4.1.1. Anlamli Öğrenme Modeli.....	43
2.4.2. Kavram Haritalarının Türleri.....	46
2.4.2.1. Örümcek Ağı/Yıldız Kavram Haritası.....	47
2.4.2.2. Hiyerarşik Kavram Haritası.....	48
2.4.2.3. Sınıflama Haritası.....	49
2.4.3. Kavram Haritalarının Hazırlanması.....	51
2.4.4. Kavram Haritalarının Değişik Amaçlarla Kullanılması.....	52
2.4.4.1. Başlangıç Aşamasında Kavram Haritasının Kullanımı.....	53
2.4.4.2. Araştırma Aşamasında Kavram Haritasının Kullanımı.....	53
2.4.4.3. Açıklama Aşamasında Kavram Haritasının Kullanımı.....	53
2.4.4.4. Geliştirme Aşamasında Kavram Haritasının Kullanımı.....	54
2.4.4.5. Değerlendirme Aşamasında Kavram Haritasının Kullanımı.....	54
2.4.5. Kavram Haritası Kullanmanın Faydaları.....	56
2.4.6. Kavram Haritalarının Sınırlılıkları.....	60
2.4.7. Kavram Haritalarıyla İlgili Araştırmalar.....	62

3. YÖNTEM.....	70
3.1.Araştırma Modeli.....	70
3.2. Çalışma Grubu.....	71
3.3. Veri Toplama Yöntemleri ve Araçları.....	72
3.3.1. Tutum Ölçeği.....	73
3.3.2. Başarı Testi.....	74
3.3.3. Kalıcılık Testi.....	75
3.4. Verilerin Analizi.....	75
4. BULGULAR ve YORUM.....	77
4.1. Çalışma Grubuna İlişkin Bulgular ve Yorumlar.....	77
4.1.1. Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı	77
4.1.2. Deney ve Kontrol Grubu Sınıfların Sözel Dersler Başarı Ortalamaları.	77
4.1.3. Deney ve Kontrol Grubu Doğum Yeri Bilgileri.....	78
4.1.4. Deney ve Kontrol Grubu Kardeş Sayısı.....	78
4.1.5.Öğrenci Ailelerinin İstanbul'da İkamet Etme Süreleri.....	79
4.1.6. Deney ve Kontrol Grubu Baba Eğitimi.....	79
4.1.7. Deney ve Kontrol Grubu Anne Eğitimi.....	80
4.1.8. Deney ve Kontrol Grubu Anne Mesleği Durumu.....	80
4.1.9. Deney ve Kontrol Grubu Aylık Ortalama Gelir.....	81
4.2. Tutum Ölçeği Sonuçları.....	81
4.3. Ünite Başarı Testi Sonuçları.....	84
4.4. Kalıcılık Testi Sonuçları.....	85
4.5. Tarihsel Kavramları Algılamaya Yönelik Sonuçlar.....	86
4.5.1. Kompozisyonlardaki Tarihsel Kavramların Doğruluk Oranları	91
4.5.2. Kompozisyonlarda Kavramlara İlişkin Tema ve Kategoriler	92
4.6. Açık Uçlu Anket Formu Sonuçları.....	96
4.7. Öğrencilerle Yapılan Mülakat Sonuçları.....	100
4.8. Öğrencilerin Çizdiği Kavram Haritalarıyla İlgili Sonuçlar.....	104

5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER.....	112
5.1. Sonuç.....	112
5.2. Tartışma.....	115
5.3. Öneriler.....	117
KAYNAKÇA	120
EKLER.....	132

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Kavram Haritalarına Alternatif Terimler

Tablo2: Ausebel'e Göre Öğrenme Evreleri

Tablo 3: Anlamli Öğrenme ile Ezbere Öğrenmenin Kıyaslanması

Tablo 4: Deneysel Çalışmanın Desen Modeli

Tablo 5: Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı

Tablo 6: Deney ve Kontrol Grubu Sınıfların Sözel Dersler Başarı Ortalamaları

Tablo 7: Deney ve Kontrol Grubu Doğum Yeri Bilgileri

Tablo 8: Deney ve Kontrol Grubu Kardeş Sayısı

Tablo 9: Öğrenci Ailelerinin İstanbul'da İkamet Süreleri

Tablo 10: Baba Eğitim Durumları

Tablo 11: Anne Eğitim Durumları

Tablo 12: Anne Meslek Durumu

Tablo 13: Deney ve Kontrol Grubu Aylık Ortalama Gelir Durumu

Tablo 14: Kontrol ve Deney Grubuna Uygulanan Ön Tutum, Son Tutum Ölçeği
Kolmogorov Smirnow Testi ve Güvenirlilik Sonuçları

Tablo15: Ünite Başarı Testi Kolmogorov Smirnov ve T Testi Sonuçları

Tablo.16: Ünite Kalıcılık Testi Kolmogorov Smirnov ve T Testi Sonuçları

Tablo.17: Tarihsel Kavramların Kompozisyonlarda Kullanım Oranı ve Ortalamaları

Tablo 18: Kompozisyonlardan Elde Edilen Tema ve Kategoriler.

Tablo 19: Açık Uçlu Anket Formundan Elde Edilen Temalar

Tablo 20: Mülakat Kayıtlarından Elde Edilen Kategoriler

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Orta Asya Türk Devletlerinin Yaşayışını Gösteren Örümcek Ağı Kavram Haritası.

Şekil 2. Türk Destanlarının Hiyerarşik Kavram Haritasında Gösterilmesi.

Şekil 3. Türklerde Devlet Yönetimini Gösteren Sınıflama Haritası Örneği.

Şekil 4. Kavram Haritasının Kavram Haritası.

Şekil 5. İlişkisel Puanlama Metodu.

Şekil 6. İlk Türk Devletleri Kavram Haritası.

Şekil 7. Kavimler Göçünün Nedenlerini Gösteren Kavram Haritası.

Şekil 8. Türk Devletleri Kavram Haritası.

Şekil 9. İpek Yolu Kavram Haritası.

Şekil 10. Müslüman Türk Devletlerini Gösteren Kavram Haritası Örneği.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.GİRİŞ

Gelişmiş ülkelerde yapılandırmacı yaklaşıma dayalı çağdaş eğitim programlarının uygulanmaya başlaması, davranışçılığa dayalı geleneksel anlayışla öğrenci yetiştiren ülkemizde eğitim sisteminin eleştirilmesine ve bu alanda yeni çalışmaların ve programların geliştirilmesine sebep olmuştur. Bu sebeple ülkemizde öğretmen merkezli öğretimin yerini yapılandırmacı öğrenme kuramına dayalı öğrenci merkezli öğretim yaklaşımları benimsenmeye başlanmıştır. Bu yaklaşımda öğretmenin planlayıcı, eğitici, lider, danışman, değerlendirici ve yönetici gibi hareket ederek çeşitli rolleri yerine getirmesi beklenmektedir. Yapılandırmacı yaklaşımda öğretmenin öğretim teknolojilerini öğretme ve öğrenme sürecine entegre etmesi de beklenmektedir. Çünkü teknolojiye yeni gelişmeler bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmış, bilgi miktarını ve türünü arttırmıştır. Öğretmen artık bilgiyi depolayıp öğrenciye sunan tek kaynak olmaktan çıkmış, öğrenciyi bilgi veya bilgi kaynaklarına yönlendiren rehber haline gelmiştir. Eğitim ve öğretimde öğretmenin rolüne ilişkin bakış açısında meydana gelen bu değişim, öğretmenin öğrencilerin öğrenmelerindeki etkinliğini azaltmayı, öğrenme ortamındaki rollerini ve sorumluluğunu daha da arttırmıştır (Şahin ve Yıldırım, 1999).

Bilgi durağan olmadığından ve sürekli değiştiğinden öğretmen bu değişikliğe ayak uydurmalı ve yeni bilgileri öğrenci merkezli eğitim etkinliklerini kullanarak öğrencilerin kavramasını sağlamalıdır. Öğrencilerin bilgiyi ezberlemek yerine önceki bilgi ve tecrübelerine dayalı olarak yapılandırmaları ve anlamlandırmaları gerektiğinden, farklı kavramların düz anlatım yöntemi gibi geleneksel yollarla öğretilmeye çalışılması öğretimden hedeflenen amaçların istenilen düzeyde gerçekleşmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle tarihsel kavramların öğretiminde sunuş yoluyla kavramların öğretilmesi öğrencilerin bilgiyi yapılandıramamalarına neden olmaktadır. Hâlbuki bilişsel ve yapılandırmacı öğrenme kuramlarına dayalı öğretim yaklaşımına göre öğretmen, bilişsel stratejilerle öğrencinin iç dünyasına ve düşünce

süreçlerine ulaşmaya çalışarak öğrenmeyi etkileyen faktörleri göz önünde bulundurmak zorundadır (Bayram, 1999). Öğrenmeyi etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler genellikle öğrenecek kişiden kaynaklanan, öğretim yöntemleriyle ilgili, öğrenilen malzemenin yapısıyla ilgili ve öğrenme ortamından kaynaklanan faktörlerdir. Öğrenciyi öğrenmeye hazır hale getirmenin altı temel şartı vardır. Bunlar; hazır bulunuşluluk, olgunlaşma, genel uyarılmışlık hali, eski yaşantılar, güdü ve dikkattir (Bacanlı, 2004). Bilgilerin öğrenilmesi, kodlanması ve hatırlanmasında öğrenilen malzemenin niteliği de önemlidir. Öğrenilecek bilginin telaffuz edilebiliyor olması, algısal olarak ayırt edilebiliyor olması, anlamsal çağrışım yapması ve kavramsal olarak gruplandırılabilir olması öğrenmeyi kolaylaştırır. Öğrenmeyi etkileyen bu faktörler göz ardı edilmeden uygun öğretim yöntem ve tekniklerle öğrenme süreci desteklenirse öğrenme anlamlı ve kalıcı olur.

Anlamlı ve kalıcı öğrenme, uygun öğretim yöntem ve teknikler ile kavramların ve kavramlar arası ilişkilerin gösterilmesiyle mümkün olmaktadır. Çünkü kavramlar bilginin yapı taşlarını, kavramlar arası ilişkiler ise bilimsel ilkeleri oluşturur (Turgut, 1997). Kavram; benzer nesnelere, insanları, olayları, fikirleri ve süreçleri gruplandırmada kullanılan bir kategoridir. Kavramlar bireylere bir grup varlık, olay, fikir ve süreçleri diğer gruplardan ayırt etmede kolaylık sağladığı gibi, diğer grup, olay, varlık, fikir ve süreçlerle ilişkiler kurmasına da yardım eder (Senemoğlu, 2004). Kavram zihni harekete geçiren güç şeklinde de tanımlanabilir. Kavramlar soyut olduklarından dolayı anlaşılmaları zordur. Somut olan kavramlar, soyut kavramlara göre daha kolay anlaşılır. Soyut olan kavramların zihinde şekillendirilmesi zor olacağından, kavramların öğretiminde mümkün derecede somut örnekler kullanılmalıdır. Böylece soyut düzeydeki kavramlar, çeşitli materyaller ve öğretim teknikleri sayesinde zihninde anlamlı bir yapıya kavuşurlar (Şeker, 2010).

Anlamlı öğrenme kuramının geliştiricisi Ausubel'e göre, öğrenmeyi etkileyen faktörlerin bir diğeri de öğrencinin konu hakkında sahip olduğu önceki bilgiler ve yaşantılardır. Anlamlı öğrenme, öğrencinin eski bilgileri ile yeni öğrendiği bilgileri ilişkilendirebildiği ölçüde gerçekleşir. Ausubel'in bu görüşü kavram haritalarının

geliştirilmesi için ilham kaynağı olmuştur. Joseph Novak ve arkadaşları tarafından 1970'li yıllarda Cornell Üniversitesinde yürütülen bir araştırma projesinin bir parçası olarak ortaya atılan kavram haritalarının temelleri, Ausebel'in "anlamli öğrenme" ve Piaget'in "bilişsel gelişim" teorisine dayanmaktadır (Novak ve Gowin, 1984). Novak, 1981 yılında yaptığı çalışmasında öğrencilerin kavramları anlamli bir yapıda düzenlemeleri için kavram haritaları adı altında bir hiyerarşi sistemi geliştirmiştir. Kavram haritaları bilgiyi organize etmek ve yansıtmak için kullanılan araçlardır (Novak, 1990). Kavram haritaları öğrenilen bilgileri anlamli yapmada etkili bir tekniktir. Kavram haritaları; kavramlar arasında ilişki kurmada, soyut kavramları somutlaştırmada, zaman ve kronolojiyi algılamada kullanılabilirlerdir.

Kavram haritaları, kavramlar arasındaki anlamli ifadeleri temsil eden bir yapıdadır. İfadeler ise anlamli üniteler halindeki sözcüklerle birbiri ile ilişkilendirilmiş kavram dizisi demektir. En basit hali ile bir kavram haritası bir ifade oluşturmak için birbirine bağlanmış iki kavramdan oluşur (Gowin, 1999). Kavram haritaları kavramları somutlaştırarak kavramlar arası ilişkilerin ifade edilmesinde kullanılan grafiksel bir eğitim aracıdır. Öğretmen, bilgiye ulaşmada kılavuzluk yaparken kavramlar arasındaki bağlantıyı göstermenin yanında bilgilerin hiyerarşik bir yapıda verilmesine de önem vermelidir.

Tarihsel konuları ve kavramları kronolojik olarak zihinde oturtmak öğrenciler açısından zorluk oluşturmaktadır. Çünkü tarih bir zaman bilimidir. Farklı zaman dilimlerinde meydana gelen onlarca olayın birbiriyle ilişkilendirilmesi ve hatırlanması kolay bir durum değildir. Çocuklar; zaman içindeki olayların, insanların ve fikirlerin ardışık bir sırada yer almasını kavramak isterler. Bunun için çocuklar, kavramsal referanslara ve kronoloji ile tarih arasında kavramsal bağlantılar yapmak için pratiğe ihtiyaç duyarlar. Çocuklara uygun olan tarih eğitiminin, kendi yaşamlarında yer alan etkinliklerle ilgili olduğu, gerçek ve temsili yaşantıların, formal tarihin somut bağının kurulmasına yardım ettiği bilinmektedir. Çocuklar, kişisel ve ailevi bir tarihlerinin olduğunu görebildiklerinde zamansal anlamda kendilerinden öteye ulaşabilir ve tarihteki insanların şimdiki zamanla bağlarının nasıl olduğunu anlayabilirler. Bu bağlantı çocukların, tarihin geçmişteki

her olaya dayalı olmadığını fakat insanların yaşamını bir şekilde etkileyen önemli olaylara dayalı olduğunu keşfetmelerine yardım eder.

1.1. PROBLEM DURUMU

Kavram haritalarının kalabalık bir sınıf ortamında sosyal bilgiler eğitimi çerçevesinde tarihsel kavramların öğretiminde kullanılması, kavram haritası ile sosyal bilgilere olan öğrenci tutumları, başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Bu problem çerçevesinde kavram haritalarının öğrenilen bilgilerin kalıcılığına etkisi de araştırılmıştır.

1.1.1.Alt Problemler

Araştırma sorusunun alt problemleri şunlardır:

- 1) İlköğretim altıncı sınıf sosyal bilgiler “İpek Yolunda Türkler” ünitesi öğretiminde kavram haritasının kullanılması, öğrencilerin sosyal bilgilere karşı tutumlarını nasıl etkilemektedir?
- 2) İlköğretim altıncı sınıf sosyal bilgiler öğretiminde kavram haritasının kullanılması öğrencilerin dersteki başarılarını nasıl etkilemektedir?
- 3) İlköğretim altıncı sınıf sosyal bilgiler öğretiminde kavram haritasının kullanılması tarihsel kavramların kalıcılığını nasıl etkilemektedir?
- 4) Öğrencilerinin kavram haritası tekniği ile sosyal bilgiler öğretimine ilişkin görüşleri nelerdir?

1.2. AMAÇ

- 1) Sosyal bilgiler dersinde soyut kavramların öğretiminde bir öğretim tekniği olarak kullanılan kavram haritası ile diğer yöntem ve teknikler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemek,
- 2) Kavram haritalarının sosyal bilgiler dersine olan öğrenci tutumları üzerindeki etkilerini belirlemek,
- 3) Kavram haritalarının kalabalık sınıflarda kullanılmasında öğrenci başarısı üzerindeki etkilerini araştırmak,

- 4) Kavram haritalarının tarihsel kavramların öğretiminde kullanılmasında kavramların kalıcılığı üzerindeki etkilerini araştırmak,
- 5) Kavram haritalarının, sosyal bilgiler eğitimi sürecinde öğrencilerin tarihsel kavramlar arasındaki ilişkileri görebilme, kavramları açıklayabilme ve kavramları algılayabilme becerileri üzerindeki etkilerini araştırmak,
- 6) Sosyal bilgiler öğretiminde kavram haritalarını kullanmanın öğrencilerin değişim ve süreklilik, zaman ve kronoloji gibi tarihsel becerileri kazanma ve geliştirme düzeyleri üzerindeki etkisini tespit etmek.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Öğrencilerin sosyal bilgilerle ilgili ilkeleri öğrenebilmesi ve toplumsal hayata ayak uydurabilmesi, farklı öğrenme alanlarındaki kavramsal ilişkileri görebilmeleri için temel kavramları doğru şekilde kazanması gerekir. Yeni sosyal bilgiler programındaki konular ve kavramların birbiri üzerine inşa edilmesi için ünitelere ait kavramların öğrencilere doğru bir şekilde öğretilmesi gerekir. Çünkü kavramlar çocuğun uzun süreli belleğindeki temel bilişsel yapıların oluşmasına ve yeni gelen bilgileri belleklerine depolamalarına yardımcı olur. Bu nedenle öğretmenlerin kavram öğretimine önem vermesi ve öğrencilerin kavramları anlamlı bir biçimde öğrenmelerine yardımcı olmaları gerekir (Erden, 1997). Sosyal Bilgiler öğretiminde çok önemli yeri olan kavramlar aslında düşüncenin de temel taşlarıdır.

Sosyal bilgiler öğretiminde hedeflenen amaçlara ulaşmada çeşitli araçlardan yararlanılmaktadır. Bilgilerin ve kavramların öğrencilerin zihinlerinde somutlaştırılabilmesi için farklı görsel araçlar kullanılmaktadır. Bu araçlardan en sık kullanılanları; resimler, tablolar, grafikler, küreler ve haritalardır. Görsel araçlar kullanılırken bu araçlardan en verimli şekilde yararlanmak için araçların özellikleri, ne şekilde kullanılacağına belirlenmesi ve konulara göre hangi aracın kullanılacağına tespit edilmesi gereklidir. Sosyal bilgiler dersinde kavramların öğrencilerin zihinlerinde nasıl anlamlı ve kalıcı hale getirileceği, öğrenme sürecinde kullanılacak yöntem ve tekniklerin nasıl uygulanacağı sorularına cevap verilmesi gerekmektedir.

2004 sosyal bilgiler öğretim programı, klasik anlatım yöntemi yerine, dersi daha renkli hale getirebilecek yeni öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılmasını zorunlu kılmıştır. Bu zorunlulukla beraber öğrencilerin öğrendiklerini daha kalıcı hale getirmeleri ve farklı alanlara transfer edebilmeleri öğretmenlerin kullandıkları yöntemlerle yakından ilişkilidir. Sosyal bilgiler eğitimi programında yer alan kavramların öğrencilere kazandırılması, farklı yöntem tekniklerin kullanılmasını gerektirmektedir. Öğretim sürecinde kullanılan yöntem ve tekniklerin öğrencilerin seviyelerine uygun olmasına ve öğrencileri öğrenme sürecinde aktif hale getirmesine dikkat edilmelidir. Bu durumdan hareketle kavram haritaları öğrencilerin dikkatlerini çekmede, görsel zekâlarını geliştirmede, kavramları anlamlandırmalarında, yaratıcılıklarını geliştirmede oldukça önemlidir. Çünkü öğrenciler kavram haritası çizerek hem sürece dâhil olmakta hem de daha istekli hale gelmektedirler.

Tarihsel kavramlar gibi soyut kavramları somut hale getirmede kavram haritaları etkilidir. Kavram haritaları, bilgilerin zihinde yer etmesi ve görsellik oluşturması açısından önemlidir. Sosyal bilgiler programında yer alan kavramlar ve olaylar arasında ilişki kurulmasında, öğrencilerin anlamlı öğrenmelerini sağlama konusunda kavram haritaları oldukça etkili olmaktadır (Sarıçayır, 2000). Çünkü kavram haritaları öğrencilere öğrendikleri farklı bilgileri birleştirme, ilişkilendirme ve uzun süre akılda tutma konusunda yardımcı olmaktadır. Kavram haritaları, öğrencilerin kaygı düzeylerini azaltma ve konu hakkında algılarını geliştirme aşamalarında da kullanılabilir. Öğrenciler kavram haritası oluşturmayı öğrendikçe kavramları, olayları birbirinden bağımsız düşünmekten çok bunlar arasındaki ilişkileri görmeyi öğrenecekler, öğretim sürecine aktif olarak katılacaklar ve yaşantı zenginliği kazanacaklardır.

Günümüzde eğitim anlayışı konu merkezli anlayıştan çok öğrenciyi merkeze alan, konu yerine kavram öğreten bir anlayışa dönüşmüştür. Sosyal bilgiler programındaki kavramların önemli bir kısmı soyuttur. Bu nedenle bu kavramları öğrenmede ilköğretim öğrencileri zaman zaman zorluk çekmektedir. Sosyal bilgiler konuları içerisinde öğrenciler tarih ağırlıklı konuları ve kavramları öğrenmede

zorluk yaşamaktadırlar (Kurada, 2006). Yapılan alan yazın araştırmasında sosyal bilgilerde tarihsel kavramların öğretiminde kavram haritalarının öğrenci tutumu, öğrenci başarısı ve kalıcılığa etkisini tespit etmeye yönelik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Yurtdışında ve ülkemizde kavram haritası tekniğiyle ilgili yapılmış çalışmaların önemli bir kısmı fen bilimleri alanında yapılmış çalışmalardır.

Kavram haritaları tekniğini sosyal bilgiler dersinde tarih konularının öğretiminde kullanmayı hedefleyen bu çalışmanın, sosyal bilgiler alanına önemli bir katkısı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışma sosyal bilgiler programında yer alan tarihsel kavramların öğretiminde kavram haritalarının kullanımına ilişkin alan yazındaki boşluğu doldurmaya yönelik olması açısından önem arz etmektedir. Geniş bir eğitim camiasında kalabalık sınıflarda geleneksel yaklaşımın dışında yapılandırmacı yaklaşımın kullanılmasının mümkün olmadığı düşüncesi hâkimdir. Bu çalışma eğitim öğretim sürecinde şartlar (sınıf mevcudu, alt yapı eksikliği, teknolojik olanaklardan yoksunluk vs.) ne kadar kötü olsa da öğrenci merkezli eğitim yapılabileceğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Kavram haritalarına ilişkin farklı alanlarda yapılmış çalışmaların önemli bir kısmı yapılandırmacı sisteme uygun sınıflarda yapılmıştır. Bu çalışma ise kalabalık bir devlet okulunda, yapılandırmacı anlayışa uygun olmayan bir derslik ortamında yapıldığından ayrıca önem taşımakta ve diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir.

1.4.VARSAYIMLAR

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-ekonomik-kültürel durumunu yansıtan anketine önem verdikleri varsayılmaktadır.
2. Araştırmanın geçerliğini ve güvenilirliğini sağlamaya yönelik toplanan verilerin çeşitliliğinin yeterli olduğu düşünülmektedir.
3. Araştırmanın problem cümlesini yansıtmaması açısından deney ve kontrol grubu sınıf mevcudlarının yeterli olduğu düşünülmektedir.
4. Deney ve kontrol grubu öğrencilerine hazırlanan başarı testinin ünitenin kavramlarını kapsadığı düşünülmektedir.

5. Araştırma örnekleminin evreni temsil ettiği düşünülmektedir.
6. Kontrol altına alınamayan değişkenlerin bütün grupları aynı oranda etkilediği düşünülmektedir.

1.5.SINIRLILIKLAR

1. Bu araştırma 2009–2010 eğitim-öğretim yılı II. dönemiyle,
2. 2009–2010 eğitim ve öğretim yılı Yalnızbağlar İlköğretim Okulu (Rumuz) 6/A ve 6/D sınıfında öğrenim gören 106 öğrencisiyle,
3. “İpek Yolunda Türkler” ünitesine ayrılan 24 ders saati öğrenci etkinlikleriyle,
4. Öğrencilere “İpek yolunda Türkler” ünitesinin başlangıcında ve sonunda deney ve kontrol grubu öğrencilerine uygulanan sosyal bilgiler dersine yönelik tutum ölçeğiyle,
5. Öğrencilerin oluşturmacı öğrenme kuramına ve kavram haritaları yöntemine karşı tutumlarını değerlendirmek için hazırlanan anket formundaki sorularla,
6. Öğrenme sürecini, başarıyı ve kalıcılığı değerlendirmek için hazırlanan başarı testindeki çoktan seçmeli sorularla,
7. Öğrencileri ve süreci değerlendirmede kullanılan ve öğrencilere hazırlatılan kavram haritalarıyla,
8. 6. sınıf programında yer alan “İpek Yolunda Türkler” ünitesiyle,
9. Öğrencilerin kavramlar arasındaki ilişkileri görmelerini tespit etmek, kavramları algılayabilme düzeylerini ortaya çıkarmak, kavramları açıklayabilmelerini tespit etmek amacıyla yazdırılan kompozisyonlarla sınırlıdır.

1.6.TANIMLAR

Eğitim: kişide kendi öğrenme profili hakkında farkındalık meydana getirilmesi yoluyla, daha üst zihinsel yeteneklerini ortaya çıkarıp geliştirmesi ve bu arada da değişen çevresel koşullara uyum gösterebileceği bilgi, beceri ve davranışları

sürekli olarak güncelleyebilmesi için uygun öğrenme ortamlarının oluşturulması sürecidir (Hesapçioğlu, 2001).

Öğrenme: En genel anlamıyla çevreyle etkileşim sonucu yeni ve nispeten kalıcı bilgiler, davranış yapıları, tepkiler, beceriler kazanma sürecidir. Öğrenme, daha önce hiç yapmadığımız bir şeyi yapabilmek ve onu tekrar yapabilecek kadar hatırlayabilmektir (Özdemir, 2004).

Anlamli Öğrenme: Öğrencilerin yeni öğrendikleri bilgiler ile zihinlerinde yapılandırılmış olan bilgiler arasında ilişki kurma sürecidir. Diğer bir deyişle öğrencilerin önceden öğrendikleri bilgilerle sonradan öğrendikleri bilgiler arasında bağlantı kurabilme becerisini gerçekleştirebilme yeteneğidir (Kılınç, 2007)

Yapılandırmacı Yaklaşım: Bilginin birey tarafından zihinde aktif olarak yapılandırıldığını ve bilginin öğrenenden bağımsız olmadığını varsayan öğrenme yaklaşımıdır (Kendirli, 2008).

Geleneksel Öğretim Yöntemleri: Eğitim ortamında büyük ölçüde öğretmenin aktif, öğrencinin dinleyici konumda olduğu, çoğunlukla öğretmenin sözel anlatımına dayalı olan, öğretmen öğrenci diyalogunun oldukça düşük olduğu, belirli ölçüde soru-cevap, tartışma gibi farklı tekniklere de yer verilen öğretim yaklaşımıdır (Taşpınar, 1997).

Düz Anlatım Yöntemi: Öğretmenin öğrenme sürecinin merkezinde olduğu bir öğretim yöntemidir. Öğrenme ortamında bilginin öğretmen tarafından sunularak öğretilmesi şeklinde uygulanır.

Sosyal Bilgiler: İlköğretim çağındaki çocuk ve gençlerin ilgisini çeken, sosyal bilim konularının çocuğu ilgilendiren yönlerinden faydalanarak etkin vatandaşlık eğitimi veren bir derstir (MEB, 1997).

Sosyal Bilgiler Öğretimi: Sosyal bilgiler programında belirlenen amaçlara ulaşabilmek için ilköğretim kademesinde oluşturulmuş sosyal bilgiler dersinin sosyal bilimlerin yöntem ve tekniklerinin temele alınarak öğretimini kapsamaktadır (MEB, 2005).

Hatırlama: Öğrenilen kavram veya durumların uzun ya da kısa süreli bellekten belli bir süre için çağrılma, anımsanma durumu (Aydın, 2005)

Kavram: Eşyayı, olayları, insanları ve düşünceleri benzerliklerine göre gruplandığımızda gruplara verilen adlardır (Kaptan, 1998).

Kavram Haritası: Kavram haritaları, bir konuyu ya da olayı ana hatlarıyla topluca gösteren, kavramlar arası ilişkileri ve kavramlar arası ilkeleri kısaca belirten dinamik araçlardır ve önermeleri ortaya çıkarmak için kullanılan bir tekniktir. Önermeler anlamsal bir birim içinde kelimelerle bağlanmış iki veya daha fazla kavramı içerir. En basit şekliyle kavram haritası, bir önermeyi oluşturmak üzere bağ kuracak bir kelimeyle birleştirilmiş iki kavramdan oluşturulur. Doğru yapıldıklarında öğretimin her aşamasında kullanılabilir. Kavram haritaları önermeler çerçevesi içine yerleşmiş bir sıra kavramın anlamını göstermek için tasarlanmış bir araçtır. Önermeler içindeki kavramlar arasındaki ilişki dizilerini göstermede bir tür görsel yol haritasıdır. Ayrıca, öğrenme tamamlandıktan sonra öğrenilenlerin tasarlanmış bir özetini görmeyi sağlar (Novak, Gowin, 1984).

Kavram Öğrenme: Kavramların, yani nesnelere, olaylar, durumlar veya nitelikler grubunun ortak özelliklerine ilişkin soyutlamaların öğrenilmesi veya gelişmesidir (Budak, 2003).

Tutum: Bir bireye atfedilen ve onun herhangi bir durumla ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir (Smith 1968; Kendirli 2008).

1.7.KISALTMALAR

Deney Grubu: DG

Kontrol Grubu: KG

Sosyal Bilgiler Başarı Testi: SBBT

Sosyal Bilgiler Ön Tutum Testi: SBÖTT

Sosyal Bilgiler Kalıcılık Testi: SBKT

BÖLÜM II

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. EĞİTİM

Eğitim çok önemli bir çalışma, araştırma ve uygulama alanı olduğu için birden fazla tanımı yapılmış bir kavramdır. Yapılan tanımların birçoğuna bakıldığında eğitimin olumlu yönde bir değişim ve davranış geliştirme süreci olduğu görülmektedir. Eğitim, bireylerin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla istendik yönde değişim meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1998).

Modern anlayışa göre eğitim, bireyin bedensel, duygusal, düşünsel ve sosyal yeteneklerinin kendisi ve toplumu için en uygun şekilde gelişmesi oluşumudur (Yeşilyaprak, 2003). Eğitim bir insanın yetişmesi ve gelişmesini sağlamak üzere, kendisine özgü tüm imkânların onlar üzerinde kullanılması ve her birinin bizzati kendisidir (Küçükkahmet, 1997). Eğitim, yeni yetişen neslin toplum yaşayışında yerlerini almak için gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliğidir (Oğuzkan, 1981).

Bireylerin kendilerini geliştirmelerine yardım süreci olan eğitimin temel amacı, bilim ve teknolojiye hızla ilerlemekte olan toplumların bu ilerlemelere ayak uydurmalarını sağlamak, bireylerin doğuştan gelen ve zamanla fark edilen yeteneklerini geliştirmek, diğer yandan çevrelerinde istenilen yönde değişim sağlayacak yeterlilikte yetişmelerini sağlamak, karşılaştıkları sorunlarla başa çıkabilecek bilgi ve becerilerle donatmaktır. Gelişen teknoloji, değişen toplumsal yapı ve bu yapı içerisindeki değişen roller bireylerin sadece var olan durumlara uyum sağlamalarını değil, değişen koşullara uyum sağlamaları için de gerekli olan bilgi ve becerilerle donanmış olmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu donanımı sağlamak eğitimden beklenen bir işlev olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaya, 2004).

2.1.1. Türk Milli Eğitim Sisteminin Amaçları

Ülkemizde milli eğitiminin amaç ve ilkeleri ile bugünkü temel yapısını belirleyen yasal düzenleme 14/06/1973 tarihinde yürürlüğe giren 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile belirlenmiştir.

Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır (MEB, 2005: 5)

2.2. SOSYAL BİLİMLER ve SOSYAL BİLGİLER

Beş alt başlıktan oluşan bu bölümde sosyal bilimler, sosyal bilgiler, tarih disiplini, sosyal bilgiler tarih ilişkisi ve sosyal bilgiler ve tarih öğretiminde belli başlı bilimsel yaklaşımlar hakkında genel bilgiler yer almaktadır.

2.2.1.Sosyal Bilimler

Sürekli değişim içerisinde olan, çeşitli ve karmaşık sorunlarla karşı karşıya bulunan insanların ve toplumların yaşamında sosyal bilimlerin önemli bir yeri vardır. İnsanların ihtiyaçları ile toplumun beklentileri arasındaki uyumu sağlamada, insanlara gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma açısından sosyal bilimlere önemli sorumluluklar düşmektedir. Hızla gelişen ve değişen toplumların ihtiyaçlarına göre sosyal bilimler, bu sorumlulukları yerine getirmek için disiplinler arası ve çok boyutlu bir yaklaşım izleyerek insanlara bilgi edinme yollarını göstermeye ve birtakım beceriler kazandırmaya öncelik verir (Paykoç, 1991)

Genel olarak sosyal bilimler için “bilimsel bir tutumla toplumların incelediği disiplinlerdir,” diyebiliriz. Sosyal bilimlerin ilgilendiği esas konu, belli bir toplumsal grup içerisinde oluşan insan etkinlikleridir (Köstüklü, 2003). Sönmez (1998)’e göre sosyal bilimler, insanlar tarafından üretilen gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonucunda elde edilen dirik bilgiler olarak da tanımlanabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere sosyal bilimlerin ilgi alanı, insan tarafından oluşturulan bütün gerçekler ile toplumsal olgu ve olaylardır. İnsanlar tarafından oluşturulan gerçekler; doğumdan-ölüme, evlenmeden-boşanmaya, savaştan-barışa, devlet kurmadan-yıkmaya kadar pek çok olgu ve olayı içerebilir. Bu açıklamaların ışığında sosyal bilimlere, “tarih, iktisat, sosyoloji, hukuk ve psikoloji gibi toplum içerisindeki grup etkinliklerini, insan ilişkilerini ve toplum yaşayışlarını inceleyen disiplinlere verilen genel adıdır.” denilebilir (Şahin, 2004).

Sosyal bilimleri oluşturan disiplinler, insanlar tarafından meydana getirilen gerçeğin yalnızca bir kısmını ele alıp inceler. Örneğin tarih bilimi; milletlerin

geçmişteki yaşamını, kurulan devletleri, devletler arasındaki ilişkileri, gelişen uygarlıkları vb. gibi olguları ve olayları inceler (Sönmez, 1998). Bu açıdan bakıldığında birden fazla sosyal bilime ait temel kavram ve konuları barındırması ve günlük hayata uyum sağlayacak temel becerileri kazandırması sosyal bilgiler dersini eğitim alanında önemli bir konuma taşımıştır.

2.2.2.Sosyal Bilgiler

Sosyal bilimler ile sosyal bilgiler kavramlarının benzer anlamı olarak kullanıldığı görülmekle birlikte, bunların iki ayrı kavram olduğunu kabul etmek gerekir. Aralarındaki en önemli fark, sosyal bilimlerin bilimsel anlamda insanın insanla ve çevresiyle etkileşimini incelemesine karşılık, sosyal bilgilerin insanın toplum olarak yaşayışını, davranışını, temel gereksinimlerini, bunların karşılanma biçimlerini, giderilmesi için yapılan çalışmaları ve ilgili kurumları ele almasıdır. Sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin bulgularını, bir toplumda yaşayan insanlar için gerekli olan temel ve ortak öğelerini kapsamaktadır (Kısakürek, 1989).

Sosyal bilimlerle sosyal bilgilerin bir başka farkı; sosyal bilimler bilginin yapısını, sosyal bilgiler ise program yapısını ele alıp incelemektedir. Sosyal bilimler bir bilgi kategorisi, sosyal bilgiler ise bir program kategorisidir. Pek çok eğitimci, sosyal bilgileri çok disiplinli bir çalışma alanı olarak görmekle birlikte konuların çoğu zaman sosyal bilimlere ait disiplinlerin konuları olduğunu söylemektedir. Sosyal bilgiler genel olarak insanları ve insanların yaşamlarını konu edinmekle beraber sosyal bilgileri tanımlamak, tarih ya da coğrafya gibi disiplinleri tanımlamaktan daha zordur; çünkü sosyal bilgiler, disiplinler arası bir çalışma alanıdır. Bununla birlikte sosyal bilgilerin diğer bir ayırt edici özelliği ise, insanlara vatandaşlık yeterliliklerini kazandırmakla birlikte bütüncül bir öğretim alanı olmasıdır (Öztürk ve Dilek, 2005). Sosyal bilgiler öğretimi, eğitim alanında ve sanayileşen dünyada yaşanan gelişmeler sonucunda sosyal bilimlerin disiplinlerini çalışan bir uygulama alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan sosyal bilgiler, sosyal bilimler alanındaki kuramsal ve bilimsel gelişmeleri eğitim süreci içinde ele alınarak bireyin toplum içinde gelişmesini ve sosyalleşmesini amaçlar (Paykoç, 1991).

Sosyal Bilgiler, kavram olarak ilk kez ABD’de 1916 yılında Milli Eğitim Derneği’nin “Orta Dereceli Okulu Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi” tarafından kabul edilmiştir. Komite bu kavramı; konusu doğrudan insan toplumunun teşkilatına girmesi toplumsal birliklerin bir parçası olması dolayısıyla insana dair bilgiler, “sosyal bilgilerdir” şeklinde tanımlamıştır (Dönmez, 2003).

Sosyal bilgiler eğitimi uzmanlarından olan Barr, Barth ve Shermis ise (1977) sosyal bilgileri; “Vatandaşlık eğitimi amacıyla insan ilişkileri ile ilgili bilgi ve deneyimlerin birleştirilmesidir” şeklinde tanımlamışlardır. Sosyal bilgiler eğitimi ile ilgili bilgiler üreten ve bu alandaki uluslar arası en büyük kuruluşlardan biri olan ABD Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS)’ne göre sosyal bilgiler; vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirilmesinden oluşan bir çalışma alanıdır (Öztürk ve Dilek 2005: 26).

Sosyal bilgiler, yapılandırmacı sisteme göre hazırlanan yeni sosyal bilgiler eğitimi programına göre şu şekilde tanımlanmaktadır:

Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir. Sosyal Bilgiler dersi, demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak öğrencilerin içinde yaşadığı topluma uyum sağlamalarını ve öğrencilere bu bilgi birikimini yaşama geçirebilecek donanımlar kazandırmayı amaçlamaktadır. (MEB, 2005:14).

Sosyal Bilgilerin bir konu alanı olarak eğitim programına girmesi, ilerlemecilik akımının “demokratik toplum için vatandaş yetiştirme” görüşünün etkisiyle gerçekleşmiştir. 1930’lu ve 1940’lı yıllarda yeniden kurmacılık ve çocuk merkezli yaklaşımı benimseyen eğitimciler de sosyal bilgiler programının gerçekleşmesi için çaba göstermişlerdir. Ancak, 1940’lı ve 1950’li yıllarda sosyal bilgiler programları

büyük ölçüde tarih ve coğrafya ağırlıklı olarak uygulanmıştır. 1960'lı yılların başından 1970'li yılların ortasına kadar süren “yeni sosyal bilgiler hareketi” ile sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya bilgilerinin ağırlığı azaltılmış, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve sosyal psikolojiye ağırlık verilmiştir. Sosyal bilimler alanındaki kavram ve yöntemlere dayalı disiplinler arası bir yapı benimsenmiştir (Göncüoğlu, 2010).

Okullarımıza yeni girdiği 1968'de sosyal bilgiler dersinin niteliği ülkemizdeki bazı çevrelerce tam olarak anlaşılmadığı için ortaya değişik anlayışlar çıkmıştır. Bazıları sosyal bilgileri sadece “yurttaşlık bilgisi” olarak görürken; bazıları tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin birleştirilmesi olarak düşünmüş; bir diğer çevre ise yanlış bir yargı ile sosyal bilgileri, insan toplumlarının organizasyonuna ait bilgiler olarak kabul etmiştir (Erden, 1997). Bu görüşler içerisinde en yaygın, sosyal bilgileri tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi konularının birleştirilmesi olarak kabul eden görüştür. Ancak sosyal bilgiler bu nitelikte bir ders değildir. “sosyal bilgiler” terimi, sosyal bilimlerden alınan içeriğe dayanarak oluşturulan üniteleri içeren bir öğretim programını belirtir. Bu görüşe paralel bir tanımlamayı ise Erden şöyle yapmaktadır:

“Sosyal bilgiler, ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilimlerden seçilmiş olan bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır” (Erden 1997: 21).

1990'lı yıllara kadar ülkemizdeki sosyal bilgiler programları geleneksel ve davranışçı yaklaşımlarla yürütülüyordu. Ancak daha sonraki yıllarda dünyadaki gelişmeler de göz önünde bulundurularak diğer öğretim programlarında olduğu gibi sosyal bilgiler programlarında da program geliştirme çalışmaları hız kazanmıştır. Geliştirilen programa en son hali 2005 yılında verilmiştir. Pilot bir çalışma halinde başlatılan yeni sosyal bilgiler programı 2004-2005 öğretim yılından itibaren bütün ilköğretim okullarında uygulanmaya başlamıştır. Bu program hazırlanırken tematik

öğrenme, işbirlikli öğrenme, problem çözmeye vurgu yapan sosyal yapılandırmacılık anlayışı esas alınmıştır.

2.2.2.1.Sosyal Bilgiler Dersinin Genel Amaçları

Öğrenciler sosyal bilgiler dersinde,

Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden;

1. Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlı, çalışkan, araştırmacı, özverili, erdemli, girişimci, iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişirler.
2. Türk milletinin dünya tarihindeki önemini, milletler ailesi içindeki onurlu geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri kavrayarak büyük bir milletin evlatları olduklarını anlar, milletin geleceğine olan güvenlerini artırır ve Türk milletinin ülküsünü gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakter kazanırlar.
3. Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu bilir; cumhuriyet rejiminin özelliklerini ve önemini kavrarlar
4. Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, millet kavramını ve Türk milletinin karakterini kavrar; Türk milletine, Türk bayrağına, Türk askerine ve ordusuna sevgi, saygı ve güven duygularını kuvvetlendirirler.
5. Türk milletinin zekâ ve kabiliyetini, çalışkanlığını, ilim ve sanatseverliğini, estetik zevkini, insanlık duygusunun yüceliğini benimseyerek bu üstün özellikleri davranış haline getirirler.
6. Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirirler.
7. Tarihte milletimize ve insanlığa hizmet etmiş olan Türk büyüklerini tanır; tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıklarının tarihin akışını nasıl etkilediğini kavrarlar.
8. Toplumunu yönlendiren Mustafa Kemal Atatürk ve diğer Türk büyüklerinin sadece milli değil, evrensel yönlerini de kavrayarak ve takdir ederek;

milletimize de düşen insanlık görevleri bulunduğunu görür, insanlığa sevgi, saygı ve hizmet verme bilincine varırlar.

9. Türk inkılâbının anlamını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye'nin refah ve mutluluğuna yaptığı ve ülkenin geleceğine yapacağı etkiyi kavrar; Türk inkılâbının değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetişirler.
10. Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişin eseri olduğunu kavrar; bu uygarlıkta Türk milletinin hizmetini ve payını anlayarak Atatürk'ün direktifleri uyarınca milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma yolunda her fedakârlığı göze alabilme bilincini kazanırlar.
11. Bugünü daha iyi değerlendirebilmeleri için geçmiş çağlardaki sosyal, ekonomik ve siyasi olayların neden ve sonuçlarını günümüzle kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve akıl yürütme yeteneğini geliştirirler.
12. Her yerde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir, aile bütünlüğüne bağlılık kazanır, ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygularını geliştirirler.
13. Kanun kavramını benimser; kanunlara ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar.
14. Çevresindeki eski, yeni sanat ve kültür eserlerini, müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır; onları korumak gerektiğini öğrenirler.

Toplumda insanları birbirleriyle olan ilişkileri yönünden;

1. İnsanların birbirine muhtaç olduklarını anlar; grup faaliyetlerine katılmanın, başkalarına yardım etmenin önemini takdir eder ve bunu uygulayabilir hale gelirler.
2. İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını, saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler.
3. Beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler.
4. Bütün çalışmalarını demokratik yaşayışın kurallarına göre düzenlemeyi öğrenirler.

5. Aile, okul ve toplum hayatının dayandığı temel ilkeleri ve topluluk halinde yaşamının zorunluluğunu kavrarlar.
6. Trafik kurallarına uymayı alışkanlık haline getirirler.

Çevreyi yurdu ve dünyayı tanıma yetenekleri yönünden;

1. Yurdumuzun dünya üzerindeki yerinin önemini kavrar, ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygularını geliştirirler.
2. Türkiye'nin, yakın ve uzak komşu ülkeler ve diğer dünya ülkeleriyle olan ilişkileri hakkında genel bilgi kazanırlar.
3. Türklerin yaşadıkları diğer ülke ve bölgelerin coğrafi özelliklerini öğrenirler, Türklerin geniş bir alanda yaşayan büyük bir millet olduğunu kavrarlar.
4. İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler; yurdun ekonomik kalkınmasında bilgili ve etkili birer vatandaş olarak yetişirler.
5. Plan, kroki, harita ve grafik bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir hale gelirler.
6. Çevreyi korumanın günümüz ve gelecek yıllar için önemini kavrarlar.
7. Yaşanabilir bir çevrenin temel insan hakkı olduğunu kavrarlar.

Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönünden;

1. Yakın çevrenin ekonomik değerleri ile milli kaynaklarımızı tanır ve bunları korumanın bir ödev olduğunu kavrarlar.
2. Kendi eşyasını, okulunu, okul eşya ve araçlarını dikkatli kullanma ve koruma alışkanlığı kazanırlar.
3. Tutumlu olma ve planlı çalışma alışkanlığını elde ederler.
4. Üretim, tüketim ve dağıtımla ilgili temel bilgileri öğrenirler.
5. İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceler ve bunlar arasındaki ekonomik ilişkileri öğrenirler.
6. Turizmin anlamını, özellikle yurdumuz için önemini kavrarlar.
7. Nüfus artış hızının eğitime ve ekonomiye olan etkisini kavrarlar (MEB, 2005:6).

2.2.3.Tarih Nedir?

Tarih, sosyal bilim disiplinlerinin özelliklerine göre çok yönlü ve esnek bir biçimde yapılması gereken, öğrencilere tarihsel duyarlılık, bilimsel bakış açısı, kronoloji algılama, değişim ve sürekliliği algılama becerilerinin kazandırılması gereken bir disiplindir. Tarihin özel bir düşünme biçimi ve bir çeşit araştırma ve soruşturma olduğunu belirten Collingwood (1990), tarihi bilmediğimiz şeyleri öğrenmek için sayelerinde sorular sorduğumuz ve bu soruları yanıtlamaya çalıştığımız düşünce biçimleri olarak tanımlar. Başka bir tanımda ise tarih “Tarih, kolektif bellektir, insanların kendi toplumsal kimlik kavramlarını ve geleceğe ilişkin beklentilerini oluşturmalarını sağlayan deneyimlerin toplamı, çok geniş anlamıyla, insanların niyetlerine, yaptıklarına veya çektiklerine ilişkin olarak ortaya konulmuş betimlemeleridir,” şeklinde tanımlanmaktadır (Özbaran, 2003:35). Cristian Ruby, tarihi eylemleştirir ve şöyle bir tanım yapar. “Tarih sözle savunulan, fiildir; sonsuzu hak iddia edebildiğimiz dönüştürme kabiliyetinin tanıklığına davet eden söz ve fiil” demektir (Ruby, 1991: 579).

Tarih disiplini ve tarih öğretiminin geçmişi aynen yansıtmak yerine geçmişi yorumlayarak neden sonuç ilişkilerini ortaya koyması beklenir (Dilek, 2001). Oysa ülkemizde tarih öğretimi modelinde, öğrenci öğrenme sürecinde çoğu zaman pasif alıcı görünümündedir. Bu modelde, tarih öğretimiyle öğrencilerin kendilerini geliştirmekten ziyade, onlara belli içerikteki bilgiler öğretilerek öğrencilerin koşullandırılması yoluyla toplumsallaştırılması yönünde amaçlara ulaşılma istenmektedir. Ülkemizde tarih öğretim modelinde bir yanlış yaklaşım vardır. Tarih eğitimi öğrencilere nedeni açıklanmayan, kanıtlanmayan, tartışılmayan, ezbere dayalı bilginin aktarımı olarak algılanmaktadır. Bu durum öğrencileri araştırma, eleştirme, yaratıcılık becerilerinden uzaklaştırmakta ve öğrenciyi dersi sevmeyen, sorgulamayan, bilgiyi üretme duygusu körelmiş bireyler haline getirmektedir. Tarih öğretimini toplumun ve eski eğitim sisteminin yüklemiş olduğu ideolojik koşullandırma, bilgiyi olduğu gibi aktarma düşüncesinden kurtarmak gerekir. Bu nedenle tarih öğretiminde öğrenci sergilenen oyun içerisinde etkin bir şekilde rol almalıdır. Tarihi bir olay anlatıldığında bir kısım öğrenciler bunu beğenecek bir kısım öğrenciler ise beğenmeyecektir. Bundan dolayı öğrencilerin tarihi olayları

eleştirmesinden, sorgulamasından korkulmamalıdır. Bu noktada öğrencilerin önü açılmalıdır (Diriöz, 2006). Sonuç olarak tarih toplumların ortak belleğinden çıkan, kültür aktarımının bir yolu, insanların geçmiş ve kendilerini anlamalarının bir aracıdır. O yüzden okul programında tarih derslerine yüklenen hedefler her ülkenin kendi eğitim felsefesi ve politikasına göre şekillenmektedir. Bu yüzden cevabı aranması gereken bir soru da “neden tarih öğretilmeli?” sorusudur.

2.2.4.Sosyal Bilgiler-Tarih İlişkisi

Sosyal bilgiler dersi, sosyal bilimlerden seçilmiş ve ilköğretim düzeyine göre basitleştirilmiş konuları içermektedir. Ülkemizde sosyal bilgiler programları uzun yıllar tarih coğrafya ve vatandaşlık gibi konu alanlarını kapsamıştır. Hâlbuki sosyal bilgiler çok disiplinli bir alandır ve sosyal bilimlerin psikoloji, antropoloji, sosyoloji, ekonomi gibi disiplinlerini de kapsamaktadır. 1968 programına göre düzenlenen sosyal bilgiler programına tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi alanlarının konuları dahilinde oluşturulmuş ve programın felsefi temelleri zaman zaman önemli değişikliklere uğramış, bu değişikliklerin en önemlisi ise 1998 ve 2005 yıllarında yaşanmıştır.

Tarih disiplini, sosyal bilgiler öğretim programında önemli bir yere sahip olmakla beraber diğer sosyal bilimlerle de yakından ilgilidir. Sosyal bilgiler programına dahil edilen tarih alanı, yaşanan bölgedeki geçmişi ve tarihi belgeleri ele alır. Bu belgeleri incelerken diğer sosyal bilimlerden de faydalanır. Sorunlar yumağı haline gelen insanoğlu, çevresindeki en ufak bir olaydan dahi etkilenmektedir. İnsanların yaşadığı bölgenin tarihi, siyasi ve ekonomik olaylar insanları yaşadıkları zaman diliminde de etkilemektedir. Bunun için insanlar geçmişini bilmeli ve hatalarından ders çıkarma becerisine erişmelidirler. Bu açıdan ilköğretim çağındaki çocukların tarihsel bakış açısını kazanmaları için sosyal bilgiler dersinde tarih disiplininin önemli bir payı vardır.

Tarihi bakış açısı uzun bir süreçten geçtikten sonra oluşmaktadır. Tarih öğretimi ilköğretim sıralarından başlayan, yüksek öğretime kadar devam eden, diğer sosyal

bilimlerden ve sosyal bilgilerden bağımsız olmayan bir alandır. Bu nedenle sosyal bilgiler programında tarih disiplinine ilişkin becerilere ve konulara sistemli bir şekilde yer verilmelidir.

2.2.5. Öğrenme Kuramları

- a) Davranışçı Kuramlar,
- b) Bilişsel Kuramlar,
- c) Yapılandırmacı Kuram.

Sosyal bilimler ve tarih öğretimi aracılığıyla öğrencilerde ne tür davranış değişiklikleri meydana getirileceğinin bilinmemesi durumunda tarih dersleri, isim, sayı ve rakamların ezberlettiği dersler olmaktan öteye gidemez. Bilindiği üzere, tarih dersleri sadece bilgi aktarımının yapıldığı dersler değildir. Diğer sosyal bilimler disiplinlerinde olduğu gibi tarih dersleri aracılığıyla değerlendirme, sentez, analiz ve yorumlama gibi üst düzey düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılması mümkündür. Bu düşünme becerileri belli başlı kuramlara dayandırılarak kazandırılmaya çalışılır. Bu kuramlara aşağıda genel olarak değinilmiştir.

2.2.5.1. Davranışçı Kuramlar

Öğrenmenin nasıl meydana geldiğine yönelik ilk deneysel çalışmalar, 20. yüzyıla beraber Pavlov'un Rusya, Watson'un ve Thorndike'nin Amerika'da yaptıkları insan ve hayvanların laboratuvar ortamında belli bir durum karşısında nasıl davrandıklarına ilişkin çalışmalarla başlamıştır. Bu çalışmaların odak noktası hayvan ve insan davranışları olduğu için bu yaklaşımı benimseyenlere davranışçı ve geliştirdikleri kuramlara ise davranışçı kuramlar denmiştir (Erden ve Akman, 1995).

Davranışçılar, öğrenmenin, uyarıcı ile davranış arasında bir bağ kurularak geliştiğini ve pekiştirme yoluyla davranış değiştirmenin gerçekleştiğini kabul ederler. Davranışçılar, insanların karşılaştıkları problemin çözümünde genellikle geçmişte yaşadıkları benzer durumları göz önüne aldıklarını ileri sürerler. Yeni bir

problemlerle karşılaştığında ise bireyin deneme yanılma yoluyla yeni çözümler üreteceği kabul edilir. Davranışçı yaklaşımlarda önemli olan, gözlenebilen, başlangıcı ve sonu olan, dolayısıyla ölçülebilen davranışlardır. Davranışçı yaklaşımların; daha çok psikomotor davranışların öğrenilmesini açıkladığı kabul edilir. Davranışçılara göre davranış değişmesine neden olan üç temel öğrenme süreci vardır. Bunlar; Klasik koşullanma, edimsel koşullanma ve gözlem yoluyla öğrenmedir. Bu üç davranışçı öğrenme kuramı davranış değişmesini farklı yorumlarla açıklamaktadır (Erdem ve Akman, 1995).

Klasik koşullanmada öğrenme uyarıcı ve tepki arasında bağ kurma şeklinde açıklanabilir. Bu koşullanmada Pavlov, doğal tepki olan refleks davranışların hangi durumlarda koşullu tepkilere dönüştüğünü ortaya koymaya çalışmıştır. Pavlov öğrenmeyi sönme, genelleme, pekiştirme gibi temel ilkelerle açıklamıştır. Öğrenmeyi uyarıcı-etki bağlantısına göre açıklayan Thorndike'in yanı sıra Skinner edimsel bir vurgu yaparak öğrenmeyi yeni bir yaklaşımla açıklamaya çalışmıştır. Bu yaklaşım canlıların davranışlarına göre davranışların nasıl değiştiğini açıklamaya çalışmıştır. Edimsel koşullanma, edime götüren veya cezadan kurtaran bir tepkinin öğrenilmesi ya da davranışın pekiştiriciler verilerek geliştirilmesini savunur (Aydın, 2005).

Bu kuramların öğretim ilkeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Öğrenmede pekiştirme önemli yer tutar.
- Becerilerin kazanılması ve öğrenilenlerin kalıcılığının sağlanmasında tekrar önemlidir.
- Öğrenmede güdülemenin önemli bir yeri vardır (Özden, 2003).

2.2.5.2. Bilişsel Kuramlar

Bilişsel kuramlar, bilgiye ve edinilme biçimi ile ilgili olarak daha çok bilginin birey tarafından algılanma biçimine ve bellekteki hangi zihinsel süreçlerden geçtiği ve bilginin nasıl oluşturulduğu üzerinde durmaktadır. Bilişsel kurama göre öğrenme, bilginin öğrenen kişi tarafından bireysel biçimde işlenmesi, önceki yaşantılarla ilginin

kurulması ve öğrenilenlerin uzun süreli belleğe kaydedilmesi esas alınmaktadır. Buna göre bireyin sunulan bilgiyi pasif olarak aldığı savunulan davranışçı yaklaşımın tersine bilişsel kuram bireyin öğrenmede aktif olduğunu savunmaktadır. Bilişsel kuramlara göre öğrenme, doğrudan gözlenemeyen zihinsel bir süreçtir. Bilişsel kuramlara göre, davranışçıların, davranışta değişme olarak tanımladıkları olay, gerçekte kişinin zihninde meydana gelen öğrenmenin dışa yansımasıdır. Bilişsel kuramcılar daha çok anlama, algılama, düşünme, duyuş ve yaratma gibi kavramlar üzerinde dururlar (Göncüoğlu, 2010).

Biliş kuramcılar öğrenenin kendi girişimine ve kendi kontrolüne önem verir. Genel olarak bilişsel kuramın odak noktası, bireylerin uyarıcıları nasıl algıladığı, onları nasıl işlediği, organize ettiği ve bilginin nasıl oluştuğu üzerinedir. Öğrenme ve öğretme üzerinde yoğunlaşan yapılandırmacı (Constructivist) olarak bilinen öğrenme yaklaşımı, bilişsel kuramlarla bu noktada birleşerek öğrencinin kendisine ulaşan bilgileri başlıca dört süzgeçten geçirdiğini kabul eder (Özden, 2003).

- Bireyin o konudaki ön bilgileri,
- Öğretmen ve öğrenci tarafından ortaklaşa bilinen ödül, ceza ve karşılıklı beklentiler,
- Öğrencinin öğrenmeye yaklaşımı,
- Kültürel yargı ve değerleri ile beraber öğrencinin içinde bulunduğu sosyal çevre.

Bilişsel kuramcılara göre öğrenme, doğrudan gözlenemeyen zihinsel bir süreci oluşturmaktadır. Öğrenmenin kalitesi bireyin öğrenme anındaki etkinliği, duyu organlarının sağlamlığı ve norofizyolojik çalışmalara göre bireyin bilgiyi işleme süreçlerinin her birinin ne düzeyde olduğu ancak dolaylı olarak görülebilir. Bilişsel kuramlara göre öğrenmenin açıklanabilmesi için bilişsel gelişimin bilinmesi gerekmektedir.

Piaget'e göre bilişsel gelişim; bebeklikten yetişkinliğe kadar bireyin çevreyi ve dünyayı anlama yollarının daha etkili hale gelmesi sürecidir. Piaget, bilişsel gelişimi, biyolojik ilkelerle açıklamıştır. Piaget'e göre gelişim, kalıtım ve çevrenin

etkileşiminin bir sonucudur. Bilişsel gelişimi etkileyen ilkeler, olgunlaşma, yaşantı, uyum, örgütlenme, dengelemedir (Senemoğlu, 2004). Bilişsel kurama göre öğrenme, bireyin sahip olduğu bazı yapılar ve bu yapılarla ilintili süreçler sonucunda gerçekleşir. Öğrenmenin oluşabilmesi için bilgi, öğrenmenin temel yapıları olan duyuşsal, kısa ve uzun süreli bellekte işlenir.

Bilişsel Kuramın Öğretim İlkeleri

- Yeni öğrenmeler öncekilerin üzerine bina edilir.
- Öğrenme bir anlam yükleme çabasıdır.
- Öğrenme, uygulama şansı tanınmalıdır.
- Öğretmen otorite figürü olmamalıdır. Rehberlik yapan kılavuz rolünde olmalıdır.
- Öğrenme, öğretmen ve öğrencinin karşılıklı etkileşimi ile gerçekleşir.
- Öğrenen dış uyarıcıların pasif alıcısı değil, onların özümleyicisi ve davranışların aktif oluşturucusudur.
- Öğrenen kendi öğrenmesinde sorumluluk taşıyan, verileni olduğu gibi alan değil, verilenlerin anlamını keşfedendir.
- Öğrenen, verilen bilgiler arasından uygun olanı seçen ve işleyendir.
- Öğrenen kendisine kazandırılmak istenen bir ilke de olsa, onun anlamını bularak diğer ilkelerle ilişkisini kurarak ve daha önceden öğrendikleri ile bağdaştırarak ona anlam vermek zorundadır (Demirel, 2005: 35).

2.2.5.3.Yapılandırmacı Yaklaşım

Yapılandırmacılığın eğitim felsefesi olarak tanımlanan ilk kuramsal teorileri, 18. yüzyılda insanların kendi kendilerine ne yapılandırılırsa onu anlayabildiklerini söyleyen İtalyan felsefeci Giambatista Vico'nun çalışmalarına kadar uzanır. Giambatista Vico, yapılandırmacılığı 1710'da "bir şeyi bilen onu açıklayabilendir" şeklinde ifade etmiştir. Immanuel Kant daha sonraları bu fikri geliştirerek, bilgiye sahip olurken insanoğlunun pasif olmadığını ifade etmiştir. Öğrenci bilgiyi alır, bunu daha önceki bilgileri ile ilişkilendirir ve onu kendi yorumu ile kurarak

kendisinin yapar. Birçok felsefeci ve eğitimci bu fikirler üzerinde çalışmıştır. Ancak yapılandırmacılığın ne olduğuna, ne içerdiğine yönelik açık bir fikir geliştirmek için ilk girişimler Piaget ve John Dewey tarafından yapılmıştır (Özden, 2003; Göncüoğlu, 2010).

Birçok ülkede eğitimi geliştirmek için hızlı değişimlerin yaşandığı 21. yüzyılda, eğitimciler yapılandırmacı yaklaşıma dayalı eğitim anlayışına eğitimin birçok kademesinde yer vermeye çalışmaktadırlar. Çünkü yapılandırmacılık, yeni karşılaştığımız bilgileri önceki bilgilerimizle ilişkilendirerek öğrenmek ve böylece daha önceden bildiğimiz konulara bağlı olarak yeni öğrenmeler oluşturmak anlayışına dayalı bir yaklaşımdır (Aslan, 2007).

Bilgiyi yapılandırma sürecinde birey, zihninde bilgiyle ilgili anlam oluşturmaya ve oluşturduğu anlamı kendine mal etmeye çalışır. Bir başka deyişle, bireyler öğrenmeyi kendilerine sunulan biçimiyle değil, zihinlerinde yapılandıkları biçimiyle oluştururlar (Yaşar, 1998). Yapılandırmacılık, bireyin “zihinsel yapılandırması” sonucu gerçekleşen biliş temelli bir öğrenme yaklaşımıdır. Bilgiyi almak ve duymak, bilgiyi zihinsel yapılandırma ile eş anlamlı değildir. Öğrenen yeni bir bilgi ile karşılaştığında, dünyayı tanımlama ve açıklama için önceden oluşturduğu kurallarını kullanır ya da algıladığı bilgiyi daha iyi açıklamak için yeni kurallar oluşturur (Şengül, 2006).

Bilgiyi yapılandırma, bireyin geliştirdiği bilişsel organizasyonun, organizasyona uygun objeler ve durumlarla karşılaştığı zaman ki etkileşimiyle gerçekleşir. Dolayısıyla, yapılandırmacı kuramın temelinde başkalarının bilgilerini olduğu gibi bireylere aktarmak yerine, insanların kendi bilgilerini yine kendilerinin yapılandırması gerektiği görüşü yatar. Nitekim bu durum, bilginin doğasının bir gereğidir (Saban, 2002).

Yapılandırmacılıkta, bireyin zihninde bilişsel yapılar yeniden yapılandırılır ya da değişime uğrar. Yapılandırmacılık yaklaşımında, zihnimiz dış dünyadaki kavram ve olayları yorumlamada bir araçtır. Dış dünyadan gelen bilgiler zihin süzgecinden

geçer. İnsanların dış dünyadaki kavramlara ilişkin algıları birbirinden farklılık göstermektedir. Yapılandırmacılıkta, öğrenmenin olabilmesi için bireylerin öğrenme etkinliklerinde aktif halde olması gerekmektedir.

Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı ile ilgili görüşler şu şekilde özetlenebilir:

- Öğrenme pasif bir süreç değil, aktif bir anlamlandırma sürecidir.
- Öğrenmek için bilgiye gereksinim vardır. Üzerine inşa edebileceğimiz daha önceden oluşturulmuş bir bilgi olmadan yeni bilgiyi özümsemek olası değildir. Öğrendikçe daha da fazla öğrenebiliriz. Bu yüzden, öğretme ile ilgili her eylem öğrencinin ön bilgisini ve deneyimini temel alma yönünde olmalıdır.
- Öğrenme, kavramsal değişmeyi içerir. Kavramlar sistemli bir şekilde birbiri üzerine inşa edilir.
- Öğrenme toplumsal bir etkinliktir. Bizim öğrenmemiz çok yakın bir şekilde diğer insanlarla, öğretmenlerimizle, arkadaşlarımızla, ailemizle ve tanıdıklarımızla ilişkilidir. Dewey'in vurguladığı gibi: "Geleneksel eğitim öğrenciyi bütün toplumsal etkileşimden yalıtmaya ve eğitimi öğrenci ile öğrenilmesi amaçlanan materyalin bire bir ilişkisi olarak görmeye yöneliktir. Buna karşılık olarak, gelişimci eğitim, öğrenmenin toplumsal tarafını kabul eder ve konuşmayı, diğerleriyle etkileşimi ve bilginin uygulanmasını öğrenmenin bir parçası olarak kullanır.
- Öğrenme öznedir. Öğrenme, bir bireyin öğrendiği şeyleri çeşitli semboller, metaforlar, imgeler, grafikler veya modeller yoluyla içselleştirmesidir.
- Öğrenme sosyaldir. Öğrenme, bireylerin perspektiflerini paylaşmak, bilgi alışverişinde bulunmak ve problemleri işbirliği içinde çözmek üzere başkaları ile olan etkileşimleri sayesinde gerçekleşir.
- Öğrenme duygusaldır. Zihin ve duygu birbirleriyle ilişkilidir.
- Öğrenme gelişimseldir ve bireylerin sosyal, fiziksel, duygusal, zihinsel gelişimleri ile doğrudan ilişkilidir.
- İnsanlar, öğrenirken öğrenmeyi de öğrenirler. Öğrenme, hem anlamın oluşturulmasından, hem de anlamlar dizgesi oluşturmaktan meydana gelir.

Oluşturduğumuz her anlam, benzer örneğe uyacak diğer olguları da daha iyi anlamamızı sağlar (Saban, 2002).

2.2.5.3.1. Yapılandırmacılık ve Tarih Öğretimi

Eğitim felsefesi ve program geliştirme açılarından bakıldığında yapılandırmacılık, nesnelliğin öne çıkarıldığı pozitivist paradigmanın aksine bilginin yorumlandığını, karşılıklı yansıtımlar ve tartışmalar sonucunda bilginin oluşturulduğunu savunur. Başka bir ifadeyle yapılandırmacılık yaklaşımında öğrenen, öğrenme sürecinde etkin role sahiptir. Bu nedenle yapılandırmacı sınıf ortamı, bilgilerin aktarıldığı bir yer değil; öğrencinin etkin katılımının sağlandığı, sorgulama ve araştırmaların yapıldığı, problemlerin çözüldüğü bir yerdir. Bu yaklaşımla öğretmen yaratıcı ve eleştirel düşünen, öğrencilere bağımsız bir ders ortamı sağlayan kişi olmalıdır.

Bu yaklaşımda öğrencilere tarih disiplinin iki temel bileşeni olan bilgi ile yöntemsel becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir. Bu ise öğrencilerin bir dizi tarihsel kaynakla iletişime girerek bu kaynakları tanımlaması, sorgulaması, analiz etmesi, tarihin farklılaşan yorumlarının farkına varması ve imgelem becerilerini (empati, boşlukları düş gücüyle doldurma, vb.) kullanarak tarih disiplini tarafından kabul edilebilecek anlamalara ulaşması ve ürünler ortaya koyması anlamına gelmektedir (Dilek, 2001).

Davranışçı yaklaşımda çoğunlukla öğretmenin yönlendirdiği ve kontrol ettiği, öğrencinin pasif durumda olduğu bir öğrenme sürecinde gözlenebilir davranışlar üzerinde yoğunlaşma söz konusudur. Öğretmenler, bilgi kanalları olarak çalışır ve öğrencilere düşüncelerini ve bilgilerini transfer etmeye uğraşırlar. Öğrenci ve öğretmen rolünün belirli kalıplara hapsedildiği davranışçı yaklaşımın yerini almış olan yapılandırmacı yaklaşım, kendi içinde tarih öğretimine de yeni bir bakış açısı getirmiştir. Öztürk ve Dilek (2005)'in ifade ettiği gibi, 2004 sosyal bilgiler öğretim programının dayandığı sosyal oluşturmacı yaklaşımında öğrenme, L. Vygotsky'nin teorilerine dayanır. Vygotsky öğrenmede kültürün ve dilin önemli bir etkisi olduğunu ve bilginin sosyal etkileşimlerle oluştuğunu ileri sürmüştür. Ayrıca

çocuğun dil ve deneyimleri yoluyla sosyal çevresiyle etkileştiğini ve bununla sosyal çevredeki insanların çocukların öğrenmesini etkilediğini, eğer bunlar kaliteli ise oluşacak etkileşimin çocukların bilişsel gelişimini hızlandırabileceğini ve bilişsel gelişimin sonu olmadığını, sürekli geliştiğini savunur. Bu bağlamda Dilek (2007)'in yeni programa getirdiği değerlendirmelerden bir kısmı şu şekildedir:

Sosyal bilgiler programı kapsamında yer alan tarih üniteleri öğrencilere tarihsel bilginin yanı sıra bir dizi beceri ve değer kazandırmayı da hedefleyecek şekilde yapılandırılmıştır. Dolayısıyla eski programdan farklı olarak, tarih öğretiminin disiplin içi ve disiplin dışı amaçlarının her ikisini de yeni programda görmek mümkündür. Nitekim kanıtı sorgulamayı, tarihsel bilgi ve belgeyle girdikleri iletişimde empatiyi de içeren imgelem becerilerini, eleştirel/yaratıcı düşünme ile mantıksal düşünme süreçlerini de işe koşarak özgün çalışmalar yapmalarını öngören kazanım ve açıklamalar öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini geliştirmeye odaklanmış disiplin içi amaçlara işaret eder. Bir tarihsel olay/olgunun farklı perspektiflerden yansıyan farklı yorumlarının olabileceği ilkesinden hareketle, bu yorumların ayırt edilmesi ve bunlar üzerinde tartışılarak öğrencinin kendi tarihsel bilgisini oluşturması da yeni program aracılığıyla geliştirilmesi beklenen bir beceridir. Mevcut programda henüz yeterince olgunlaşmamış gibi görünen bu anlayışın, süreç içerisinde kabul göreceği düşünülebilir (Dilek, 2007: 46)

Günümüz dünya düzeni içindeki kalkınma hamleleri, insan kaynaklarına yapılan uzun vadeli yatırımlarla daha güvenilir hale getirilmeye çalışılmaktadır. Bunun için düşünen, üreten bireylere; bu bireylerle var olacak toplumlara ve bu bireylerin inşa edeceği kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bundan dolayı öğretmenin rehber olduğu, merkezde öğrenmenin olduğu, öğrencinin kendi kavramlarını oluşturup, problemlere ilişkin kendi çözüm yollarını geliştirdiği bir eğitim yaklaşımı olan yapılandırmacı eğitim anlayışı önem kazanmaktadır.

Demircioğlu (2005)'na göre, öğrencilerin çağın ihtiyaç duyduğu bireyler haline gelebilmesi için, derslerde kullanılan öğretim, yöntem, teknik ve stratejileri çok önemli bir yere sahiptir. Bilgi çağında sosyal bilgiler öğretiminde kullanılan öğretim strateji yöntem ve teknikleri yapılandırmacı öğretim kuramının ışığı altında şekillendirilmeli, bireyler bir dizi farklı durum ve şekilde öğrenebildiğinden öğretim ortamları zengin zenginleştirilmelidir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretmenleri öğrencilere uygulama, deneme ve keşfetme fırsatları vererek öğrencilerin bilgiyi yapılandırmaları sağlanmalıdır.

2.2. KAVRAMIN TANIMI ve ÖZELLİKLERİ

Bilginin yapı taşı oluşturulan kavramlar, sözcük itibarıyla soyut kelimelerdir. Kavram, eşya, olay, durum veya olgular içinde bireyin geçirdiği yaşantılar sonucunda zihinde kalan yaşantı izlerinin ortak yönlerine göre gruplandırılması ve bu gruplandırma sonucunda ulaşılan genelleme ve soyutlamaların her birine verilen adlara denir (Çilenti, 1988). Kavramlar, nesne veya olaylardan söz edildiğinde ilk olarak zihnimizde oluşur. Kavramlarla ilgili yaşantılar ve bu yaşantılar sonucunda yaşanan tecrübelerin sayısı ne kadar çoksa, kavramların gruplandırılması ve tanımlanması o kadar kolay olur. Yani kavramların oluşmasında deneyimler ve yaşantılar önemli bir yer tutar (Şeker, 2010).

Uzmanlar tarafından farklı şekillerde tanımlanan kavramın tanımlarından bazıları şu şekildedir:

- Bazı nesnelere ve olaylar çeşitli yönleriyle diğer nesne ve olaylardan ayrılabilirse o bir kavramdır. Kavram; insan zihninde anlam kazanan, olayların veya olguların değişen özelliklerini yansıtabilen bilgi formu yapısıdır, bir değişkendir, bir sözcükle ifade edilebilen genel kelimelerdir (Ülgen, 2001).
- Kavramlar deneyimlerimizin ve bilgilerimizin zihnimizde gruplandırılmış kategorileridir. Bu kategoriler, nesnelere ve olayları ifade edebilen kelimelerle etiketlenir. Aynı kategoride etiketlenen nesnelere ve olaylar yine aynı kategorideki nesnelere ilişkilendirilmeye çalışılır (Çağlayan, 2006).
- Kavram; benzer nesnelere, insanları, olayları, fikirleri, süreçleri gruplamada kullanılan bir kategoridir. Kavramlar, bir grup varlık, olay, fikir ve süreçleri diğer gruplardan ayırt etmeyi sağladığı gibi, diğer grup varlık, olay, fikir ve süreçlerle, ilişkiler kurulmasına da yardım eder (Senemoğlu, 2004).
- Kavram; bir etiketle birbirine bağlanan dizgeler, önergeler, episodlar, imajlar, zihinsel ve motor beceriler ve bunlar arasındaki bağlantılar kümesidir (Atasoy, 2004).

- Kavramlar, dış dünyada değil insanın düşünce sisteminde yer alır. Kavramlar nesnelere, olgulardan soyutlanırken kullanılan atlama taşlarıdır. Kavramlar soyut ve somutun düğüm yerleridir (Gürdal, 2001).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı gibi araştırmacılar tarafından kavrama ilişkin çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bu yorumları genelleyecek olursak; Kavramlar eşyaları, olayları, insanları ve düşünceleri benzerliklerine göre gruplandırdığımızda gruplara verdiğimiz adlardır. Deneyimlerimiz sonucunda iki veya daha fazla varlığı ortak özelliklerine göre bir arada gruplayıp diğer varlıklardan ayırt ederiz. Bu grup zihnimizde bir düşünce birimi olarak yer eder. Düşünce birimini ifade etmekte kullandığımız sözcük veya sözcükler bir kavramdır. Kavramlar gerçek dünyada değil, düşüncelerimizde vardır. Gerçek dünyada kavramların ancak örnekleri bulunabilir (MEB, 2005).

2.3.1. Kavramların Genel Özellikleri

Kavramlar, insan tecrübesine dayalı olarak zaman içinde değişirler. Kavramları ancak dünyadaki obje ve olayların tecrübelerimize dayalı olarak algıladığımız özellikleri kadar tanımlayabiliriz. Kavramlar soyutluk, karmaşıklık derecesi, çok yönlülüğü ve kritik özellikleri bakımından birbirinden farklılık gösteren çeşitli özelliklere sahiptir (Fidan, 1996). Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- ☞ Kavramlar insanların yaşantılarına bağlı olarak zamanla değişir. Yaşantıların çeşitliliğine göre kavramların özellikleri nicelik ve nitelik açısından yeniden tanımlanır. Kavramlar hangi yollarla kazanılırsa kazanılsın sadece kişilerin yaşantılarında anlam kazanır (Kaptan 1998).
- ☞ Nesnelere ve kavramlar algılanış özelliklerine göre insanlar tarafından değişik şekillerde algılanabilir.
- ☞ Kavramın orijinali (prototype) vardır. Kavramın orijinali, bireyin düşüncelerindeki ilk oluşumdur. Bu oluşum, birey onu farklı alanlarda kullanma durumuyla karşılaştığı ana kadar devam eder. Bu durumun bir gelişme olup olmadığına karar vermek için, yeni algıları daha önce edindiği

bu kavramlarla karşılaştırır, karar vermede orijinal kavramı ölçüt alırız (Ülgen, 2001).

- ✎ Bazı kavramların özellikleri nitelikleri itibarıyla başka kavramların da özelliği olabilir. Örneğin, eğitim ve öğrenme iki ayrı kavramdır. Ancak her ikisinin de ortak özelliği, davranış değişikliğini içermesidir (Ülgen, 2001).
- ✎ Kavramlar nesnelere ve olayların doğrudan ya da dolaylı yoldan gözlenen özelliklerinden oluşur. Doğrudan gözlenen özellikler, obje ya da olayın fiziksel özellikleridir. Dolaylı gözlenen özellikler ise onun anlamlarıdır (Ülgen, 2001).
- ✎ Kavramlar çok boyutludur. Kimi kavramlar birbiriyle ilişkili birçok kavramı içerir. Örneğin bina (ev, dükkân, fabrika, otel vb. kavramları içine alır) ve araba (at arabası, otomobil, el arabası gibi kavramları içerir) farklı kavramları içeren kavramlardır (Kaptan, 1998).
- ✎ Kavramlar kendi içlerinde özelliklerine uygun belli ölçütlere göre gruplanabilir. Bir kavram iki ayrı ölçütle gruplandığında çok sayıda gruplar oluşur. Ölçütler değiştikçe, özellikler, bu nedenle de gruplar nitelik ve nicelik açısından değişirler (Fidan, 1996).
- ✎ Kavramlar dille ilgilidir. Her kavram bir sözcükle ifade edilir. Bir kültürü oluşturan insanların duygu ve düşünce zenginliği, eğilimleri ve ihtiyaçlarının çeşitliliği, geliştirdikleri değerlerin niteliği, o insanların yaşam biçimleri, kavram oluşturma ve geliştirme sürecini etkiler (Gürdal, 2001).
- ✎ Kavramların özellikleri de kendi içinde bir kavramdır. Örneğin, eğitim kavramının öğrenilmesi için bireyin, davranış değişikliği, öğrenme yaşantısı, istedik davranışlar, planlı eğitim gibi sözcüklerin anlamlarını bilmesi gerekir (Ülgen, 2001).
- ✎ Kavramların isimleri ve tanımları vardır. Örneğin; birim zamanda alınan yol “hız” olarak adlandırılır. Kavramın ismi “hız” tanımı, “birim zamanda alınan yol “ dur (Erden ve Akman, 1997; Yağdıran, 2005).

Senemoğlu (2004)’na göre kavramlar, öğrenilebilirlik, kullanılabilirlik, açıklık, genellik ve güçlülük özellikleri de taşırlar.

Öğrenilebilirlik: Kavramlar doğuştan kazanılmaz, bütün kavramlar yaşantılar sonucunda kazanılır.

Kullanılabilirlik: Kavramlar insanların ihtiyaç duydukları zamanlarda kullanılabilir türdür.

Açıklık: Kavram açık ve anlaşılır olmalı, konu alanı ile ilgili uzmanlar arasında kavramın anlamına ilişkin görüş birliği bulunmalıdır. Ancak bazı kavramlar çeşitli yönleriyle yanlış algılanabilir. İnsanlar kavramların algılanışında görüş birliğinde olmayabilir. Bu durum, genelde kelime benzerliğinden kaynaklanmaktadır.

Genellik: Birçok kavram hiyerarşik olarak organize edilmiştir. Hiyerarşik yapının en üstünde yer alan kavram, en genel olandır. Genel kavramların alt gruplarına inildikçe, kavramların genellik özellikleri azalarak daha özel kavramlar haline gelirler.

Güçlülük: Kavramın gücü, büyük ölçüde diğer kavramların ilkelerin anlaşılmasına yardım etme, problem çözmeyi sağlama gibi konularda destekçi olduğu zamanlarda ortaya çıkar. Örneğin, sayı kavramı tüm matematiksel işlemlerin anlaşılmasına yardım ettiği için, çok güçlü bir kavramdır.

2.3.2. Kavramların Önemi

İnsan zihninde, sınıflandırmalarla oluşturduğumuz kavramlar olmasaydı, bütün algıladıklarımız zihnimizde ayrı bir yer teşkil edecek ve zihinsel karmaşaya neden olacaktı. Zihnimiz, aralarında ilişki kurulmamış binlerce belki de on binlerce izlenim karşısında kendisini organize etmede ve işlem yapmada bocalayacaktı. Bu durumu gerçek hayatta şu olaya benzetebiliriz. Bir kütüphane düşünelim. Bu kütüphanede kitaplar belirli bir düzen içerisinde sıralanmış ve numaralanmıştır. Herhangi bir konuda araştırma yapan bir kişiye bu tür bir gruplandırma, büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Kavram oluşturma yeteneğimiz olmasaydı yaşamı, karışık ve birbirleriyle ilişkilendirilemez yaşantılar olarak algıladık. Kavramlar bir dilin gelişiminde de önemli bir role sahiptir. İnsanlar düşüncelerini dil ile açıklarlar. Yeni öğrenilen kavramlar daha önce öğrenilmiş veya geliştirilmiş kavramlarla

açıklanmaktadır. Bu durum, insanın düşünme sürecini işleten malzemenin kavramlar olduğunu ve bilinen kavramlar yoluyla bilinmeyenlerin açıklanmaya çalışıldığını bir gösterir (Kendirli, 2008).

Gün içerisinde karşı karşıya kaldığımız onlarca duruma karşı uyum sağlamamıza yardım eden kavramların önemi, aşağıda kısaca açıklanmıştır:

- Kavramlar dünyanın karmaşıklığını azaltır. Benzer nesne ve olayların sınıflandırılması dünyanın daha iyi anlaşılmasını sağlar. Örneğin dört ayaklı, evcil, bıyıklı, fare avlar bir hayvanın yerine “kedi” kullanımı anlamayı kolaylaştırır.
- Kavramlar yeni durumlara genellemeyi gerçekleştirir. Kavramlar öğrenildiğinde, bunlarla ilgili özellikleri diğerleriyle ilişkilendirmek kolaylaşır.
- Kavramlar düşünme gücünü artırır. Özellikle uzun süreli belleğin kapasitesi geniş olduğundan, kavramlarla daha fazla düşünce üretmek mümkündür.

2.3.3.Kavram Öğrenme

Kavram öğrenme, birey dünyaya geldiğinde başlar ve ölünceye kadar devam eder. Çocuğun ilk geliştirdiği kavram, belki de biberon kavramıdır (Ülgen, 2001). Çocuklar 1-2 yaşlarında kavramları kazanmaya başlarlar. Bununla birlikte kavramların öğrenilmesi için bellekteki bilginin daha verimli bir şekilde organize edilmesi gerekmektedir. Çocuklar, yeni bilişsel yetenekler kazandıkları zaman bunları gerekmedikçe kavramsal olarak harekete geçirme eğilimindedirler. Çocuklar akıl yürütme yeteneklerini kullanarak kavramsal analizler yapabilmektedirler. Bu analizler çocukların yeni kavramları öğrenmesine yardımcı olmaktadır. Dört yaşından itibaren çocuklarda kavram oluşturma yeteneğinde bir ilerleme görülmeye başlamaktadır. Algısal gelişim ve öğrenme, çevremizden bilgi edinme yeteneğindeki artış olarak tanımlanabilir. Kavramların oluşması için nesne ve olayların özelliklerine dikkat etmek ve bunları sınıflandırmak gerekir (Üstün ve

Akman, 2003). Piaget'e göre çocuklar, iki-yedi yaş döneminden itibaren kavramsal algılama ve kavramlarla düşünme sürecine girerler ancak kavramları açıklayamazlar. Çocuklar sekiz yaşından sonraki dönemde kavramları anlamlandırabilirler. Kavramların anlamlandırılmasından sonra, kavramlar arasında ilişkiler kurulabilir ve kavramlar sınıflandırılabilir. Çocukların algıladığı kavramların yorumlanması ve kullanılması, önceden kazanılan bilgilere bağlı olarak değişiklik gösterdiği için kavramsal alt yapının sağlam temeller üzerine oturtulması gerekmektedir (Bektaş ve Bilgili, 2004; Bayındır, 2006).

Bu açıdan Klenner-Moore (2004), gelişimin sadece çocuğun kendisine bırakılmamasını, bir yetişkinin yardımı olmadan soyut kavramların anlamını öğrenmede güçlük yaşayacağını dile getirir. Yetişkinler dışarıdan çocuklara komutlar vererek onların yeni bilgiler öğrenmesine ve yeni beceriler kazanmalarına öncülük ederler. Vygotsky'e göre gelişimin dönemine göre çocuğun tek başına öğrenebileceği, anlayabileceği durumlar olduğu gibi ancak bir yetişkinin yardımıyla öğrenebileceği davranışlar ve durumlar da vardır. Vygotsky bu kavramı proximal kavramıyla ifade eder.

2.3.4.Kavram Öğretimi

Kavramlar, nesnelere, olaylardan ve olgulardan türetilmiş soyut düşüncelerdir. Bu yönü nedeniyle kavram öğretimi, öğrencilerin soyut düşünme becerileri göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Modern öğretim yaklaşımlarında kalıcı öğrenmenin işlemsel değil kavramsal olduğu düşüncesi hakimdir. Birey öğrendiği bilgilerini yeni durumlara taşıyabilirse öğrendiği bilgiyi kavramış sayılır.

Kaptan (1998)'a göre kavram öğretimi genelleme yoluna gitme şeklinde gerçekleştirilmelidir. Bu yöntemi savunurken 4 farklı aşamadan bahsetmiştir. Bu aşamalar:

- a) Kavramın verilmesi (sözcük),
- b) Tanımın verilmesi,
- c) Kavramı tanımlayıcı ve ayırt edici özelliklerin verilmesi,

d) Kavrama dahil olan ve dahil olmayan örneklerin verilmesi.

Kavramlara ait tanımların verilmemesi bu yöntemin temel sınırlılığı olmasına rağmen bu yöntemde kavrama dahil olan pek çok örneğin incelenerek genellemeye gidilmesi sağlanır. Doğru genellemeye ulaşıldıktan sonra kavrama dahil olmayan ayırt edici niteliklerin bulunması sağlanır (Kaptan, 1998).

Kavram geliştirme ve kavram kazanma yaşam boyu devam eder. İnsanlar, yaşamları süresince yeni kavramlarla ya da daha önceki kavramların farklı düzeyleriyle sık sık karşılaşır. Her defasında genelleme, ayırıştırma ya da bütünleştirme işlemini yapar (Ülgen, 2001).

❖ **Genelleme Süreci:** Bu süreç, kavram oluşturma sürecinde karşılaştığımız kavramların ortak özelliklerine göre gruplandırıldığı süreçtir. Örneğin, çocuk bir tek kuş görmüş olsaydı kuş kavramını geliştiremezdi. Fakat çocuk birçok kuşu gözledikten sonra onları ortak özellikleri olan tüylü olmak, uçmak, yumurtlayarak üremek gibi niteliklerinden genellemeye varırsa zihinde kuş kavramı oluşur (Gürdal, 2001).

❖ **Ayırım Süreci:** Kavram geliştirme sürecinde ayırım süreci de önemlidir. Genelleme sürecinde yapılan kavramların ortak özelliklerini ortaya çıkarmanın aksine bu süreç, olayların ve varlıkların birbirlerine benzemeyen özelliklerini görebilmeyi amaçlar. Bu aşmada, kavramların aralarındaki farklılıkların görülmesinden dolayı zihinde yeni bir kavram şeması oluşur.

❖ **Tanımlama Süreci:** Bir kavramı sözcüklerle anlatan önermeye o kavramın tanımı denir. Kavramların tanımlarıyla o kavramın gelişimi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Örneğin, çöl iklimi kavramı kolayca tanımlanabilir. Çöl ikliminin oluşmasına neden olan nitelikler (tanımlayıcı nitelikler) ve çöl iklimini diğer iklimlerden ayıran nitelikler (ayırıcı nitelikler) bellidir. Ancak birçok kavramda tanımlayıcı nitelikler ve ayırt edici nitelikler açıkça belirlenemez. Böyle hallerde tanımın kapsadığı kategorinin tüm elemanları değil, kavrama en çok uyan eleman tanımlanmaya çalışılır. Kavramlar temsil ettikleri tipik veya en iyi örneklerle tanımlanır (Yener, 2006).

Kavram öğretiminde etkili olan iki temel yaklaşım vardır. Birinci yaklaşım geleneksel yöntem olarak bilinen sunuş yaklaşımıdır. Diğer yaklaşımsa sunuş yoluyla öğretime alternatif olarak görülen buluş yoluyla kavram öğretimi yaklaşımıdır. Kavram öğretiminde birbirine alternatif olarak geliştirilen bu iki yaklaşım da kavram öğretim açısından önemlidir.

2.3.4.1. Sunuş Yoluyla Kavram Öğretimi

Sunuş yoluyla öğretim, bilgilerin çok dikkatli bir şekilde düzenlenerek öğrenci tarafından alınmaya hazır bir durumda verilmesi sürecidir.

Erden ve Akman (1997)'a göre bu yöntemde aşağıdaki sıra takip edilir.

- ✚ Öğretmen ilk önce kavramın ismini ve tanımını verir. Böylece öğrencilerin belleğinde kavram ile ilgili yapıyı oluşturur. Bu yapı kavramla ilgili yeni gelecek bilgilerin birey tarafından anlamlı hale getirilmesine yardımcı olur.
- ✚ Kavramın kritik özellikleri verilir.
- ✚ Kavramın örnekleri ve örnek olmayanları belirtilir. Verilen örnekler görsel araçlarla desteklenir.

2.3.4.2. Buluş Yoluyla Kavram Öğretimi

Bu yaklaşım belli bir problemle ilgili verileri toplayıp, analiz ederek soyutlamalara ulaşmayı sağlayan, öğrenci etkinliklerine dayalı güdüleyici bir öğretme yoludur (Kaptan, 1998). Buluş yoluyla öğretim stratejisi, öğrencilerin kendi çevreleriyle etkili ve anlamlı bir etkileşime girerek dünya hakkında elde etmiş oldukları bilgileri kendilerinin yapılandırmasıdır.

Buluş stratejisinin anlaşılması için yapı, kodlama sistemi, sezgi yoluyla düşünme, tümevarım gibi kavramların iyi bilinmesi gerekir. Yapı; bir bilim alanında, bir konuda fikirlerin çerçevesini ve iskeletini oluşturur. Onun için buluş stratejisinde önemli olan öğrencinin öğreneceği konunun yapısını kendi zihninde kodlamasıdır.

Kodlama sistemi ile bir alandaki kavramların ve genellemelerin düzeni kastedilir. Öğrencinin konu kavramlarını sınıflaması ve aşamalı bir düzende sıralaması buluşun en önemli basamağıdır. Buluş yoluyla düşünme, öğrencinin elinde kesin ve yeterli kanıtlar olmadan doğru çözümü sezebilme sürecidir. Bu süreç buluşun önemli zihinsel etkinliklerinden biridir. Buluşta öğrenci örneklerden, deneylerden genellemeye ulaşır. Tümevarım, bir genelleme süreci olup sınırlı sayıda deneyimlerle kazanılan bilgilere dayanılarak, benzer olayların tümüne ilişkin önermeler çıkarmaktır (Gürdal ve Şahin, 2001).

Buluş yolu ile öğrenme modeli J.S. Bruner tarafından geliştirilmiştir. Bu model ilk ortaya atıldığı 1960'lı yılların başından günümüze değin dünyanın pek çok ülkesinde uygulanmıştır. Ülkemizde Bruner'in yaklaşımının etkileri, 1968 yılında hazırlanan ilkökul programında görülmektedir. Bruner'e göre öğrencinin öğrenmeye aktif katılımı ancak buluş yolu ile öğretimle mümkündür. Bruner'e göre öğrenci; kendi deneyimleri yoluyla yaparak, yaşayarak, çevresiyle etkileşime girerek öğrenir (Aydın, 2001).

Bu yaklaşım belli bir konu ile ilgili verileri toplayıp analiz ederek soyutlamalara ulaşmayı sağlayan, öğrenci etkinliğine dayalı güdeleyici bir öğretim yaklaşımıdır (Bilen, 1990).

Erden ve Akman (1997)'a göre bu yaklaşımda aşağıdaki sıra takip edilmelidir.

1. Öğretmen ilk önce öğrencilere kavram örnekleri verir. Öğrenciler kavrama ait ortak özelliklerin neler olduğuna dair denenceler kurar.
2. Kavramın örnek olmayan örneklerini verir. Öğrenciler örnek ile örnek olamayanların farklı yönlerini bulmaya çalışır. Örnek olmayanlar, örneklerin ortak yönlerinin açığa çıkmasını ve kavramın öğrenci zihninde netleşmesini sağlar.
3. Öğretmen öğrencilere gösterilen örneklere dayalı olarak kavramın özellikleri hakkında hipotez üretmelerini ve bunları yazmalarını ister. Öğretmen sorularla öğrencinin kritik özellikleri bulmalarına yardımcı olur.

4. Örnekler ve örnek olmayanlar, kavramın kritik özellikleri kazanılıncaya kadar verilmeye devam edilir (Erden ve Akman, 1997: 70).

Bu iki yöntemi birbirinin zıttı olarak düşünmek doğru değildir. Buluş yöntemiyle kavram öğretiminin alt yaş düzeylerinde, sunuş yöntemiyle kavram öğretiminin ise üst yaş düzeylerinde daha etkili olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı bu kavram öğretim yöntemleri öğrencilerin yaşları ve zihinsel gelişmişlik düzeylerine göre seçilmelidir.

2.3.5. Kavramların Sınıflandırılması

Kavramlar genel olarak somut ve soyut kavramlar olmak üzere iki kısımda incelenir. Doğumdan itibaren fiziksel çevrenin gözlemlenmesi yoluyla öğrenilen somut kavramların ilk öğrenildiği dönemlerde insanlar kavramları genelleme yaparak öğrenirler. Çocuklar zamanla daha somut kavramları öğrenmeye başlarlar (Şimşek, 2010). Soyut kavramların öğrenilmesi ise çok daha güç ve karmaşık bir süreç gerektirdiğinden çalışmalar bunların öğrenilme yolları konusunda yoğunlaşmaktadır.

Kavramlar soyut düşüncelerdir. Soyut bir içeriğin öğrenilmesi somut kavramlara göre daha zordur. Bu zorluk kavramları bir dereceye kadar somutlaştırma çalışmalarını ortaya çıkarmıştır. Bu amaçla kavram öğretiminde kullanılacak görsel materyaller geliştirilmiştir. Kavram haritaları da bunlardan biridir. Kavram haritaları soyut olan kavramları somutlaştırma fonksiyonunun yanında, konu ile ilgili diğer kavramlar arasındaki ilişkiyi de doğru kurabilme özelliğini taşır. Kavram haritaları bu nedenle anlamlı öğrenmeye önemli katkılar sağlar (Yener, 2006).

Senemoglu (2004)'na göre bilişsel gelişimin temelinde, kavram öğrenme vardır. Kavram öğrenme çeşitli düzeylerde gerçekleşmektedir. Kavram öğrenmede aşamalı dört düzey bulunmaktadır.

- a. Somut Düzey,
- b. Tanıma Düzeyi,
- c. Sınıflama Düzeyi,
- d. Soyut Düzey.

Somut Düzey: Somut düzey aşamasında kavram öğrenmek için şu zihinsel işlemler yapılmaktadır:

- ❖ Objeye algılanabilen çerçevesinde dikkat etme,
- ❖ Objeyi diğer objelerden ayırt etme,
- ❖ Ayırt edilen nesneyi aynı durum ve başka bir zamanda gördüğünde hatırlama.

Örneğin; çocuk kaldırıma park etmiş kırmızı renkli bir otomobili gördüğünde ona dikkat eder. Çevresindeki diğer nesnelere ayırt eder. Daha sonra aynı otomobili aynı yer ve durumda gördüğünde tanır.

Tanıma Düzeyi: Bu aşamada çocuk, benzer durumlarda tanıyabildiği objeyi, farklı bir yer ve durumda gördüğünde de tanıyabilir. Tanıma düzeyinde kavram öğrenmenin zihinsel işlemleri şu şekildedir:

- ❖ Ayırt edilen objeyi hatırlama,
- ❖ Objeyi farklı ortam ve durumda gördüğünde de onun aynı obje olduğuna ilişkin genelleme yapma,
- ❖ Genelleme yapılan objeyi hatırlama.

Örneğin; çocuk, somut düzeyde aynı yer ve durumda gördüğü kırmızı otomobili hatırlayabilirken, tanıma düzeyinde ise başka bir yer ve durumda gördüğü otomobilin aynı otomobil olduğunu genelleyerek hatırlayabilir.

Sınıflama Düzeyi: Sınıflama düzeyinde objeyi öğrenmek için, objenin en az iki örneğinin tanıma düzeyinde öğrenilmesi gerekir. Sınıflama düzeyinde kavram öğrenilirken yapılan zihinsel işlemler şunlardır:

- ❖ Objenin sınıfına ilişkin en az iki örneğin çok belirgin olmayan özelliklerine dikkat etme,
- ❖ Ayırt edilen örnekleri hatırlama,
- ❖ Farklı bir kapsam ve durumda karşılaşılan her bir örneğin aynı örnek olduğu genellemesine varma,
- ❖ Aynı sınıfa ait olan en az iki örneğin eşdeğer olduğu genellemesini yapma,
- ❖ Genelmeyi hatırlama.

Örneğin; çocuğun farklı renk ve modeldeki otomobilleri eşdeğer olarak aynı grupta görmesi, otomobil kavramını sınıflama düzeyinde öğrendiğini gösterir.

Soyut Düzey: Kavram öğretiminin en son aşaması soyut düzeydedir. Soyut düzeyde kavram öğrenmek için şu zihinsel işlemler gereklidir:

- ❖ Kavram örneklerini doğru olarak tanıma,
- ❖ Kavramın adını verme,
- ❖ Kavramın tanımlanan özelliklerini ayırt etme,
- ❖ Kavramın toplumca kabul edilmiş tanımını verme,
- ❖ Kavram örneklerinin aynı düzeydeki benzer kavram örneklerinden nasıl farklılaştığını açıklama (Senemoğlu, 2004).

2.4. KAVRAM HARİTALARI ve TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eğitim ve öğretim sürecinde verimliliği arttırmak amacıyla eğitim teorisyenleri tarafından çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar neticesinde öğrenmeyi daha verimli hale getirmek ve öğrencinin öğrenim süreci içerisinde aktif olarak rol almasını sağlamak amacıyla çeşitli öğretim teknikleri geliştirilmiştir. Bu tekniklerden biri de kavram haritalarıdır. Joseph Novak ve Cornell Üniversitesi mezunu öğrenciler tarafından yürütülen bir araştırma sırasında Ausubel'in öğrenme teorisinde merkezi role sahip olan "öğrencilerin önceki bilgilerinin sonraki bilgilerine etki yaptığı" tespitinden hareketle geliştirilmiştir. Kavram haritaları, Novak ve Gowin'in kaleme aldığı "Learning How to Learn" adlı eserle birlikte eğitim sahasına girmiştir. Buna göre kavram haritalarının temellerini atan Novak ve Gowin bu tekniği, "önermeler çatısı

içerisine yerleştirilmiş kavram anlamlarını sunmak için geliştirilmiş şematik araçlar” olarak tanımlamaktadır (Korukçu, 2007). Novak’ın öğrencilerin kavramları anlamlı yapılar içerisinde düzenlemelerine yardımcı olacak bir işlem olarak tanımladığı kavram haritasına şu tanımlamalar yapılmıştır:

Kavram haritaları bilgiyi görsel olarak organize eden yapılar, kavramları ve kavramlar arası ilişkileri gösteren grafiksel öğretim araçlarıdır (Karapür, 2002). Başka ifadeyle kavram haritaları, bağlantılar kullanarak kavramları yansıtmaya yarayan grafik materyallerdir (Akkayüz, 2003). Yöntem olarak kavram haritası, bir konuya ait kavramsal yapılaşmayı, kavram ve kavramlar arasındaki bilişsel bağlantıları görsel olarak gösteren iki boyutlu bir şemadır. Zihinsel öğrenme stratejilerinden biri olan kavram haritası, kavramlar ve kavramlar arasındaki ilişkilerin bağlaçlardan yararlanarak ortaya konulduğu şemalar ve tablolardan oluşan grafiksel bir sunumdur (Kabaca, 2002). Kavram haritaları, bir konuya ait kavramın aynı kategorideki diğer kavramlarla ilişkisini gösteren somut grafiklerdir (Deniz, 2003). Kavram haritalarında uzman olan bazı araştırmacılar eserlerinde kavram haritalarını başka terimlerle ifade etmişlerdir. Kavram haritalarına alternatif terimler Tablo 1’de gösterilmiştir:

Terimler	Açıklamalar	
Zihin haritaları, kalıp notlar, beyin kalıpları.	Not alma tekniği Buzan tarafından 1974’te geliştirilmiştir, fakat günümüzde yaratıcılık ve problem çözme daha çok kullanılmaktadır. Temel fikir, ana kavramın ortaya ve bununla ilişkili kavramların etrafına yazılmasıdır.	Buzan (1993); Jonassen, Beisner ve Yacci (1993); Russel (2000)
Bilişsel Haritalar	Kavramların ve birbirleriyle nasıl ilişkili olduklarının gösterimidir, sunumdur.	Grasha (1996); Miles ve Huberman (1994)
Örümcek Haritaları	Hanf tarafından 1971’de bir yazının yapısının harita kullanarak not alınma yöntemi geliştirilmiştir. Bu harita örümceğin ağı olarak da adlandırılır.	Jonassen, Beisner ve Yacci (1993).
Ağ	1978 yılında Dansereau tarafından, kolej öğrencileri için bir ders çalışma stratejisinin parçası olarak geliştirilmiştir. Ağ kavramların ve ilişkilerin kompozisyonundan oluşmuştur.	Jonassen, Beisner ve Yacci (1993).

Anlamsal Haritalar	Kavramlar arasındaki hiyerarşik ilişkileri ifade etmek için kullanılan grafiksel şekillerdir. Araştırmalar sonucunda Anlamsal haritaların öğrencilerin kelime dağarcığını geliştirdiği, okuma becerilerini arttırdığı ortaya çıkmıştır.	Jonassen(1997) Jonassen, Beisner ve Yacci (1993).
Anlamsal Ağlar	Zihin haritaları ya da kavram haritaları olarak da bilinirler, kavramları gösteren şekillerden ve kavramlar arasındaki ilişkileri gösteren bağlardan yapılmışlardır.	Anderson-Inman ve Horney (1997).

Tablo 1. Kavram Haritalarına Alternatif Terimler (İyilik, 2007).

2.4.1.Kavram Haritalarının Teorik Temelleri

Kavram haritaları, insanların nasıl öğrendikleri ile anlamlı öğrenme kuramları arasında köprü kuran bir öğretim tekniğidir. Bir kavram haritası, daha genel bir kavram etrafında ve konu ile ilgili diğer kavramların birbiri ile ilişkilerini gösteren iki boyutlu bir şemadır. Kavramları bir harita üzerinde gösterme etkinliği, özellikle program geliştirme alan çalışanlarınca bilinen ve sıkça uygulanan bir tekniktir. Bir öğretim tekniği olarak, kavram haritasının teorik temellerinin anlaşılması için, bilişsel öğrenme kuramcılarında biri olan Ausubel'in anlamlı öğrenme teorisinin açıklanması gerekmektedir. Araştırmanın konusu kavram haritaları olduğu için, diğer bilişsel öğrenme kuramcılarını kapsam dışında tutulmuştur.

2.4.1.1. Anlamlı Öğrenme Modeli

Anlamlı öğrenmenin önemi bilindiği için anlamlı öğrenmenin nasıl gerçekleşeceği konusundaki çalışmalar devam etmektedir. Bu çalışmalarda anlamlı öğrenen öğrenciler ile ezberle öğrenen öğrenciler arasındaki farklar ve öğretim tekniklerinin anlamlı öğrenmeye yaptıkları katkılar araştırılmaktadır. Anlamlı öğrenme, bilgilerin kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe taşındığı süreçte gerçekleşir. Anlamlı öğrenmenin temel kazanımları, yeni bilginin uzun süre hafızada tutulması, istenildiğinde geri çağırılması, öğrenmeleri kolaylaştırması ve alışılmışın dışındaki

problemleri çözerken bilginin mantıksal yargılama süreçlerinde kullanmasını sağlama kabiliyetleridir.

Bilgiyi yapılandırma ve ürettiği bilgiyi kullanma yeteneği, insanı diğer canlılardan farklı kılan bir özellik olmasına rağmen bu sürecin nasıl işlediği konusu farklı bilim dallarında olduğu gibi eğitimciler tarafından uzun yıllar çalışılmış bir merak konudur. Bu konu üzerine eğitim teorisyenleri tarafından farklı farklı teoriler geliştirilmiş olup anlamlı öğrenme de geliştirilmiş bu teorilerden biridir. Bu teorilerden en çok rağbet göreni, “bilgi dışarıdan hazır bir biçimde alınamaz, aksine yeni bilgiler, birey tarafından eski bilgiler üzerine inşa edilerek bilişsel yapı oluşturulur” düşüncesini savunan anlamlı öğrenme teorisidir. Ausubel, insanın yeni bilgiyi bilişsel yapısında var olan kavramlarla ilişkilendirdiğinde anlamlı öğrenmenin oluştuğunu öne sürmektedir. Ausubel insan beynini bilgileri alan, işleyen ve depolayan bir mekanizma olarak ele almıştır (Bruce, 1992). Ausubel yeni bilgilerin, bilişsel yapıdaki önceki bilgilerle birleşerek anlam kazanmasıyla oluştuğunu savunmuş ve öğrenme sürecini, yeni bilgilerin anlam kazanma süreci olarak görmüştür (Selçuk, 1999).

Ausubel'in bu düşüncesi yapısalcılığın da önemli ilkelerinden biridir. Epistemolojik bir yaklaşım olan parçaların bir araya getirilerek bir bütünün inşası anlamına gelen yapısalcılık bilginin doğası, nasıl kurulduğu, bireyin neyi bileceği ve neyi bilemeyeceği konuları üzerinde durur. İnsanlar, bilgilerini çevreleriyle etkileşimde bulunarak yapılandırır, bu bakımdan bilginin oluşması bireyden bağımsız değildir. Ausubel'e göre bireye çevreden sunulan bilgiler, ne kadar iyi düzenlenmiş ve sunulmuşsa, o derece kalıcı olmaktadır. Bunun için de öğrenilecek bilgilerin kendi içinde bütünlük taşıması ve anlamlı olması gerekmektedir. Ayrıca öğrencide anlamlı öğrenmeye dönük olumlu bir tutumun olması da gerekmektedir. Ausubel'in anlamlı öğrenme teorisinin dayandığı psikolojik esaslar şöyle özetlenebilir:

- Öğrencinin konuyu kavrayabilmesi, yeni öğrenilecek kavramların ve ilkelerin daha önceki ilke ve kavramlarla ilişkilendirilmesi gerekmektedir.

- Öğrenilecek her konu parçalara ayrılmış bir bütündür. Belirli bir hiyerarşiye göre sıralanmış kavramlar arasında bir ilişkiler ağı vardır. Öğrenci kavramlar arasındaki bu ilişkileri göremezse konuyu kavramakta zorluk çeker.
- Yeni konunun öğrenci için anlamlı olabilmesi için öğrencinin önceki zihinsel şeması ve ön organize edici bilgileri arasında bir tutarlılığın olması gerekmektedir.
- Zihinsel içerikli konuları öğrenmede en etkili metot tümdengelimdir. Öğrenci bilgiyi parçadan bütüne ya da bütünden parçaya taşıyamıyorsa konuyu kavrayamamış demektir (Turgut, 1997).

Anlamlı öğrenme teorisine göre öğrenme sürecinde, tavandan tabana ya da tümden gelim metoduna göre hareket edilmelidir. Bu düşüncede öğrenmenin gerçekleşebilmesi için üç evre vardır. Bunlar; ön düzenleyicinin gösterimi, materyallerin belirtilmesi ve zihinsel organizasyonun güçlendirilmesidir. Bu evreler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Birinci Evre Ön Düzenleyici	İkinci Evre Öğrenme Görevi veya Materyallerin Gösterimi	Üçüncü Evre Zihinsel Organizasyonun Güçlendirilmesi
<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Dersin amacının net bir şekilde belirtilmesi. ⊗ Düzenleyicinin gösterimi ⊗ Düzenleyici ile öğrenci bilgisinin ilişkilendirilmesi. 	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Yeni materyalin organizasyonunun açık bir şekilde belirtilmesi. ⊗ Öğrenme materyalinin sıralamasının mantıklı hale getirilmesi. ⊗ Öğrencinin anlamlı öğrenme aktivitelerinin içerisine bırakılması. 	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Yeni bilgi ile ön düzenleyicinin ilişkilendirilmesi. ⊗ Aktif öğrenmenin teşvik edilmesi.

Tablo2: Ausebel’e Göre Öğrenme Evreleri (Ausebel 1968; Kılıç, 2003).

Anlamlı öğrenme modeli birçok açıdan ezbere öğrenmeye göre üstün olup yenilikçi bir yapıya sahiptir. Ausebel’in anlamlı öğrenme teorisinde öğrenilen bilgilerin kalıcılığı diğer ezberci yöntemlere göre birçok açıdan üstündür. Bu iki öğrenme şeklinin karşılaştırılması Tablo 3’te gösterilmiştir.

Öğrenme	Özellikleri
Anlamli Öğrenme	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Keyfe göre değil, tıpkısı gibi değil, yeni bilginin zihinsel yapıda isimlendirilmesidir. ▪ Zihindeki yapıyı oluşturmak için isteyerek yapılan bir çabadır. ▪ Öğrenme cisim ve olaylar ile doğrudan deneyimle gerçekleşir. ▪ Önceki bilgi ile yenisi arasında etkili bağ kurmadır.
Ezbere Öğrenme	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Keyfe göredir, tıpkısıdır, yeni bilgi zihin yapısında isimlendirilmez. ▪ Zihinde var olan bilgi ile yenisi arasında istekli bir çaba yoktur. ▪ Öğrenme cisim ve olaylar ile doğrudan deneyim sonucunda gerçekleşmez. ▪ Önceki bilgiler ile yenisi arasında etkili bir bağ kurulmaz.

Tablo 3: Anlamli Öğrenme ile Ezbere Öğrenmenin Karşılaştırılması (Ausebel 1968; Kılıç, 2003).

Ezbere öğrenmede, öğrenciler öğrenecekleri kavram ve ilkeleri önceki bilgilerle ilişki kurmadan belleklerine işlerler. Öğrenciler, öğretmenin sunduğu kavram ve ilkeleri zihinsel işleme tabi tutmadan sadece ezberlerler (Dumanlı, 2001). Anlamli öğrenmede ise, ezbere öğrenmede olduğu gibi bilgiler birbirinden bağımsız ve ayrıştırılmış öğeler olarak değil, önceki bilgilerle ilişkili hiyerarşik yapılar oluşturularak öğrenilmekte ve uzun süreli hafızaya yerleştirilmektedir (Kılınç ve Sağlam, 2004). Anlamli öğrenmenin gerçekleşmesi için bilginin kavramsallaştırılması gerekmektedir. Kavram öğrenme hem öğrenen hem de öğretenden açısından zor bir süreçtir. Her kavramın farklı öğrenme düzeyinde olmasından dolayı kavramlar en genel olandan kapsamı en dar olana doğru sıralanır. Bu sıralama öğrenciye birbirini takip eden kavramlar arasındaki ilişkileri ve farklılıkları gösterir. Yapılan sıralamaların görsel unsurlar göz önünde bulundurularak dizayn edilmesi, kavramlar arasındaki ilişkinin kolaylıkla görülmesine yardımcı olur.

2.4.2.Kavram Haritalarının Türleri

Temel işlevi aynı türden kavramlar arasındaki ilişkileri göstermek ve kavramları somutlaştırmak olan kavram haritaları çok farklı şekillerde çizilebilmektedir. Kavram haritalarını hazırlamanın birden fazla yolu vardır ve bilgiyi sunma

yollarına göre hazırlanan bu haritalar biçimsel farklılıklar göstermektedir. Kavram haritaları genel olarak bir konu ile ilgili ana kavram ve yardımcı kavramları, arasındaki ilişkileri, ilişkilerin yapılarını ve bu yapının bir kâğıt üzerine veya bilgisayar ekranına çizimini içerir. Burada ilişkiden kastedilen özellik, kavramların birbirlerine hangi maksatla bağlandıklarını gösteren önermelerdir (Erdoğan, 2000).

Ogle, Jones, Palinscar ve Carr (1987) tarafından üç çeşit kavram haritası tanımlanmıştır. Bunlar; örümcek, zincir ve hiyerarşi türü kavram haritalarıdır. Örümcek kavram haritasında kavramlar arası ilişkiler, önermeler ya da önermelerin anlamını ifade eden semboller kullanılarak ifade edilir. Örneğin; “türüdür”, “örneğidir” vb. önermeler kullanılarak sembolize edilir. Zincir kavram haritalarında kavramlar arası ilişkileri ifade etmek için “bağlıdır” ya da “sağlar” anlamına gelen oklar kullanılır ve birbirini takip eden iki kavram arasında neden-sonuç ilişkisi kurulur. Hiyerarşik kavram haritalarında ise, kavramlar arasındaki bağlantıyı sağlayan çok sayıda önerme bulunmaktadır. Bu çeşit haritalarda yeni kavramlar kendisi ile ilgili daha kapsamlı kavramların altına eklenir. Hiyerarşi gelişen farklılaşma prensibine göre genişler. Farklı hiyerarşik seviyedeki kavramlar arasındaki çapraz ilişkiler, kavramların farklı alt dallarındaki bütünleştirici birleştirmeyi temsil eder (Kendirli, 2008). Çok farklı şekillerde çizilebilen kavram haritalarının en yaygın olarak kullanılan üç farklı şekli şunlardır:

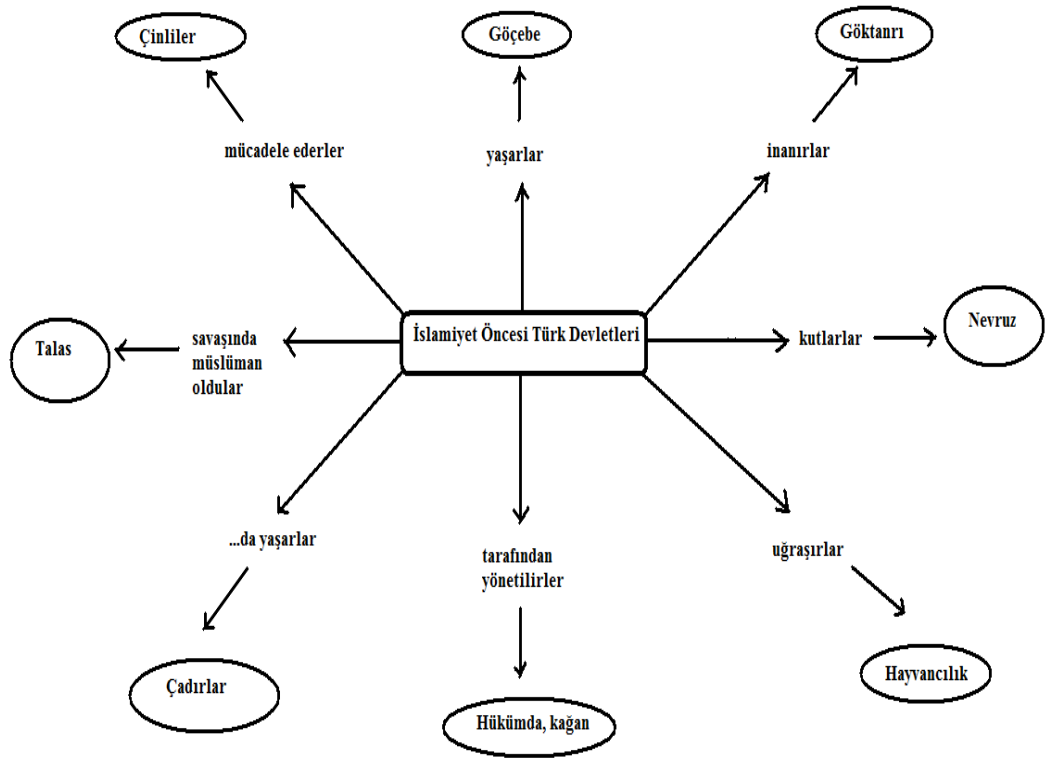
- a) Örümcek Harita,
- b) Sınıflama Haritası,
- c) Hiyerarşik Kavram Haritaları (Demirel, 2002).

2.4.2.1. Örümcek Ağı/Yıldız Kavram Haritası

Aynı türden merkezi bir kavramın ilişkili olduğu diğer kavramları göstermek için çizilen örümcek ağı kavram haritaları, konuyla ilgili en genel kavramın haritanın ortasına yerleştirilmesi ve diğer kavramların onunla bağlanmasını sağlama yoluyla oluşturulur. Bazı kaynaklarda yıldız kavram haritaları şeklinde ifade edilmektedir. Merkezde bir kavram vardır. Bu kavramın temel özelliği bağlantı okları ve

önergeler yoluyla merkeze bağlanmasıdır. Bir başka ifadeyle örümcek kavram haritasının merkezinde bir nesne, tema, kavram ya da problem; dallarında ise destekleyici bilgiler vardır (Üzel, 2003). Bu tip haritalarda anahtar kavram tam ortaya yerleştirilir ve çevresinde öncelikle ana kelimeler kümelenir ve her ana kelime her defasında daha spesifik olarak dallanır, yani yine merkezden uçlara doğru bir hiyerarşi vardır. Merkezden uçlara çizim metodu öğrenciye daha fazla özgürlük tanınması, hazırlanmasının daha kolay olması ve öğrencinin haritayı görsel anlamda daha kolay algılayacağı gerekçesi ile örümcek ağı kavram haritası türü tercih edilmektedir (Bayındır, 2006). Örümcek ağı kavram haritasının örneği Şekil 1’de gösterilmiştir.

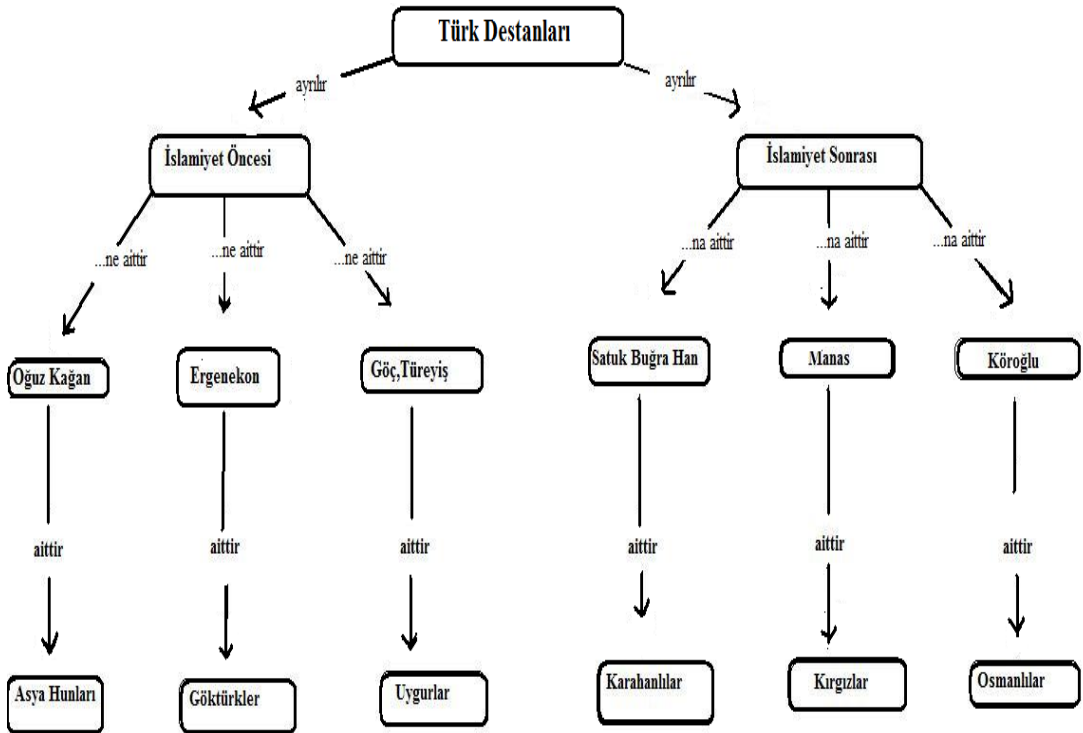

Şekil 1. Araştırmacı Tarafından Hazırlanan Orta Asya Türk Devletlerinin Yaşayışını Gösteren Örümcek Ağı Kavram Haritası.

2.4.2.2. Hiyerarşik Kavram Haritası

Hiyerarşik kavram haritaları, kavram haritalarının bilgiyi yapılandırmada en genel kavramdan en özel kavrama doğru ilişkilerin ortaya konulduğu türüdür. En genel

kavram örümcek ağı haritasında kâğıdın veya ekranın tam ortasına yerleştirilirken hiyerarşik kavram haritası çizilirken kâğıdın ya da ekranın en üstüne yerleştirilir. Kavramlar arası ilişkilerin farklı şekillerde gösterilebilmesine imkan sağlaması açısından önemlidir. Haritanın farklı kısımlarındaki kavramlar arası ilişkileri göstermek için, bağlantı kelimeleri veya ekleri yardımı ile çapraz bağlantılar kurulur. Kavramların, haritadaki diğer elemanlardan kolayca ayırt edilebilmesi için, daireler veya kutular içerisine alınması gerekir (Kaya, 2003). Hiyerarşik kavram haritası örneği Şekil 2’de gösterilmiştir.

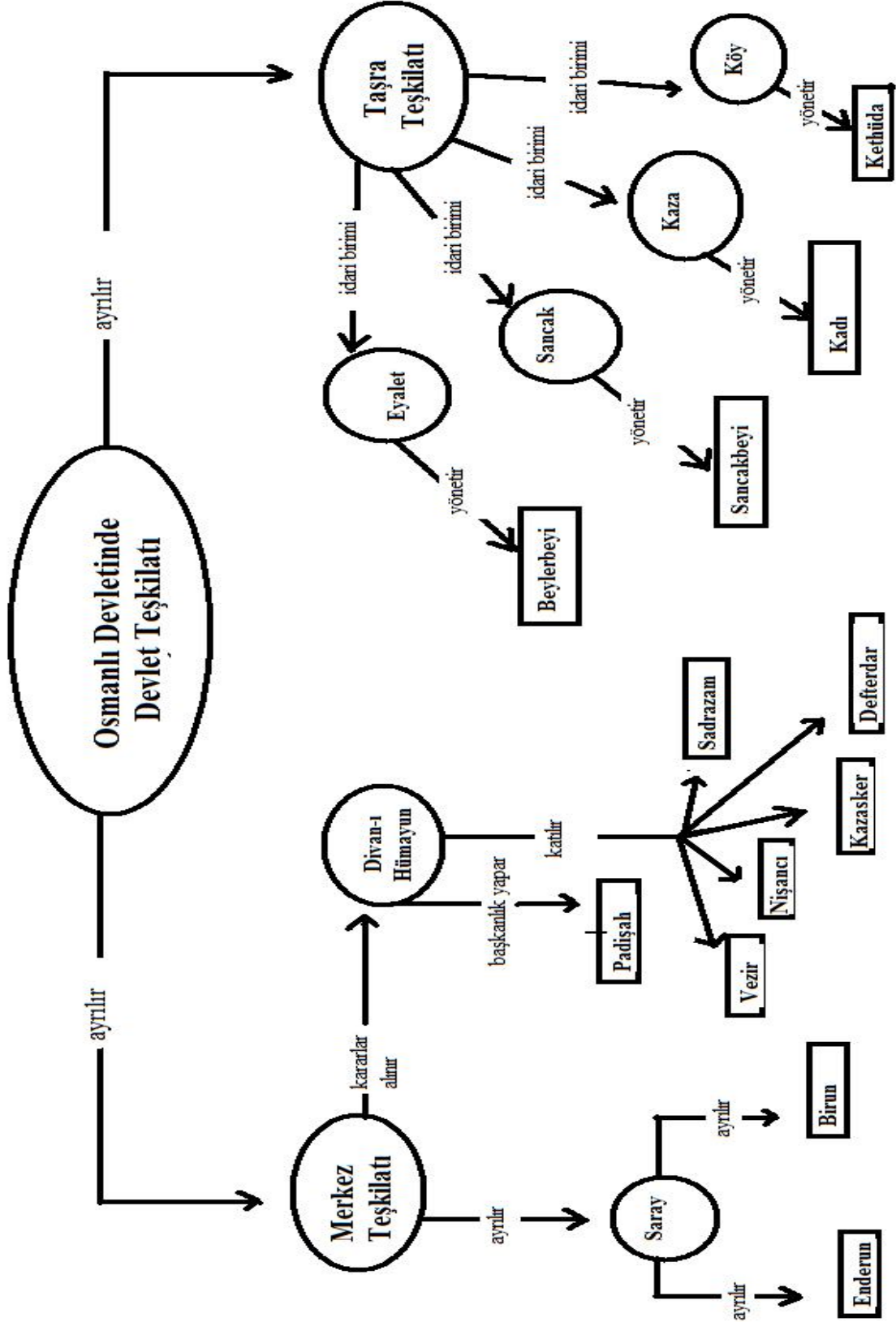

Şekil 2. Araştırmacı Tarafından Hazırlanan Türk Destanlarının Hiyerarşik Kavram Haritasında Gösterilmesi.

2.4.2.3. Sınıflama Haritası

Öğrenilen bilgileri sistematik olarak sınıflamayı amaçlar. Bu sınıflama genelden özele doğru aşamalı bir dağılım gösterir. Şekil olarak hiyerarşi türü kavram haritalarına benzemektedir. Ancak sınıflama haritası hazırlamadaki mantık, kavramları aralarındaki ilişkilere göre sınıflandırılan her bir kavram kendi

içerisinde derecelendirilerek sınıflandırılmaktadır. Sınıflama haritası örneği şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3: Araştırmacı Tarafından Hazırlanan Osmanlı Devletinde Yönetim Anlayışının Sınıflama Haritası Şeklinde Gösterilmesi

2.4.3. Kavram Haritalarının Hazırlanması

Kavram haritaları, aynı kategorideki kavramlar arasındaki ilişkiyi somut hale getirerek, öğrencilerin öğrenmelerine katkı sağlamak amacıyla kullanılan iki boyutlu öğretim materyalleridir. Kavram haritaları kavramların arasındaki bağı ve düzenin görsel şekiller çizerek zihinde yer etmesinde etkili olan bir tekniktir. Kavramlar arası ilişkiyi gösterme ve somutlaştırma amacına yönelik olarak kavram haritalarının pek çok hazırlanma biçimi bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan en öne çıkanı, kavram haritalarının temelini atan Joseph Donald Novak tarafından öne sürülen yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre bir kavram haritaları şu aşamalardan geçerek oluşturulmaktadır:

- 1) Öncelikle öğrencilerin üzerinde kolay yoğunlaşabilecekleri basit bir konu başlığı veya bir tema seçilmelidir. İşlenecek konu ya da kazanımla ilgili odak bir soru belirlenir. Belirlenen soruya göre düşünülen konuya ilişkin 10-20 arasında değişen birbiriyle ilişkili kavramlar belirlenir. Belirlenen kavramların öğrencilerin seviyesine uygunluğuna ve terimlerin 2-3 kelimeyi geçmemesine dikkat edilir.
- 2) En kapsamlı kavram, haritanın en tepesine yerleştirilerek diğerlerinden daha büyük karakterlerle yazılır. Seçilen üst düzeydeki kavramlar aynı satırda, alt düzeydeki kavramlar alt alta listelenir ve listelenen bu kavramlarla ilgili bir açıklamaya gerek duyulmaz. Bazen en geniş ve kapsamlı kavramı belirlemek zor olabilir. Bu durumda odak soruya dönerek merkezî kavramı belirlemek gerekebilir. (Novak ve Gowin, 1999).
- 3) En geniş ve kapsamlı kavram belirlendikten sonra gerekirse listeye alternatif kavramlar eklenir ya da listeden bazı kavramlar çıkarılır.
- 4) En kapsamlı kavramları merkeze yerleştirilerek harita çizilmeye başlanır. Genelde haritanın tepe kısmında bir, iki ya da üç genel kavram yer alabilir.

- 5) Belirlenen listedeki her bir genel kavramın altına ilişki kurmak için iki, üç veya dört alt kavram seçilir. Daha fazla kavram seçilirse aralarında bir hiyerarşik düzen ve ilişki kurmak zor olacaktır.
- 6) Kavram haritasında iki kavram arasındaki ilişkiyi göstermek üzere iki kutu, bir çizgi veya oklarla bağlanır. Oklar sadece önermenin yönünü belirtmek için kullanılır. Çizgiler birbirine anahtar kelimelerle bağlanır. Bağ kelimeleri, iki kavram arasındaki ilişkiyi ifade eder nitelikte olmalıdır. (Kaptan, 1998).
- 7) Alt düzeyde kavramları eklemek veya değiştirmek için haritanın geneli üzerinde yeniden çalışılır. Bu çalışma alt düzey kavramlarla üst düzey kavramlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkarana kadar devam edecektir.
- 8) Haritanın farklı kısımları arasındaki çapraz bağlar incelenir ve bu bağlar üzerine bağlantı kelimeleri yazılır. Çapraz bağlar, merkezi kavramla alt kavramlar arasında yeni ve yaratıcı ilişkiler görmeye yardım eder. Bu bağlantılar haritayı yapan kişinin kavramları nasıl sentezlediğini ve bütünleştirdiğini gösterir.
- 9) Kavram haritaları, aynı kavram grubundan hareketle pek çok farklı biçimde yapılabilir. Bir kavram haritasının çizimi için tek bir yol yoktur. Kavramlar arasındaki ilişkileri insanların anlaması birbirinden farklı olduğu için, farklı harita çizimleri söz konusu olabilir (Korukçu, 2007).

2.4.4. Kavram Haritalarının Değişik Amaçlarla Kullanılması

Kavram haritalarının bir öğretim tekniği olarak öğretimin başlangıç aşamasında, gelişme aşamasında, açıklama aşamasında ve değerlendirme aşamasında kullanılabildiği görülmektedir. Kavram haritaları aynı zamanda konular arasında bağlantı kurulmasına yardımcı olarak üniteler ya da bölümler arasındaki geçiş görevini üstlenir. Birçok öğrenci için kavram haritaları bir konu ya da bir üniteyi tekrar etmenin yanında sınavlara hazırlanmanın iyi bir yolu olabilir. Kavram haritaları ayrıca bireysel olarak kullanılabildiği gibi grup çalışmalarında da kullanılabilmektedir. Böylelikle bireysel ve grup olarak kullanılan kavram haritaları

konunun ne kadar anlaşıldığını ve hangi kavramların karıştırıldığını anlamaya yardımcı olmaktadır (Yağdıran, 2005).

2.4.4.1.Başlangıç Aşamasında Kavram Haritasının Kullanımı

Başlangıç aşamasında, kavram haritaları öğrencilerin kavram ile ilgili önceden bir şeyler bilip bilmediklerini belirlemek için kullanılabilir. Eğer öğrencilerin kavram hakkında önceden bilgileri varsa, bu aşamada kavram haritası tekniği kullanmak en uygun yollardan birisidir Öğrencilerden o anda anlatılan konulara göre bir kavram haritası yapmaları istenebilir. Bu da sınıftaki öğrenciler arasındaki yanlışları belirleyip düzeltmek için fırsat verecektir. Kavram haritası başlangıç çalışmasında kullanılırsa, daha sonraki aşamalarda öğrencilerden aynı kavramı yeniden haritalandırmaları istenebilir. Böylece öğrencilerin ders içi performanslarını görsel olarak ölçme olanağı elde edilmiş olur (Kaptan, 1998).

2.4.4.2.Araştırma Aşamasında Kavram Haritasının Kullanımı

Kavram haritası öğrencilerin kavramlar hakkındaki düşüncelerini belirtmelerine yardımcı olur. Öğrenciler kavram haritası tekniğini yeni öğreniyorsa bu aşamada öğrencilere kısmen tamamlanmış bir harita verip bu haritayı tamamlamalarını istemek, doğru bir yöntem olabilir. Öğrenciler daha önce yaptıkları aynı haritayı kullanabilir ve bu arada farklı renkte bir kalem kullanarak onu değiştirebilirler. Böylece bir kavramı araştırdıkça ne kadar çok yeni bilgi öğrendikleri anlaşılacaktır (Kaptan, 1998).

2.4.4.3.Açıklama Aşamasında Kavram Haritasının Kullanımı

Açıklama aşamasında bir kavram haritasını kullanmak, öğrencilerin bir kavramdan ne anladıklarını görsel olarak yansıtmaları yönüyle mantıklı olabilir. Örneğin tarih dersinde bir üniteyi işledikten sonra öğrencilerden bir kavram haritası çizmeleri istenebilir. Ünite kavramları çok zor değilse kavram haritasını öğrenciler kendileri

çizebilirler. Ünite kavramları zor ise öğrencilere kısmen tamamlanmış bir harita verip tamamlamalarını istemek daha yerinde olacaktır (Kaptan, 1998).

2.4.4.4. Geliştirme Aşamasında Kavram Haritasının Kullanımı

Geliştirme aşamasında öğrencilerin açıklama bölümünde çizmiş oldukları kavram haritasını, aynı kavramlar için yeniden kullanmaları fakat farklı renkteki kalemlerle, geliştirme aşamasında öğrendikleri doğrultusunda haritaya eklemeler yapmaları uygun olacaktır. Gelişme aşamasındaki kavram haritası, çapraz bağlantıları ve ileri düzeydeki önermeleri ile bir önceki aşamadakinden daha karmaşık görünebilir. Aynı zamanda, kısmen tamamlanmış bir haritayı öğrencilere vermek de, geliştirmekte oldukları bir kavram hakkındaki bir sınıf ya da grup tartışması başlatmak için uygun bir yoldur (Kaptan, 1998).

2.4.4.5. Değerlendirme Aşamasında Kavram Haritasının Kullanımı

Kavram haritası, değerlendirme çalışmalarına uygun bir yoldur. Kavram haritaları değerlendirmede bir sınav aracı olarak kullanılabilceği gibi, aynı zamanda puanlandırma yapılmadan sadece öğrencilerden dönüt almak için de kullanılabilir (Kaptan, 1998). Haritada öğrencilere zorluk çıkaran alanları belirledikten sonra, bireysel olarak yanlış anlamaları tartışıp haritayı yeniden çizmeleri istenebilir. Bu da öğrencilerin kavramları anlama ve aralarındaki ilişkileri çözümlemelerini sağlayacaktır. Öğrenciler kavram haritası yapmaya alıştıklarında, yaptıkları haritalar, notlar verilerek değerlendirilebilir.

Kavram haritalarının değerlendirilmesine ilişkin farklı ölçütler geliştirilmiştir. Bunlardan en öne çıkanı, Novak ve Gowin (1999) tarafından ortaya konulmuş olan ve kavram haritalarını beş öge açısından değerlendiren ölçüttür. Beş bölümden oluşan bu ölçüt birçok kavram haritasının değerlendirilmesinde kullanılabilir.

1. Önermeler: Bağlantı kelimeleri ve çizgilerle belirtilen iki kavram arasındaki ilişkinin, anlamlı ve tutarlı olması ve bu ilişkinin geçerliğinin incelendiği bu kriterde her bir anlamlı ilişki için 1 puan verilir.

2. Hiyerarşi: Kavram haritasının hiyerarşiyi gösterip göstermediği bu kriter için önemlidir. Haritadaki kavramlar, genelden özele doğru ve aynı kapsamdaki kavramlar aynı seviyeye yerleştirilmiş ise, her hiyerarşi basamağı için 5 puan verilir (Yalnızca hiyerarşik yapıdaki kavram haritaları için geçerlidir).

3. Çapraz Bağlantılar: Farklı kısımlarındaki kavramlar arasında kurulan bağlantılardan, hem geçerli hem de önemli olan her bir bağlantı için 10 puan verilir. Geçerli olan fakat kavramlar veya önermelerin ilişkilendirildiği kümeler arasında bir sentez gösteremeyen her çapraz bağlantı için de 2 puan verilir. Yaratıcı yetenek gösteren çapraz bağlantılar ekstra puanlarla değerlendirilebilir.

4. Örnekler: Kavram etiketleri yoluyla gösterilen, geçerli örnekleri olan özel olay ve nesnelerin her birine 1 puan verilebilir. (Bu örnekler kavram olmadıkları için daire içerisine alınmazlar).

5. Haritalamadaki Materyaller: Haritalamadaki materyaller için bir kriter kavram haritası oluşturulabilir, puanlandırılabilir. Öğrenci sonuçlarını (puanlamaları) karşılaştırmada bir yüzde verebilmek için kriter harita puanlaması bölümlenebilir. (Bazı öğrenciler mevcut kriterden daha iyisini yapabilirler. Ve bu zemin üzerinde % 100'den daha fazlasını kazanabilirler)

Öğrencilerin hazırlamış oldukları kavram haritalarının değerlendirilmesinde ortaya atılan görüşlerden biri de Wallace ve Mintzes (1990)'in ortaya atmış olduğu değerlendirme biçimidir. Onlara göre bir kavram haritasının değerlendirilmesi, beş farklı kriterden oluşan puanlama metoduyla gerçekleştirilebilir:

- ✓ Her bir geçerli ilişki için bir puan verilir.
- ✓ Her bir geçerli hiyerarşi basamağı için beş puan verilir.
- ✓ Her bir geçerli dala bir puan verilir.
- ✓ Her bir geçerli çapraz bağlantı için on puan verilir. (Çapraz bağlantılar bir kavram haritasının en önemli ögesini oluşturmaktadır. Çünkü bir haritada yer

alan çapraz bağlantılar öğrencinin yaratıcı düşünceye sahip olduğunu göstermektedir).

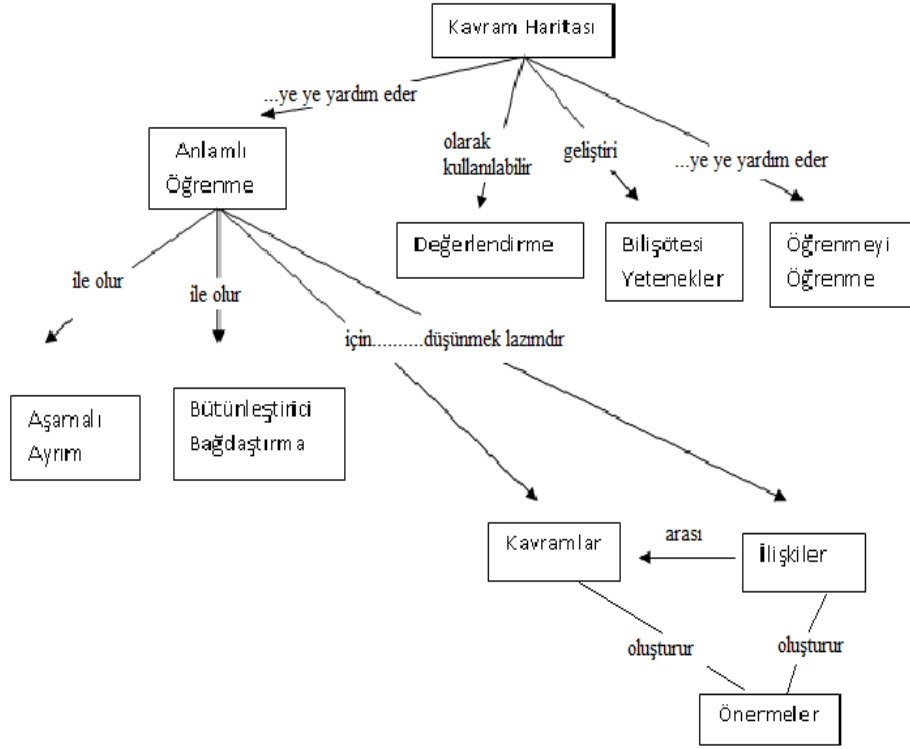
- ✓ Her bir geçerli genelden özele giden örneğe bir puan verilir (Korukçu, 2007).

Hazırlanan kavram haritasının değerlendirilmesi yapılırken şu yönleri dikkate alınır:

- a) **Doğruluk ve eksiklik yönünden:** Oluşturulan kavram haritasındaki ilişkilerin doğruluğu ve eksikliği açısından değerlendirilmesi yapılabilir. Buradaki amaç öğrencilerde oluşabilecek muhtemel yanlış kavramsallaşmaları önlemektir.
- b) **Düzenleme yönünden:** Kavramların gruplanmasında ve alt grupların oluşturulmasında izlenen yol incelenir. Üst düzey kavramlarla alt düzey kavramların yerleştirilmesi incelenir. Kavramların aralarındaki bağlayıcı kelimeler gözden geçirilebilir.
- c) **Görünüm yönünden:** Hazırlanan kavram haritası görsel sunum düzeyi ve amaca uygunluğu, haritanın okunabilirliği açısından değerlendirilebilir.
- d) **Yaratıcılık yönünden:** Kavramlar arası ilişkilerin belirlenmesinde ve kavramların yerleştirilmesinde yaratıcılığın olup olmadığı araştırılır (Şahin, 2002)

2.4.5. Kavram Haritası Kullanmanın Faydaları

Öğrenme sürecinde kullanılan tekniklerin öğretene ve öğrenene açısından avantajları ve dezavantajları vardır. Anlamli öğrenmeyi sağlaması açısından kavram haritaları son zamanlarda eğitimciler için önemli bir öğretim tekniğı haline gelmiştir (Novak 1990). Kavram haritası tekniğinin avantajları Şekil 4'te kavram haritası şeklinde verilmiştir.

Şekil 4. Kavram Haritasının Kavram Haritası (Özdemir, 2009).

Kavram haritalarının avantajları genel olarak şu şekildedir:

- ❖ Öğrencinin kavram haritası yönergelerindeki okların yönüne göre hareket etmesi, kavramlar arası ilişkileri doğru görme çabası, bilginin anlamlılığını sağlayacaktır. Bu nedenle kavram haritaları ezber öğrenme yerine anlamlı öğrenmeye katkıda bulunur. Anlamlı öğrenmenin olabilmesi için önceki bilgiler ile yeni öğrenilen bilgilerin ilişkilendirilmesi gerekmektedir, bu ilişki kavram haritası sayesinde doğru bir şekilde kurulabilmektedir (Bayındır, 2006)
- ❖ Öğrenmeyi görülür derecede artırmaktadır. Buna bağlı olarak öğrenci başarısında ve performansında da gözle görülür bir artış olmaktadır (Kılınç, 2007).

- ❖ Öğrenciler arasındaki bireysel farklılıklar dikkate alınır. Öğrenciler kavram haritaları sayesinde ön bilgilerini fark eder ve bu ön bilgilerden hareket ederek bilgiye ulaşır (Kaya, 2003).
- ❖ Kavram haritası öğrencide problem çözme becerisi geliştirir ve yaratıcı düşünceleri destekler (Kaptan, 2003).
- ❖ Kubaşık öğrenme tekniğiyle beraber kullanıldığında grup halinde bir kavram haritası oluşturmaya çalışmak öğrencilerdeki birliktelik ruhunu geliştirir, bu durum onların sosyalleşmesini sağladığı gibi aktif bir sınıf havası oluşmasını kolaylaştırır (Demirel, 2005).
- ❖ Kavram haritaları öğrenme süreci sonunda bir performans değerlendirme aracı olarak da kullanılabilir. Geleneksel ölçme araçları, yeni bilginin öğrenciler tarafından öğrenildiğini belirlemek açısından her zaman kullanışlı olmayabilir. Kavram haritaları önceden belirlenmiş hiyerarşi, özgünlük, görsellik, önermeler, bağlantıların yönü gibi kriterlere göre puanlanıp ölçme aracı olarak kullanılabilir (Novak ve Gowin, 1999).
- ❖ Kavramların en genel olandan en özel olana doğru belirli bir hiyerarşi ile sıralanması anlamlı ve kalıcı öğrenmeyi kolaylaştırır. Öğrenci uzun cümleler içinde kaybolmak tek bir tabloda tüm konuyu öğrenebilir. Ayrıca zor olan kavramları kolay öğrendiği kavramlarla olan ilişkilerini görerek öğrenir (Novak ve Gowin, 1984; Kılınç, 2007).
- ❖ Birbirine benzeyen kavramları açıklığa kavuşturur böylece kavram kargaşası önlenir.
- ❖ Kavram haritaları çizilirken insan beyninin hem sağ hem de sol lobu çalışır. Bu durum beynin düşünme gücünü ve belleği geliştirmede etkilidir (Aydın, 2005).
- ❖ Sosyal bilgiler eğitiminin önemli bir kısmını oluşturan kavramlar, belli bir kavram bilgisi olmadan öğrenilmesi zordur. Düz anlatım yöntemi kullanılarak verilmeye çalışılan bir kavram, öğrencinin bu kavramı başka durumlara transfer etmesini zorlaştırmaktadır. Hâlbuki kavram haritası aynı zamanda kavramlar arasındaki ilişkiyi göstermesi yönünden bilginin farklı alanlara

transferini kolaylaştırmaktadır ve yararlı alternatifler oluşturmaktadır (Tooper, 2002).

- ❖ Kavram haritaları öğrenci merkezli tekniklerdendir. Dolayısıyla öğrenci-öğrenci, öğretmen-öğrenci etkileşim kolaylıkla sağlanabilir.

Çolakoğlu (2006), yaptığı araştırmasında kavram haritalarının yararlarını öğrenci, öğretmen ve öğretim için ayrı ayrı ele almıştır.

A) Öğretmen Açısından Faydaları

1. Öğretmen, öğretmek istediği konuyu kavram haritası formuna sokarak, çerçevesi ve sınırları belirlenmiş hale getirir.
2. Öğretilcek bir konuda öğrencilerin düzey ve birikimini tespit edip, hazır bulunuluğu belirleyecek ve tekrarlara düşmeyi önleyecek ve böylelikle öğretim isini kolaylaştıracaktır.
3. Haritayı kullanan öğretmenler kavramı öğretirken planlarında neleri bulundurup neleri hariç tutmaları gerektiğini daha kolay anlayabilmektedirler.

B) Öğrenci Açısından Faydaları

1. Öğrenci, kavram haritaları aracılığıyla bir konuya ilişkin sahip olduğu bilgi birikimini ortaya koyabilir. Var olan bilginin tespiti yapıldıktan sonra öğrenci eski bilgi üzerine eklemeler yaparak konuyla ilgili zihnindeki boşlukları doldurma imkânı bulur.
2. Öğrenci, bir konuda sahip olduğu kavramlar arasındaki ilişkinin doğru olup olmadığını kavram haritası yoluyla tespit edebilir. Yapılan tespitten sonra da düzeltme yapma imkânı bulur.
3. Kavram haritaları öğrencinin o kavramı tanıyıp tanımadığını ve onunla ilgili neleri bilmediğini açığa çıkartıp fark ettirir.
4. Öğrenci şematik kavram haritası aracılığıyla bir kavramla ilgili bildiklerini bir çatı altında toplayıp birbirleriyle ilişkilendirebilir.

C) Öğretim Açısından Faydaları

1. Kavram haritaları, eğitim-öğretim sürecinde eğitimsel bir strateji olarak öğrencilerin kavramsal algılama düzeylerini geliştirmek suretiyle başarılarını arttırmada fayda sağlar.
2. Kavram haritaları, öğrencileri kendi başlarına kavramları düşünüp, onları ilişkilendirmeye teşvik edeceği gibi öğrencilerin öğrenmeyi öğrenebilmelerini sağlayacaktır.
3. Kavram haritaları, öğretimde bir değerlendirme aracı olarak da kullanılabilir. Bunun farklı biçimleri olabilir. Örneğin eksik kalmış bir haritayı öğrencilere tamamlamak gibi.
4. Kavram haritalama, öğretim planı hazırlama sürecinde önemli aşamaları tanımlama ve değerlendirmede kullanımı kolay bir araçtır (Çolakoğlu, 2006).

2.4.6. Kavram Haritalarının Sınırlılıkları

Kavram haritaları birçok açıdan öğrenme öğretme sürecini destekleyen öğretim materyali olmasına rağmen beraberinde bazı sınırlılıklar getirmektedir. İlk bakışta karmaşık bir görüntüsü olan kavram haritası tekniğine yabancı öğrencilerin kavramlar arası ilişkileri anlamada zorlandıkları ve bu haritalara isteksiz oldukları görülmektedir. Kavram haritalarıyla ilk defa tanışan öğrencilerin ilk seferde istenilen düzeyde kavram haritası oluşturmaları mümkün olmayabilir (Kabaca, 2002).

Kavram haritaları öğrencilere hazır olarak verildiğinde tartışma ve benzeri ortamların yaratılmayacağından anlamlı öğrenmenin yerine mekanik öğrenmenin gerçekleşmesine neden olabilir. Mekanik öğrenmede, bilgiler bellekte düzensiz olarak kalırlar. Anlamlı öğrenmede ise, bilgiler diğer eski bilgilerle ilişkilendirilerek yeniden organize edilir, yapılandırılır, zihinde yeni bir anlam oluşturulur (Çıldır, 2005).

Novak ve öğrencileri tarafından geliştirilen kavram haritaları İngilizce dil yapısına uygun bir tekniktir. Türkçenin dil yapısı ile İngilizcenin dil yapısının aynı olmaması bu teknik için bir sınırlılık oluşturmaktadır. Türk öğrencilerin kavramlar arasındaki ilişkileri birbirleriyle bütünleştirmekte zorlandıkları görülmektedir. Türkçenin özne-nesne-fiil sıralamasından oluşması bu zorluğun ana nedenidir. Türkçenin dil yapısı dikkate alınmadan hazırlanan kavram haritalarının öğrencileri bu teknikten soğutabilmektedir (Bahar, 2001). Kavram haritalarının bir değerlendirme aracı olarak kullanılması, haritanın puanlanmasında sıkıntı oluşturmaktadır (Şahin, 2001).

Sonuç olarak özetlemek gerekirse kavram haritası tekniğinin sınırlıkları aşağıdaki gibidir;

Kavram haritalarının,

- ✚ Hazırlanması zordur.
- ✚ Sık kullanımı bıkkınlık verir etkililiğini kaybeder. Öğrencileri tembelliğe yönlendirebilir.
- ✚ Abartıya kaçıldığında amaçtan uzaklaşılabilir. Bu da bir öğrenme sürecinin kaybı demektir (Korkmaz, 2004).
- ✚ Karmaşık kavram haritaları birçok bağıntı ve çizgi içermesi dolayısıyla öğrencilerin zihninde karmaşaya yol açabilir.
- ✚ Kavram haritasının uygulanacağı yaş grubu önemlidir. Özellikle küçük yaş gruplarında kavram yanılgıları oluşabilir.
- ✚ Öğretmen kavram haritası ile ilgili olarak yeterli bilgiye sahip olmayabilir. Bu durum öğrencilerin motivasyonunu azaltabilir.
- ✚ Ülkemizde sınıf mevcutlarının fazla olması kavram haritaları için en büyük engellerden birisidir. Kalabalık gruplarda sınıf içi düzenin sağlanması, öğretmenlerin öğrencilerdeki davranış değişikliklerini takip etmesi güçtür.
- ✚ Kavram haritaları her konuya başarıyla uygulanmayabilir. Dolayısıyla öğretmenlerin farklı konularda farklı stratejileri kullanmaları durumunda, başarı oranlarının artacağı şüphesizdir (Kılınç, 2007).

2.4.7. Kavram Haritalarıyla İlgili Araştırmalar

Sosyal bilgilerde kavram haritalarının tutum, başarı ve bilgilerin kalıcılığına etkileri üzerine yapılmış uygulamalı çalışma sayısı oldukça azdır. Yapılan literatür taraması sonucunda sosyal bilgiler öğretiminde kavram haritalarının etkililiğini ortaya koymaya yönelik birkaç tane yüksek lisans tez çalışması yapıldığı görülmüştür. Yapılan akademik çalışmaların çoğunlukla fen bilimlerine ilişkin konuların öğretimi üzerine yapıldığı görülmüştür. Ülkemizde ve yurt dışında kavram haritalarının etkililiği üzerine yapılan çalışmaların sonuçlarından bazıları şu şekildedir:

Sosyal Bilimlerde Yapılmış Çalışmalar:

Güngör (2004)'ün kavram haritalarının 5. sınıf sosyal bilgiler dersindeki “İslamiyet’in Doğuşu” adlı üniteindeki tarihsel kavramların, kavram haritalarının öğretilmesiyle ilgili yaptığı araştırmayı 77 öğrencisiyle kontrol ve deney grubu şeklinde yapmıştır. Çoklu yönetime göre deneysel modelde yaptığı araştırmasına verilere nitel ve nicel yöntemler kullanarak ulaşmıştır. Çalışmanın sonucunda her iki gruba da yaptığı bilgi testinde Wilcoxon testi ve Mann Whitney-U testlerini uygulamıştır. Kavram haritaları tekniğinin kullanılmasının öğrencilerin ders başarısını arttırdığı ve kavram öğretimini olumlu etkilediği görülmüştür. Ayrıca kavram haritalarının öğrencilerin sözlü ve yazılı Türkçe'nin dil yapısına uygun bir şekilde katkı sağladığı görülmüştür.

Bayındır (2006), sosyal bilgiler müfredatındaki coğrafya konularının öğretiminde geleneksel yöntemlerin uygulandığı sınıflarla kavram haritası yönteminin uygulandığı sınıflarda cinsiyetler arasında başarılarına göre anlamlı farklılık olup olmadığını araştırdığı çalışmasında kavram haritalarının kız öğrenciler üzerinde daha etkili olduğunu tespit etmiştir.

Kurada (2006), öğrencilerin tarih derslerindeki akademik başarılarını artırmada kavram haritalarının rolünü belirlemek amacıyla yaptığı araştırmasında, nicel

araştırma tekniklerinden ön tutum-son tutum ölçekleri ve son-test, nitel araştırma tekniklerinden de mülakat kayıtlarını kullanılarak verilere ulaşılmıştır. Araştırma yarı deneysel modelde olup lise 2. sınıf tarih dersi “Osmanlı Devletinin Dağılma Dönemi” ünitesinde uygulanmıştır. Deneysel gurubunda dersler kavram haritalarıyla, kontrol gurubunda ise geleneksel yöntemlerle işlenmiştir. Verilerin değerlendirilmesi sonucunda kavram haritalarının tarih dersi başarısına ve kavram öğrenmeye etkisi irdelenmiştir. Çalışmanın sonucunda tarih dersinde kavram haritalarının kullanılmasının öğrencilerin başarılarını olumlu yönde etkilediği, kavram haritalarıyla işlenen derslerin sıkıcı olmaktan çıktığı, kavram haritalarının öğrencilerin öğrenme isteğini artırdığı, kavram haritalarının öğrencilerin sözlü ve yazılı ifadelerinin Türkçe dil yapısına uygun biçimde gelişimine katkı sağladığı görülmüştür. Ayrıca ders kitaplarında kullanılan kavramların çokluğu ve bu kavramların öğrenci seviyesinin üzerinde olmasının kavramların öğrenilmesini olumsuz etkilediği kanaatine ulaşılmıştır.

İyilik (2007), iki farklı kavram haritası tekniğinin inkılâp tarihi dersinde ölçme aracı olarak kullanılabilirliğini belirlemek amacıyla yürüttüğü çalışmada amacına ulaşmak için inkılâp tarihi dersindeki kavramları kullanarak öğrencilerin oluşturdukları kavram haritalarının güvenilirliği ve geçerliği araştırmıştır. Araştırmada, öğrencilerin iki farklı teknikte oluşturdukları kavram haritaları, konu ile ilgili yazdıkları kompozisyonlar, başarı testine verdikleri cevaplar ve tarih dersine ilişkin karne notları veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Kavram haritalarından biri doldurma tekniğinde hazırlanmış, diğeri oluşturma tekniğinde hazırlanmıştır. Bu dört ölçme aracı TED Ankara Kolejinde lise son sınıf öğrencisi olan 140 öğrenciye uygulanmıştır. Veriler öğrencilerin oluşturdukları kavram haritalarında aldıkları puanlar ile başarı testinden ve kompozisyondan aldıkları puanlar arasındaki korelasyonlar kullanılarak, madde istatistikleri ile güvenilirlik katsayıları hesaplanarak analiz edilmiştir. Sonuç olarak doldurma ve oluşturma kavram haritalarının İnkılâp tarihi dersinde güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabilceği görülmüştür. Ayrıca geçerlik için yapılan çalışmalarda, başarı testi ve kompozisyon sınavı ölçüt alındığında, doldurma ve oluşturma kavram haritalarının orta düzeyde bir geçerliğe sahip oldukları görülmüştür.

Yılmaz (2008), ilköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde kavram haritalarının kullanılmasının öğrencilerin başarısına olan etkisini ortaya koymak için yapmıştır. Çalışmaya deney ve kontrol gruplarından toplam 60 öğrenci katılmıştır. Çalışmada beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinin son dört ünitesindeki konular, deney grubundaki öğrencilerle kavram haritaları kullanılarak işlenmiştir. Kontrol grubundaki öğrencilere ise müfredata bağlı kalınarak geleneksel yöntemler kullanılmıştır. Deney ve kontrol gruplarına her ünite bitiminde başarı testi uygulanmıştır. Ön test ve başarı testlerinden elde edilen veriler “Minitab 15 English” paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Kavram haritası tekniğinin uygulandığı deney grubu öğrencilerinin başarı düzeyleri, kavram haritası uygulanmayan kontrol grubu öğrencilerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen verilerin ışığında sosyal bilgiler dersinde çocukların başarı düzeylerini arttırmak için kavram haritalama tekniği kullanılmasının geçerli ve kullanılabilir bir yöntem olduğu sonucuna varılmıştır.

Acar (2009), yaptığı çalışmasını 10. sınıf coğrafya derslerinde toprak konularının kavram haritası tekniği ile işlenmesinin öğrenci başarısına etkisi olup olmadığını araştırmaya yönelik, deneysel yöntem kullanılarak gerçekleştirmiştir. Coğrafya dersi toprak konusuna ait kavramların kavram haritaları kullanılarak öğretilmesini hedeflenen çalışmada biri deney, diğeri ise kontrol grubu olmak üzere iki grup seçilmiştir. Araştırmada ön test-son test kontrol gruplu desen kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak toprak konusuna ait 35 soruluk bir test kullanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda deney grubuna uygulanan kavram haritalarının öğrenci başarısını arttırmada anlatım yönteminden daha etkili olduğu, kontrol grubuna uygulanan anlatım yönteminin öğrenci başarısını arttırmada daha az etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Diğer Alanlarda Yapılmış Çalışmalar:

Mason (1992) tarafından yapılan çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının kavram ve kavramlar arası ilişkilendirmeyi ne derece doğru yapabildiklerini

değerlendirmede kavram haritaları tekniği kullanılmıştır. Öğrencilerin yapmış oldukları haritalarda harita özgünlüğüne ve kavram yanlışlarına bakılmıştır. Öğretmen adaylarına ilk başlarda yaptırılan kavram haritalarına göre sonraki haritaların daha kaliteli (daha yüksek puanlı) olduğu ve kavram yanlışlarının gün geçtikçe azaldığı görülmüştür. Yani kavram haritalandırma tekniği ile eğitimde adayların kavram yanlışlarının zamanla azaldığı görülmüştür.

Roth (1994) tarafından yapılan “Öğrenciye Bakış Açısından Kavram Haritaları” adlı çalışmada öğrencilerin kavram haritalarını nasıl algıladıkları incelenmiştir. Lise öğrencileri üzerinde yürütülen araştırma sonucunda öğrencilerin haritaları yararlı birer araç olarak kabul ettikleri, haritaların öğrenciye neyi niçin öğrendikleri konusunda fikir verdiği, sınıf içi etkileşimi artırdığı tespit edilmiş olmakla birlikte sonuçların tüm öğrenciler için geçerli olmadığı da belirtilmiştir.

Bolte (1997), üç matematik kursunda kavram haritaları ve kompozisyonun değerlendirme yöntemi olarak birlikte kullanılmasını araştırmıştır. Çalışmanın başlıca hedefleri; kavram haritalarının ve kompozisyonların öğrencilerin bilgilerindeki kopukluğu değerlendirmek için kullanılması, öğrencilerin kavram haritası puanları ve kompozisyon notları, kurs sınavları ve mezuniyet derecesi arasındaki ilişkilerin belirlenmesi, kavram haritaları ve kompozisyon ile öğrenme derecesinin yükseltilmesidir. Çalışma 23 sınıf öğretmeni adayı, 63 matematik öğrencisi ve 17 orta öğretim öğretmeni adayı ile yapılmıştır. Çalışmada kavram haritalarının, kompozisyonlarla birlikte kullanılmasının, öğrencilerin matematik bilgisini organize etme, değerlendirme ve yükseltilmesinde geçerli araçlar olduğuna kanısına ulaşılmıştır.

Altınok (1998), kavram haritalarının kavram öğrenme üzerindeki etkisini ortaya koymak amacıyla kavram haritaları ile çalışmanın, ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin fen kavramlarını kavramsallaştırmalarına etkisini araştırmıştır. Bir uygulama şeklinde yürütülen çalışmada, kavram haritalarıyla çalışmanın öğrenmeye etkisi incelenmiştir. Araştırmada, kavram haritaları ile çalışmanın klasik öğretimle

çalışmaya göre daha etkili olduğu ve fen bilgisi dersi öğretiminde tüm düzeylerde öğrenmenin kalıcılığını sağlayan bir araç olduğu sonucuna varılmıştır.

Duru (2001), "İlköğretim Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritasıyla ve Gruplara Kavram Haritası Çizdirilerek Öğretimin Öğrenci Başarısına ve Hatırlamaya Etkisi" adlı tezinde kavram haritası metodunun başarıyı arttırmada olumlu bir rolü olduğunu tespit etmiştir.

Altın ve Aslan (2003), yaptıkları araştırmayı, 2003–2004 eğitim-öğretim yılında İstanbul ilinde bir devlet lisesinde Lise-2’de öğrenim gören 50 öğrenci üzerinde yürütmüşlerdir. Araştırmada öğrenciler fizik dersinde kavram haritaları çizmeyi ders öğretmeni yardımıyla öğrenmişlerdir. Daha sonra çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu gruplar kavram haritası çizmeyi daha iyi öğrenmeleri için ödev olarak “elektrostatik” konusunda kavram haritaları çizmişlerdir. Bundan sonra derste her öğrencinin tek başına manyetizma konusunda bir kavram haritası çizmesi istenmiştir. Çizilen kavram haritaları incelenerek öğrencilerin “Manyetizma” konusunda “doğru”, “yanlış ve “eksik” bilgileri tespit edilmiştir. Son aşamada öğrencilere aynı konuda açık uçlu sorulardan oluşan bir sınav yapılmış, cevaplardan öğrencilerin kavramlarla ilgili “doğru”, “yanlış” ve “eksik” bilgileri tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda öğretim faaliyetlerinde, klasik yöntemlerin yanında kavram haritası tekniğinin de kullanılmasının faydalı olacağı sonucu ortaya çıkmıştır.

Yağdıran (2005), 9. sınıf matematik dersinde çalışma yaprakları ve kavram haritaları kullanarak yapılan öğretimin, fonksiyonlar konusuna ilişkin öğrenci tutumlarına etkisini ortaya koymak için yaptığı çalışmasında kavram haritalarının öğrencilerin fonksiyonlar konusuna ilişkin tutumlarını olumlu yönde etkilediğini görmüştür.

Güçlüer (2006), fen ve teknoloji eğitiminde kavram haritalarının başarıya ve fen ve teknoloji dersine ilişkin tutumlarına etkisini ortaya koymak için yaptığı çalışmasında deney grubunda 48, kontrol grubunda 48 öğrenci ile çalışmıştır.

Deney grubundaki sınıfta kavram haritaları tekniği, kontrol grubu sınıfında ise geleneksel öğretim yöntemleri uygulanmıştır. Kavram haritalarının etkisini ortaya koymak için her iki gruba da başarı testi uygulanmıştır. Çalışmasının başında ve sonunda fen ve teknoloji dersi tutum ölçeğinin uygulanmıştır. Çalışmasının bulguları kavram haritalarının derse ilişkin tutum değişikliğinde ve başarıda etkisi olduğu görülmüştür.

Yener (2006), örneklemini Ankara'dan bir ilköğretim okulundan seçtiği yüksek lisans çalışmasını, kavram haritaları destekli eğitiminin öğrencilerin fen bilgisi dersindeki başarı ve tutumları üzerinde etkilerini incelemek amacıyla yapmıştır. Çalışmasını 7. sınıfta öğrenim gören 72 öğrenciyle yürütmüştür. "Çevremizde Hangi Ekosistemler Var ve Buralarda Neler Oluyor?" ünitesini deney grubunda kavram haritası kontrol grubunda ise düz anlatım tekniğini 4 hafta süreyle kullanmıştır. Sonuç olarak kavram haritası destekli eğitimin öğrenci başarı ve tutumlarına olumlu yönde etkisi olduğunu vurgulamıştır.

Barut (2006), günümüzde kalıcı ve anlamlı öğrenmeyi sağlayan yöntem ve tekniklerin yeteri kadar kullanılmadığını düşündüğu için çalışmasında ilköğretim kurumlarında okutulan fen bilgisi derslerinde öğrencilerin temel fen prensiplerini anlayıp günlük yaşamla ilişkilendirilmesini sağlayan yöntemlerin geliştirilmesini amaçlanmıştır. Çalışmasını ilköğretim 7. sınıfta okuyan öğrencilerin, fen bilgisi konularını klasik yöntemle mi yoksa kavram haritası tekniğiyle mi daha iyi anladıklarını tespit etmek amacıyla yürütmüştür. Bu amaçla 7. sınıf fen bilgisi konularına göre kavram haritaları oluşturmuş ve bu konularla ilgili hazırlamış olduğu başarı testini, çalışmanın başında ön test olarak uygulamış ve 3,5 ay sonra da aynı başarı testini son test olarak uygulamıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda, kavram haritası yöntemiyle dersi işleyen grupla, klasik yöntemlerin kullanıldığı grup arasında anlamlı bir fark olduğu gözlemlenmiştir.

Tümen (2006), kavram haritaları tekniği ile geleneksel öğretim tekniklerinin yabancı dil öğretiminde öğrenci başarısı üzerine etkileri açısından karşılaştırmak için bir çalışma yapmıştır. Araştırma Elazığ'da 9. sınıfta okuyan 46 öğrenci ile

yürütülmüştür. Araştırmasını ön test-son test ve deney kontrol grubu desenine uygun olarak planlanmıştır. Gruplarda “Present Continuous Tense ve Simple Present Tense” konuları işlemiştir. Bu konularla ilgili olarak çeşitli kavram haritaları geliştirmiştir. Çalışmanın verilerin başarı testi ile toplamıştır. Ayrıca kavram haritası tekniği hakkında öğrencilerinden görüş belirtmelerini istemiş, bu amaçla öğrencilerine bir anket uygulamıştır. Çalışmanın bulguları kısaca şu şekildedir: Kavram haritaları yönteminin uygulandığı deney grubu, kontrol grubuna göre daha başarılı olmuştur. Bilginin kalıcılığı açısından deney grubu ile kontrol grubu arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Öğrenciler yabancı dil öğrenme açısından kavram haritaları yöntemini benimsemişlerdir. Ancak öğrenciler kavram haritası geliştirmekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

Kendirli (2008), ilköğretim 7. sınıf fen ve teknoloji dersinde “Yaşamımızdaki Elektrik” ünitesinin öğretiminde, kavram haritası tekniğinin öğrencilerin başarısına, öğrenmelerin kalıcılığına ve fene karşı tutumlarına etkisini açıklayabilmek için yürüttüğü çalışmasında kontrol gruplu deneysel desen kullanmıştır. Çalışmasının örneklemini Ankara’da devlet okulunda öğrenim gören 34 öğrenci oluşturmuştur. Ön test- son test kontrol gruplu deneysel desen modeline göre başarı testi ve fen’e tutum ölçeği, uygulamanın başlangıcında ve bitiminde olmak üzere iki kez uygulamıştır. Son testin uygulanmasından üç hafta kadar bir süre sonra kalıcılık testi uygulanmıştır. İstatistiksel olarak değerlendirilen sonuçlar, kavram haritası ile yapılan öğretimin olumlu sonuçlarını ortaya çıkarmıştır. Kavram haritalarının öğrencilerin akademik başarısını ve bilgilerinin kalıcılığını arttırdığı ve fen ve teknoloji dersine karşı tutumlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna varmıştır.

Canbolat (2008), temel amacı fen ve teknoloji dersinde kavram haritası kullanmanın öğrencilerin başarıları ve tutumlarına etkilerinin araştırılması olan çalışmasına deney ve kontrol olmak üzere iki grup belirlemiş ve üç hafta boyunca çalışmasına devam etmiştir. Uygulamadan önce öğrencilerin ön bilgilerini ve fen’e olan tutumlarını belirlemek için ön bilgi testi, başarı ön testi ve tutum anketi uygulamıştır. Uygulama sonunda ise geleneksel öğretim yöntemi ve kavram haritası

ile ğretim yönteminin etkililiğini belirleyebilmek için her iki gruptaki öğrencilere başarı son testi ve tutum anketini tekrar uygulamıştır. Araştırma sonucunda; dolaşım sistemi konusu kavram haritası ile anlatılan öğrencilerin daha başarılı olduğu görülmüştür.

BÖLÜM III

3.YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Yapılan çalışmada ilköğretim altıncı sınıf sosyal bilgiler dersinde “İpek Yolunda Türkler” ünitesinde yer alan tarihsel kavramların öğretiminde kavram haritası kullanmanın öğrencilerin başarılarına ve sosyal bilgilere karşı tutumlarına etkileri araştırılmıştır. Bu amaçla altıncı sınıf sosyal bilgiler müfredatı “İpek Yolunda Türkler” ünitesi kavramlarının öğretiminde kavram haritaları yönteminin etkililiğini diğer öğretim yöntemleriyle karşılaştırmak için deney ve kontrol grupları oluşturulmuştur. Bu şekilde iki sınıfın katılımı ile deneysel çalışma yapılmıştır. Bağımsız değişkenlerin (kavram haritası tekniği, diğer yöntemler), bağımlı değişkenler (akademik başarı, kalıcılık, tutum) üzerinde etkili olup olmadıkları sorusuna cevap aranmıştır. Bu bağlamda araştırma, deneme modelinde bir çalışmadır. Deneme modeli (Deneysel); bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni etkilemesi, kontrollü değişimler yapılması ve sonuçların izlenmesi şeklinde yürütülür. Kısaca, bağımsız değişkendeki kontrollü değişmelerin bağımlı değişkeni nasıl etkilediği görülmeye çalışılır (Karasar, 2004). Araştırmanın uygulaması 2009-2010 eğitim-öğretim yılı ikinci döneminde MEB’e bağlı Yalnızbağlar İlköğretim Okulunda (Rumuz) 6.sınıflardan 6/A ve 6/D sınıfları ile sekiz haftalık sürede yapılmıştır.

Araştırmada deney ve kontrol grubu öğrencilerine, deneysel işlem başlamadan önce ve deneysel işlem bitiminde MEB’in sosyal bilgiler öğretmen kılavuzunda yer alan “Sosyal Bilgiler Dersi Tutum Ölçeği” uygulanmıştır (bkz: EK-2). Ardından, ünite başlangıcından sekiz hafta sonra deney ve kontrol grubuna araştırmacı tarafından hazırlanan başarı testi uygulanmıştır (bkz: EK-3). Öğrencilerin önceki yıllardan Türk tarihine dair bir bilgilerinin olmadığı düşüncesiyle ön bilgi testi yapılmamıştır. Daha sonra kavram haritaları ve diğer yöntemlerin tarihsel kavramların kalıcılığa etkisini araştırmak amacıyla, deney ve kontrol gruplarına yaklaşık kırk günden

sonra başarı testi, kalıcılık testi olarak tekrar uygulanmıştır. Deney grubu sınıfından seçilmiş altı kız ve altı erkek öğrenciyle yapılan mülakatlarla, deney grubu sınıfı öğrencilerinin kavram haritaları ve “İpek Yolunda Türkler” ünitesi ile ilgili düşüncelerini almak için araştırmacı tarafından hazırlanmış açık uçlu anket formlarıyla (bkz: EK 6) ve öğrencilere üniteyi değerlendirmeleri için yazdırılan kompozisyonlarla araştırmanın verileri toplanmıştır. Araştırmada kullanılan araştırma deseni aşağıda Tablo 4’te verilmiştir:

Deney Grubu(D.G.)		Kontrol Grubu(K.G.)	
N	54	N	52
Sosyal Bilgiler Başarı Testi	SBBT	Sosyal Bilgiler Başarı testi	SBBT
Sosyal Bilgiler Ön Tutum Testi	SBÖTT	Sosyal Bilgiler Ön Tutum Testi	SBÖTT
Sosyal Bilgiler Kalıcılık Testi	SBKT	Sosyal Bilgiler Kalıcılık Testi	SBKT
Yöntem	Kavram haritası	Yöntem	Öğretim Yöntemleri

Tablo 4: Deneysel Çalışmanın Desen Modeli.

3.2. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın çalışma grubunu 2009–2010 eğitim öğretim yılı ikinci döneminde, İstanbul ili Avrupa yakasında bulunan Yalnızbağlar İlköğretim Okulunda (Rumuz) öğrenim gören 6/A ve 6/D sınıfı öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma ilköğretim altıncı sınıf düzeyinde yapılmıştır. Sınıflardan 6/A sınıfı deney grubu, 6/D sınıfı ise kontrol grubu olarak düşünülmüştür. Araştırmanın örnekleminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme benimsenmiştir. Bu örnekleme yönteminde amaç araştırmacıya yakın ve erişilmesi kolay bir grubu araştırmasına hız ve pratiklik kazandırmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

6. sınıf sosyal bilgiler programına bakıldığında kazandırılması gereken kavramların, özellikle “İpek yolunda Türkler” ünitesindeki kavramların önemli bir kısmı soyut diyebileceğimiz kavramlardır. Altıncı sınıf öğrencilerinin yaşları dikkate alındığında bu yaşlardaki çocuklar Piaget’in bilişsel gelişim kuramına göre soyut işlem (11–15 yaş) döneminde bulunmaktadır. Piaget’e göre birey ergenlik dönemiyle birlikte yetişkin gibi düşünme becerisi kazanır ve çok boyutlu düşünmeye başlar. Bu dönemin özelliklerinden biri, birleştirmeci düşünmenin başlamasıdır (Bacanlı 2004). Birkaç faktörün birlikte ele alınarak sorun çözülmesi becerisi bu dönemde edinilir. Bu dönemdeki kişilere verilecek eğitimde daha çok soyut içeriğe yer verilmesi onların yeni yeni kazanmaya başladıkları düşünce özelliklerini kullanma fırsatı verecektir. Ancak bu dönemdeki öğrencilerin tarihsel kavramlar gibi soyut düzeydeki kavramları öğrenmeleri de çok kolay olmayacaktır. Bunun için bu kavramların eğitimciler tarafından farklı teknikler kullanılarak anlatılması öğrenmeyi ve hatırdaki tutmayı kolaylaştıracaktır. Bu açıdan çalışmanın amacına uygun olarak tarihsel kavramların ağırlıkta olduğu “İpek Yolunda Türkler” ünitesi çalışma ünitesi olarak seçilmiştir.

3.3. VERİ TOPLAMA YÖNTEMLERİ ve ARAÇLARI

Araştırmacı tarafından çalışma hem uygulanmış hem de araştırma için veriler toplanmıştır. Araştırmanın nicel verileri;

- 6. Sınıf Sosyal bilgiler öğretmen kılavuzundaki sosyal bilgiler tutum ölçeğinin ön-tutum ve son-tutum ölçekleri sonuçları,
- Başarı testinden alınan puanlar için yapılan SPSS analizi sonuçları,
- Ünite sonrasında uygulanan kalıcılık testinden alınan puanların SPSS analizi sonuçları,
- Deney grubu öğrencilerinin yaptıkları kavram haritaları,
- Ünite sonunda yazdırılan kompozisyonlardan,
- Kavram haritaları ve ünite hakkında öğrenci görüşlerini almak için araştırmacı tarafından hazırlanan açık uçlu görüş belirtme formlarının betimsel analizleri

sonuçlarından elde edilmiştir. Açık uçlu anket soruları önceden belirlenmemiş sorulardır. Bunlara özgün yanıtı sorular da denir. Anket uygulamalarında bu tip sorular cevaplayan kişiden daha derinlemesine bilgi almak için hazırlanır. Ayrıca açık uçlu sorular, cevapların önceden tahmin edilmesi güç ve değişik cevap alama ihtimali yüksek olduğu durumlarda kullanılır. Sorulara cevap verenlere düşüncelerini seçtiği kelimelerle ifade etme imkânı da tanır (Baloğlu, 2006).

Ayrıca bu çalışmada veri toplama teknik ve araçları olarak nitel araştırma yöntemlerinden görüşme, gözlem, doküman analizi yöntemleri de kullanılmıştır.

3.3.1. Tutum Ölçeği

Bireylerin bir konudaki görüş (örneğin, özürlü çocukların normal eğitim ortamlarında eğitilmeleri), düşünce ya da tutumlarını belirlemeye yarayan ölçü araçları anlamına gelen tutum ölçeğinin yapılan tanımlarından bazıları da şu şekildedir:

Tutum, verilen bir psikolojik objeye, tutarlı bir şekilde, tercih etme veya tercih etmeme tarzında cevap verme ile ilgili öğrenilen eğilim olarak tanımlanabilir” (Öztürk, 2004: 439). Tutum, Smith’e göre “Bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir” (Kagıtçıbaşı, 2004: 102).

Bir tutum ölçeği, hedeflenen konudaki olumlu ve olumsuz görüş, düşünce ya da tutumları yansıtan bir dizi maddeden oluşmaktadır (Kırcaali, 2004). Tutumlar belirlerken insanların bir bilimsel çalışmada herhangi bir değişkene karşı tutumlarını ortaya koymak için geliştirilmiş veya daha önce konuyla ilgili hazırlanmış tutum ölçekleri kullanılmaktadır. Bu çalışmada deney ve kontrol gruplarında Milli Eğitim Bakanlığının sosyal bilgiler dersi öğretmen kılavuz kitabında yer alan 21 maddelik sosyal bilgiler dersi 5’li likert tipi tutum ölçeği uygulanmıştır.

Likert Ölçeği; bireylerin bir konudaki davranış puanlarını belirlemeyi sağlayan bir ölçektir. k sayıda sorunun her biri için farklı sayıda seçenekler belirlenir. Seçenekler sıralı biçimde ardışık olarak dizilirler seçenekler dengeli (-2, -1, 0, +1, +2 biçiminde) ya da sıralı sayısal değerlerle puanlandırılır (0, 1, 2, 3, 4, 5). Tüm sorulara verilen cevaplar toplanır. Toplam puan bireyin konu hakkındaki davranış, bilgi, tutum puanıdır. Her birey puanına göre toplam ölçek ölçeği üzerinde bir yerde yer alarak bireyin konu ile ilgili davranış pozisyonu belirlenir (Kırcaali ve Anadolu 2004). Çalışmada likert tipi ölçekte 5'li dereceleme yapılmıştır ve derecelmeler; hiç katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum, tamamen katılıyorum şeklinde sıralanmıştır. Öğrencilerden bunlardan yalnızca bir tanesini işaretlemeleri istenmiştir. Bu şekilde olumlu tutuma sahip öğrencilerle, olumsuz tutuma sahip öğrencilerin daha iyi tespit edileceği düşünülmüştür. Ölçekte likert tipinde ifadeler için “tamamen katılıyorum (5)”, “katılıyorum (4)”, “kararsızım (3)”, “katılmıyorum (2)”, “hiç katılmıyorum (1)”, puanı verilmiştir. İstatiksel analizler göz önünde bulundurularak olumlu cümleler tamamen katılıyorumdan itibaren 5, 4, 3, 2, 1; olumsuz cümlelerde tamamen katılıyorumdan itibaren 1, 2, 3, 4, 5 puanla değerlendirilerek SPSS programının veri dosyalarına işlenmiştir. Şahin (2000) hazırlanan bu ölçeği 101 kişi üzerinden yapılan pilot çalışma sonucunda Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı .94 olarak bulmuştur. Uygulanan tutum testinde maddelerin ayırt edicilik indisleri .29 ile .54 arasında değişmektedir. Bu indislere göre tutum ölçeğinin ayırt edici olduğu söylenebilir (Özdemir, 2007).

3.3.2. Başarı Testi

Eğitim sisteminin süreç ve çıktı ögesinde öğrencilerin dersin hedef davranışlarını kazanma durumlarını ölçmek amacıyla; izleme testleri, başarı testleri veya tutum ölçekleri ve anketler gibi bazı testler uygulanır. Eğitim sistemimizde genelde öğrencilere başarı testleri uygulanmaktadır (Tan, 2005). Başarı testleri, bireylerin bir alandaki öğrenme düzeylerini (performans) ölçmeyi hedeflemektedir. Öğretimde önemli bir değişkenin (öğretim yöntemi, uygulama, ortam vb.) etkililiğini belirlemede kullanılmaktadır (Kırcaali, 2005). Araştırmacı tarafından “İpek yolunda Türkler” ünitesi başarı testi hazırlanmıştır. Bu test hazırlanırken test

hazırlama tekniklerine dikkat edilmiş ve araştırmanın amacına uygun ve başarıyı ölçebilecek geçerli ve güvenilir bir test geliştirilmeye çalışılmıştır. Araştırmacı tarafından “İpek Yolunda Türkler” ünitesine ilişkin farklı yayınevlerinin test kaynakları taranmış ve uygun sorular teste alınmaya çalışılmıştır. İlk başta araştırmacı tarafından 35 soruluk bir test hazırlanmış ancak çeldiricilerin güçsüzlüğü ve soruların üniteyi tam olarak kapsamaması nedeniyle 10 adet soru testten çıkarılmış ve 25 soruluk bir test her iki gruba da “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin sonunda uygulanmıştır. Başarı testi İstanbul’da bir ilköğretim okulunda 110 öğrenciye uygulanmış ve SPSS analizi sonrasında başarı testinin güvenilirliği 0.7119 bulunmuştur. Bu değerin başarı testleri için yeterli güven aralığında olduğu söylenebilir (Özdemir, 2007).

3.3.3. Kalıcılık Testi

Bu çalışma yaklaşık 12 haftalık bir süreci kapsamaktadır. Araştırmanın 8 haftası ‘İpek Yolunda Türkler’ ünitesinin deney grubunda kavram haritası ve diğer teknikler (balık kılçığı, beyin fırtınası, informal drama), kontrol grubunda diğer yöntemlerin (soru cevap, düz anlatım) kullanılarak uygulanması sürecini kapsamaktadır. Ünite bitiminden kırk gün sonra başarı testi kalıcılık testi olarak tekrar uygulanmıştır.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırmada gözlem, görüşme ve doküman analizlerinden elde edilen veriler, nitel veri analiz tekniklerinden betimsel analiz ve yer yer içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Toplanan nicel verilerse SPSS 17,0 istatistik programı kullanılarak *Kolmogorov Simirnov* testi ve *t-testi* analizi yapılarak çözümlenmiştir. Çalışmada, ön tutum ve son tutum testlerine *Kolmogorov Simirnov*, başarı testlerine ve kalıcılık testlerine *t-testi* ve *Kolmogorov Simirnov* testleri uygulanmıştır. Sonuçların anlamlılık düzeyi H_0 H_1 hipotezleri kurularak yorumlanmıştır. Kavram haritalarının sosyal bilgiler öğretiminde etkililiğini ortaya koyması açısından yazdırılan kompozisyonlarda yer alan “İpek Yolunda Türkler” ünitesi kavramları, deney ve kontrol grubu öğrencileri tarafından kullanım sıklığı ve doğruluk oranları aritmetik ortalamaları

alınarak ve *t-testi* analizi yapılarak çözümlenmiştir. Cinsiyet, sözel dersler başarı ortalamaları, doğum yeri, kardeş sayısı, ailelilerin İstanbul'da ikamet etme süreleri, baba eğitim durumu, anne eğitim durumu, aylık ortalama gelir, anne mesleği değişkenlerinin analizi aritmetik ortalama ve yüzdeleri ele alınarak değerlendirilmiştir.

Deney grubu öğrencilerinden en başarılı dört öğrenci, orta düzeyde başarılı dört öğrenci ve daha az başarı gösteren dört öğrenciyle yapılan mülakat kayıtları yazıya dökülerek incelenmiştir. Öğrencilerin değerlendirmelerine kategorisel içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizi, toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temanın saptanması şeklinde yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Kategorisel analiz, genel olarak belirli bir mesajın önce birimlere bölünmesi ve ardından bu birimlerin önceden saptanmış ölçütlere göre kategoriler hâlinde gruplandırılmasıdır (Aslan, 2001). Kategorisel analiz yapılırken önce veriler kodlanmıştır. Bu kodlama, daha önceden belirlenmiş kavramların yanı sıra verilerin kodlanması esnasında ortaya çıkan kavramlara göre yapılmıştır. Kodlar, soruların benzer cevapların tanımlayan ve verileri düzenleyip çözümlenmeye yardım eden sembollerdir. Ardından kodlar genel düzeyde açıklayan kategoriler (temalar) belirlenmiş ve bulgular yorumlanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bulgular bölümünde öğrenci görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde araştırmada toplanan çalışma grubunun sosyo-ekonomik durumlarını belirlemek için hazırlanmış anketin istatistiksel analizlerine, bağımsız değişkenlerin (kavram haritası tekniği, diğer yöntemler), bağımlı değişkenler (akademik başarı, tutum, kalıcılık) üzerinde etkilerini yansıtan bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Mülakat sonuçları, açık uçlu görüş anket formuna verilen cevaplar, çalışma sürecini yansıtmaları açısından yazdırılan kompozisyonlar, çizilen kavram haritalarının betimsel analizleri yapılmıştır.

4.1.ÇALIŞMA GRUBUNA İLİŞKİN BULGULAR ve YORUMLAR

4.1.1.Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı

	Deney Grubu			Kontrol Grubu		
	Cinsiyet			Cinsiyet		
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif f.	Frekans	Yüzde %	Kümülatif f.
E	27	50	27	24	46,2	24
K	27	50	54	28	53,8	52
Toplam	54	100		52	100	

Tablo 5: Deney ve Kontrol Grubu Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımı.

Tabloda deney grubunda cinsiyet dağılımında benzerlik söz konusudur. Bu benzerlik göz önünde bulundurulduğu için 6/A ve 6/D sınıflarının deney ve kontrol grubu olmasına karar verilmiş ve çalışma bu sınıflarda gerçekleştirilmiştir. Kontrol grubunda ise erkek öğrenciler sınıfın % 46,2'sini, kız öğrenciler ise sınıfın % 53,8'ini oluşturmaktadır.

4.1.2.Deney ve Kontrol Grubu Sınıfların Sözel Dersler Başarı Ortalamaları

DERSLER	Deney Grubu	Kontrol Grubu
	Sosyal Bilgiler	50
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	71	74
Türkçe	48	52

Tablo 6: Deney ve Kontrol Grubu Sınıfların Sözel Derslerin Başarı Ortalamaları.

Araştırmanın yapılacağı sınıflar seçilirken her iki sınıfın da sözel dersler başarı ortalamalarının bir birine yakın olmasına dikkat edilmiştir. Her iki sınıfında 2008–2009 öğretim yılında 5. sınıf yıl sonu Türkçe ve sosyal bilgiler dersleri başarı ortalamalarının birbiriyle paralel olduğu görülmektedir.

4.1.3. Deney ve Kontrol Grubu Doğum Yeri Bilgileri

D.Yeri	Deney Grubu			Kontrol Grubu		
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.
Doğu Anadolu	12	22,2	12	10	19,2	10
Karadeniz	9	16,7	21	3	5,8	13
Marmara	17	31,4	38	15	28,8	28
Akdeniz	3	5,5	41	2	3,8	30
İç Anadolu	3	5,5	44	7	13,5	37
Ege	1	1,8	45	2	3,8	39
Güneydoğu A.	9	16,6	54	13	25,0	52
Toplam	54	100		52	100	

Tablo 7: Deney ve Kontrol Grubu Doğum Yeri Bilgileri.

Çalışmanın yapıldığı okul, İstanbul ilinin Avrupa yakasında en çok göç alan bölgelerinden birinde yer alan bir ilköğretim okuludur. Okulun veli profiline bakıldığında genelde Doğu, Güneydoğu ve Karadenizli ailelerden oluşmaktadır. Bu açıdan deney ve kontrol grubu öğrencileri, doğum yerlerine göre benzerlik göstermektedir. Her iki sınıfta da Marmara Bölgesinde doğan öğrenci sayısı en yüksek oranı oluşturmaktadır. Doğu ve Güneydoğu illerinde doğan öğrenci sayısı da birbirine çok yakındır. Tabloya göre Ege ve Akdeniz bölgesindeki illerde doğan öğrenci sayısı en küçük oranı oluşturmaktadır.

4.1.4. Deney ve Kontrol Grubu Kardeş Sayısı

Kardeş Sayısı	Deney Grubu			Kontrol Grubu		
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.
1	3	5,6	3	6	11,5	6
2	12	22,2	15	15	28,8	21
3	10	18,5	25	12	23,1	33
4	15	27,8	40	8	15,4	41
5+	14	25,9	54	11	21,2	52
Toplam	54	100		52	100	

Tablo 8: Deney ve Kontrol Grubu Kardeş Sayısı.

Çalışmaya katılan öğrencilerin yaşadığı aile tipinin çekirdek aile olduğunu söylemek biraz güçtür. Öğrencilerin önemli bir oranı çok nüfuslu bir aile ortamı diyebileceğimiz bir ortamda yaşamaktadır. Deney grubu sınıfta kardeş sayısı oranında en yüksek oranı 4 ve üstü sayısı oluşturmaktadır. Deney grubu sınıftaki öğrencilerin %25,9'unun 5 ve üzerinde kardeşi bulunmaktadır. Kontrol grubu öğrencilerinde ise en yüksek oranı 2 kardeş sayısı bulunan öğrenciler oluşturmaktadır ve bu oran %28,8'dir.

4.1.5. Öğrenci Ailelerinin İstanbul'da İkamet Etme Süreleri

Yıl	Deney Grubu			Kontrol Grubu		
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.
1-5	12	22,2	12	8	15,4	8
6-10	9	16,7	21	19	36,5	27
11-15	22	40,7	43	13	25,0	40
16-20	8	14,8	51	7	13,5	47
21 Üstü	3	5,6	54	5	9,6	52
Toplam	54	100		52	100	

Tablo 9: Öğrenci Ailelerinin İstanbul'da İkamet Etme Süreleri.

Deney grubu sınıfta öğrenci ailelerinin İstanbul'da ikamet etme süresinde en büyük oranı %40,7 ile 11-15 yıllar arası oluşturmaktadır. Kontrol grubu sınıfta ise en yüksek oranı %36,5 ile 1-10 yıl arası süre oluşturmaktadır. Öğrencilerin yarısına yakınının 10 yıl gibi bir süre içerisinde farklı bölgelerden aileleriyle birlikte İstanbul'a göç ettikleri görülmektedir.

4.1.6. Deney ve Kontrol Grubunda Baba Eğitimi

Baba Eğitimi	Deney Grubu			Kontrol Grubu		
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.
İlkokul	24	44,4	24	21	40,4	21
Orta Okul	15	27,8	39	16	30,8	37
Lise	10	18,5	49	12	23,1	49
Üniversite	2	3,7	51	3	5,8	52
Diğer	3	5,6	54	-	-	-
Toplam	54	100		52	100	

Tablo 10: Çalışma Grubunda Baba Eğitim Durumları.

Deney grubu ve kontrol grubu sınıflarda öğrencilerin baba eğitim durumunda en yüksek oranı ilkokul mezunu dilim oluşturmaktadır. Her iki grupta da bu oran %40'ın üzerindedir. En düşük dilimi ise üniversite mezunu babalar oluşturmaktadır. Bir başka önemli husus ise deney grubu sınıfta üç öğrenci velisinin okuma yazma bilmiyor olmasıdır. Kontrol grubunda her babanın okuryazar olduğu görülmektedir.

4.1.7. Deney ve Kontrol Grubu Anne Eğitim Durumu

Anne Eğitimi	Deney Grubu			Kontrol Grubu		
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.
İlkokul	27	50,0	27	30	57,7	30
Orta Okul	9	16,7	36	13	25,0	43
Lise	11	50,4	47	5	9,6	48
Üniversite	-	-	47	-	-	48
Diğer	7	13,0	54	4	7,7	52
Toplam	54	100		52	100	

Tablo 11: Anne Eğitim Durumları.

Deney ve kontrol grubu öğrencilerin anne eğitiminde en yüksek oranı baba eğitiminde olduğu gibi ilkokul mezunu anneler oluşturmaktadır. Deney grubunda bu oran %50, kontrol grubunda ise %57,7'dir. Başka bir dikkat çekici nokta, her iki grupta da üniversite mezunu annenin bulunmayışıdır. Önemli noktalardan biri de deney grubunda 7 öğrencinin, kontrol grubunda ise 4 öğrencinin annelerinin okuma yazma bilmiyor olmasıdır.

4.1.8. Deney ve Kontrol Grubu Anne Mesleği Durumu

Anne Mesleği	Deney Grubu			Kontrol Grubu		
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.
Memur	2	3,7	2	2	3,8	2
İşçi	13	24,1	15	7	13,5	9
Ev Hamımı	39	72,2	54	43	82,7	52
Toplam	54	100		52	100	

Tablo 12: Anne Meslek Durumu.

Her iki grupta da anne mesleğinde en yüksek oran ev hanımlığıdır. Bu oran deney grubunda %72,2, kontrol grubunda ise %82,7'dir. Annelerin eğitim seviyesinin çocuk eğitiminde önemli olduğu düşünülürse bu oran iyi bir oran değildir. Bireylerin ilk eğitim yerlerinin aile çevresi olduğu düşünülürse anne eğitimine ağırlık verildiği çalışmaların, ülke genelinde yaygın olarak yapılması gerektiği düşünülmektedir. Belediyeler, sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde geliştirilecek aile eğitim programlarının kısır döngüler içinde olan seminerlerden ziyade uzun vadede sonuçların alınabileceği veli eğitim projeleri geliştirilmesi gerekmektedir.

4.1.9. Deney ve Kontrol Grubu Aylık Ortalama Gelir Durumu

YTL	Deney Grubu			Kontrol Grubu		
	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.	Frekans	Yüzde %	Kümülatif F.
0-500	13	24,1	18	14	26,9	14
501-750	18	33,3	31	26	50,0	40
751-1000	14	25,9	45	8	15,4	48
1001-1250	3	5,6	48	3	5,8	51
1251-1500	3	5,6	51	1	1,9	52
1500 ve Üstü	3	5,6	54	-	-	-
Toplam	54	100		52	100	

Tablo 13: Deney ve Kontrol Grubu Aylık Ortalama Gelir Durumu.

Deney ve kontrol grubu öğrenci ailelerinin aylık gelir dağılımı şu şekildedir: Deney grubunda en yüksek oranı %33,3'le 501-750 YTL gelir seviyesi oluşturur. Aynı para diliminde bu oran, kontrol grubunda %50'dir. Bu gelir miktarlarına göre deney ve kontrol grubu öğrencilerinin önemli bir kısmı alt gelir grubu ailelerin çocuklarıdır. Deney grubunda 751- 1000YTL arası dilimde oran %25,9'dur. Yine aynı gelir diliminde bu oran, kontrol grubunda %15,4'tür.

4.2. TUTUM ÖLÇEĞİ SONUÇLARI

Tutum ölçeğinde bağımsız değişkenlerin (kavram haritaları, diğer yöntemler) bağımlı değişkenlerin (tutum) üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Üniteye başlamadan bir hafta önce tutum ölçeği, deney ve kontrol grubu sınıflarına ön tutum olarak uygulanmıştır. Sekiz hafta süren “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin sonunda aynı

tutum ölçeği son tutum tekrar uygulanmıştır. Ölçekte H_0 kavram haritaları ve diğer yöntemler arasında, öğrencilerin sosyal bilgiler dersine karşı tutum değişikliğinde anlamlı farklılık yoktur. H_1 kavram haritaları tekniğiyle diğer yöntemler arasında öğrencilerin sosyal bilgiler dersine karşı tutum değişikliğinde anlamlı bir farklılık vardır hipotezleri kurulmuştur. Uygulanan ön tutum ve son tutum ölçeklerinde kavram haritalarının ve diğer yöntemlerin öğrenci tutumlarına etkisi, Tablo 14’te verilmiştir.

Deney Grubu								
	N	X	Min	Max	Sd	Kolmogorov	Asymp. Sig. 2-tailed	Güvenirlilik alpha
Ön Tutum	54	41,03	23	59	13,212	0,213	0.462	0.234
Son Tutum	54	68,13	54	98	10,582	0,668	0.981	0.839
Kontrol Grubu								
	N	X	Min	Max	Sd	Kolmogorov	Asymp. Sig. 2-tailed	Güvenirlilik alpha
Ön Tutum	52	43	27	61	9,106	0,305	0.619	0.388
Son Tutum	52	51	33	65	8,105	0,366	0.712	0.619

Tablo 14: Kontrol ve Deney Grubuna Uygulanan Ön Tutum, Son Tutum Ölçeği Kolmogorov Smirnov testi ve güvenirlilik sonuçları.

Bu çalışmada veri sayısı deney ve kontrol grubunda 29’dan fazla olduğu için Kolmogorov Smirnov testi uygulanmıştır. One-sample Kolmogorov Smirnov testi normallik varsayımını sınanan hipotez testlerinin belki en çok bilinen ve kullanılanıdır. Veri sayısı 29’dan fazla olan durumlarda sıkça kullanılır (Özdemir, 2007). Deney grubu öğrencilerinde ön tutum ölçeğinde ortalama ön tutum 41.03, kontrol grubu öğrencilerinde ise ön tutum 43 olarak bulunmuştur. Bu oranlara bakılarak öğrencilerin ön tutum puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğu söylenemez.

Uygulama sonrasında deney grubunda son tutum 68.13, kontrol grubunda ise son tutum 51 olarak hesaplanmıştır. Uygulama sonrasında kavram haritalarının öğretim

tekniki olarak kullanıldığı deney grubunda önemli diyebileceğimiz bir tutum değişikliği olmuştur.

Tutum ölçeğine verilebilecek en yüksek puan toplam 105'tir. Deney grubunda ön tutuma verilmiş en düşük öğrenci puanı toplam 23, en yüksek öğrenci puanı ise toplam 59'dur. Yine uygulama sonrasında son tutum ölçeğinde en düşük öğrenci puanı 54, en yüksek öğrenci puanı ise 98'e yükselmiştir. Deney grubunda Kolmogorov Simirnov testi ön tutumda 0.212 anlamlılık düzeyi, son tutumda 0,668 anlamlılık düzeyi olarak değişmiştir.

Kontrol grubunda ise tutum ölçeği sonuçları şu şekildedir: Ön tutum puanı ortalama 43 iken, son tutumda ortalama 51 olarak değişmiştir. Öğrencilerin en yüksek ön tutum puanı 27 puan iken, son tutumda ise bu puanı 33 olarak değişmiştir. Maksimum son tutum ise ön tutumda 61, son tutumda 65 çıkmıştır. Kontrol grubunda Kolmogorv Simirnov testinin sonuçlarında anlamlılık 0.305'ten 0,366'ya yükseldiği görülmüştür. Tutum testinin alpha güvenirlilik katsayısının .839 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir

Sonuç olarak diğer yöntemlerle “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin işlendiği kontrol grubunda tutum puanları çok fazla bir değişiklik görülmezken, deney grubunda kavram haritalarının etkisiyle tutumlarda önemli bir artış gözlenmiştir. Kavram haritaları tekniğiyle diğer öğretim yöntemleri arasında sosyal bilgiler dersine olan tutum değişikliğine etkisinde anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Sonuç olarak H_1 hipotezi kabul edilmiş, H_0 hipotezi reddedilmiştir. Her iki yöntem arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu sonuca göre kavram haritalarıyla desteklenmiş öğretim süreci, diğer öğretim yöntemleri sürecine göre öğrencilerin sosyal bilgilere karşı tutumlarını olumlu yönde etkilemiştir. Öğrencilerden kavram haritalarıyla desteklenen öğretim hakkındaki görüşleri ele alındığında verdikleri ifadelerden de olumlu tutum geliştirdikleri düşünülmüştür.

...Ben ipek yolunda Türkler konusuna geçmeden önce sosyal bilgiler dersini sevmiyordum ama şimdi çok seviyorum. Destan yazan Türklerden tutun geleneksel sanatlara kadar çok güzel...D.G

...İpek yolunda Türkler ünitesinde yorum yapma yeteneğim biraz daha arttı ve tarih konularından büyük zevk aldım...D.G.

...Aylar sonra ilk defa sosyal bilgiler dersine katılmaya başladım meğerse çok güzel bir dersmiş... D.G.

4.3. BAŞARI TESTİ SONUÇLARI

Sekiz hafta boyunca ‘‘İpek Yolunda Türkler’’ ünitesinin dokuz kazanımı amaca uygun olarak her iki sınıfta da işlenmiştir. Sekiz haftanın sonunda başarı testi sınıflara eş zamanlı olarak uygulanmıştır. Testin güvenilirliğine ve 0,5 düzeyinde normalliğine bakılmıştır. Başarı testine t-testi uygulanmıştır. Bu test sosyal bilimlerin birçok alanında yaygın olarak kullanılan testlerden biridir. t-testi örnek boyutunun küçük olduğu ve evrene ait standart sapmaların bilinemediği durumlarda t dağılımını kullanarak tek veya iki grup arasında farkın olup olmadığını tespiti için bir tek değişkenli hipotez testidir (Büyüköztürk, 2003). Başarı testinin sonuçları ve yorumları aşağıda Tablo 15’te verilmiştir. Başarı testi için H_0 kavram haritaları ve diğer yöntemler arasında öğrencilerin sosyal bilgiler başarılarında anlamlı farklılık yoktur, H_1 kavram haritaları tekniğiyle diğer yöntemler arasında sosyal bilgiler başarılarında anlamlı bir fark vardır hipotezleri kurulmuştur.

Deney Grubu						
N	X	Min	Max	Sd	T	Kolmogorov Simirnov
52	69,73	32	100	17,04	1.868	,690
Kontrol Grubu						
N	X	Min	Max	Sd	T	Kolmogorov Simirnov
52	48,96	20	92	18,358	.260	,45

Tablo15: Ünite Başarı Testi Kolmogrov Smirnov ve t-testi Sonuçları.

Kontrol ve deney grubunda öğrencilerin başarı testinden aldıkları puanların t-testi sonuçlarına göre her iki grupta da sonuçlar farklılık göstermektedir. Deney grubunda t-testi puanı 186,885 iken kontrol grubunda 26 olarak bulunmuştur.

Kolmogorov Simirnov testi uygulandığında ise kavram haritaları tekniğiyle diğer yöntemler arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ve H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin aldıkları puanlara göre sınıf ortalamaları da farklı çıkmış, kavram haritalarıyla ders işlenen deney grubunda sınıf ortalaması 69,73 olarak bulunmuştur. Diğer yöntemlerle ders işlenen kontrol grubunda ise sınıf ortalaması 48,96 bulunmuştur. Sonuç olarak deney grubu sınıfında ortalamanın yüksek çıkmasında ve dağılımın 0,5 düzeyinde normal dağılım göstermesi nedeniyle testin güvenilir olduğu söylenebilir. Sonuç olarak kavram haritaları öğrencilerin kavramları öğreniminde olumlu yönde etkili olduğu görülmüştür.

4.4.KALICILIK TESTİ SONUÇLARI

Kalıcılık testi kavram haritası ve diğer yöntemlerin, tarihsel olguları ve kavramları öğrencilerin hatırlama düzeyine etkisini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Testten önce H_0 kavram haritaları tekniği ve diğer yöntemlerin öğrenilen bilgileri hatırlama düzeyine etkileri aynıdır. H_1 kavram haritaları tekniğiyle diğer yöntemlerin öğrenilen bilgileri hatırlama düzeyine etkileri birbirinden farklıdır, hipotezleri kurulmuştur. Kalıcılık testine Kolmogorov Simirnov testi ve t-testi uygulanmıştır. Testin sonuçları tablo 16’da verilmiştir.

Deney Grubu						
N	X	Min	Max	Sd	T	Kolmogorov Simirnov
52	66,73	36	96	15,04	1.666	,652
Kontrol Grubu						
N	X	Min	Max	Sd	T	Kolmogorov Simirnov
52	39,42	20	84	11,128	.230	,066

Tablo.16: Ünite Kalıcılık Testi Kolmogorov Smirnov ve t-testi Sonuçları

Deney ve kontrol grubu öğrencilerine uygulanan kalıcılık testinin sonuçları göstermektedir ki kavram haritaları tekniği bilgilerin hatırlanmasında diğer yöntemlere (Düz anlatım, soru cevap) göre daha etkilidir. Başarı testinden yaklaşık kırk gün geçmiş olmasına rağmen deney grubu öğrencilerinin kavramları hatırlama

düzeyleri, kontrol grubu öğrencilerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Çünkü deney grubunda kalıcılık testi sonuçlarında başarı testinin sonuçlarına göre çok fazla bir değişiklik olmadığı görülmüştür. Kontrol grubunda ise kavramları hatırlama düzeyleri düşmüştür. Çünkü yığılma 30–52 puanlar arasında olmuştur. Deney grubunda ise öğrenci puanlarının daha çok 60–76 arasına yığıldığı görülmüştür. SPSS analizine göre H_1 hipotezi kabul edilerek, kavram haritaları ve diğer yöntemlerin öğrenilen bilgileri hatırlama düzeyine etkileri birbirinden farklı olduğu söylenebilir.

4.5.TARİHSEL KAVRAMLARI ALGILAMAYA YÖNELİK SONUÇLAR

Batı dillerinden alınma kompozisyon kelimesi, çeşitli şeylerin düzenli olarak bir araya getirilmesi anlamını taşır ve eğitim, musikî, resim, mimarî ve edebiyat gibi çeşitli alanlarda kullanılır. Kelimenin çeşitli alanlara uygulanması da gösterir ki kompozisyon bir muhtevadan yahut malzemedan öte onların bir araya getirilmesiyle ilgilidir. Resim, tabiat ve hayattan alınan ilhamın bir renk kompozisyonu ve yeni bir düzenle verilmesi, müzik ise çeşitli sesler arasında düzen kurulması ile oluşur. Edebiyat alanında ise kompozisyon kavramı, düşünce gücüne sahip olanların görüş, fikir ve duygularıyla gözlem, deney ve tecrübelerini seçilen konuyla ilgisi ölçüsünde plânlayıp, dilin kurallarına uygun olarak yazması, anlatması şeklinde tanımlanabilir. Bu tanım incelendiğinde şu ana unsurların kompozisyonda önemli olduğu ortaya çıkar (Ağca ve Hüseyin, 1999).

- Düşünme gücü,
- Görüş-fikir üretme gücü,
- Duygu zenginliği,
- Gözlem, deney ve tecrübeler,
- Plânlama.

Eğitimin her alanında da çeşitli amaçlarla kullanılabilen edebi bir tür olan kompozisyon genellikle türkçe ve edebiyat derslerinde kullanılmakta diğer derslerde çok fazla kullanılmamaktadır. Araştırma için sosyal bilgiler dersinde kavram haritalarının öğrencilerin tarihsel kavramları kazanma, zaman ve

kronolojiyi algılama becerilerini geliştirmedeki rolünü tespit etmek amacıyla hem deney hem de kontrol grubu öğrencilerine kompozisyonlar yazdırılmıştır. "İpek Yolunda Türkler" ünitesinin kavramlarına ve kavramların kendi aralarındaki ilişkilerin analiz edileceği 98 tane kompozisyon ünite sonunda sınav ciddiyetiyle yazdırılmıştır. Kompozisyonlarda öğrencilerin tarihsel kavramlara, olayların kronolojilerine ve olaylar arasında neden sonuç ilişkilerine yer verip vermedikleri incelenmiştir. Öğrencilerin kavram algılarını, kavramlar arasında nasıl ilişkiler kurduklarını, zaman ve kronoloji, değişim ve süreklilik becerilerinin ne düzeyde olduğunu ve bunu sağlamada kavram haritalarının etkisini yansıtmak için aşağıda öğrencilerin yazdıkları kompozisyonlardan örnekler verilmiştir.

İPEK YOLUNDA TÜRKLER

Sevginin öğretmeni İpek yolunda Türkler ünitesi hakkında kompozisyon yazmasını istedi. Sevgi şöyle ilk satırlara zılları yazdı:

Bu ünite cinden başlayıp anadoluya kadar uzanan 41 cöret yolundan ibaret, İpekte başlayalım anlatmaya --- İslamiyet öncesi Türk destanları bu ünite de yer alan ilk konu, İslamiyet sonrasında unutulmamak gerekir. ve ardından Cumhuriyet'in (Forsu 16 yıldan içeriğinde saklı olan 16 devlet (İmparatorluk) --- Daha sonrasında Göç Kavimleri göçü 9 tane değişikliği var. Sonraki devletler var Hun devleti ilk Türk devleti daha sonra Göktürkler ilk Türk adıyla kurulan devlet ve Uygurlar onlar yerleşik hayata geçmiş yani Mani dinine inanan bir devlettir. İslamiyetten önce dinde var. Göktarıya inandı. Devlet yönetimi babadan oğula değil Doğuda hükümler Batıda ise hükümlerin kardeşi veya emcağı geçerdin. Köktür ve medeniyet denilince herkeze asker sayıldı. Burada İslamiyetin doğuşu var 971'den 632 yılına kadar sürmüş. En sonunda Kazgertli Mahmud (Diver-1200) Yusuf Hacı Hacıp (Kudatqı - bilb) başanlı Mahmud (İraki zair firdaus) vardır. Hacı bide Alparslan ve Melikşah vardır. Der ve Sevgi kompozisyonunu bitirir.

Ebru Soyun

Kompozisyon 1 (D.G)

Ebru adlı öğrencinin “İpek Yolunda Türkler” ünitesi için yazdığı kompozisyonunda ünite konularını belli bir bütünlükte vermesi kavram haritalarının konu bütünlüğünü ve hâkimiyetini sağlama açısından etkili olduğunu göstermektedir. Bu öğrencinin ilk Türk devletlerinin sıralamasını da doğru bir şekilde vermiş olması yine kavram haritalarının zaman ve kronoloji becerisini geliştirmede etkisini ortaya koymaktadır. Öğrencinin ünitenin temel kavramlarına yer verdiği kompozisyonunda kavramları doğru bir şekilde açık ve net ifade edebildiği görülmektedir. Öğrencinin tarihsel kavramlar arasında neden sonuç ilişkisini kurabildiği de örülmektedir. Örneğin, mani dinine geçmenin aynı zamanda yerleşik hayat geçmeyi zorunlu kıldığı yönünde ifadeler kullandığı görülmektedir.

İPEK YOLUNDA TÜRKLER

Türklerin yaşayışlarını, buldukları yerin iklimini, bitki örtüsü ve yeryüzü şekilleri belirtmiştir. Burada göçebe olarak yaşayan Türkler, hayvancılıkla uğraşmışlardır. Türklerin hayatında, özellikle atın büyük bir önemi vardır. Türkler, göçebe bir toplum ve savaşçı bir yapıya sahip olduklarından ata büyük önem vermişlerdir. Orta Asya'nın korunmasız bir yer da olması Türklerin her zaman dış tehlikelerle karşı karşıya kalmasına neden olmuş, bu yüzden de varlıklarını korumak isteyen Türkler askerliğe ve silah yapımına önem vermişlerdir. Türkler azeitli nedenlerle buldukları yerleri terk edip Asya, Avrupa ve Afrika'nın değişik yerlerine göç etmişlerdir. Türklerin hayvanları evcilleştirmeleri ve tekerleği kullanmaları hayatlarını kolaylaştırmış ve göç etmelerine kolaylık sağlamıştır. Türklerin taştan acaatan ve maden den araç gerec yapmaları hayatlarını kolaylaştırmış. Özellikle madenden yapmış oldukları silah aletleri türklerin savaşmayı iyi

Kompozisyon 2 (D.G.)

Deney grubu öğrencilerinin yazmış olduğu diğer bir kompozisyonda, tarihi olaylar arasındaki neden sonuç ilişkilerine vurgu yapan ifadeler yer verilmesi ve bunun sonucunda Türklerin ekonomik faaliyetleri, yaşantıları, sosyal hayatları hakkında bilgiler verilmesi, olaylar ve kavramlar arasında ilişki kurabildiğini gösterir. Öğrenci kompozisyonun tamamına yakın kısmında Türk tarihinde olayların birbiriyle bağlantılı olduğunu gösteren ifadeler kullanmıştır. Bu bağlantıları kurarken kompozisyonunda ver verdiği kavramları da doğru bir şekilde tanımlayabilmiştir. Örneğin, Göçebe yaşamın Türklerin hukuk, ordu ve ekonomik yapılarını doğrudan etkilediğini gösteren cümleleri kompozisyonun tamamına yansıtabilmiştir.

(= İPEK YOLU TÜRKLERİ TÜRKLER =)

İpek yolu Çin'in Şian kentinden başlayıp Özbekistanın Kazan şehrinde biter. Bu yolun belfaz yerlerinde dinlenme yeri vardı. Buralar herkese karşı ücretsizdir. Oysa şimdi düşünürsek bir yerden bir yere seyahat ederken her şey çok çok pahalı. Bu üniteye sadece İpek yolunu öğrenmedik. Destanlar, İslamiyet öncesi ve sonrası, hükümdarlar gibi daha çok şeyler var. Özellikle destanlar, MÖ ve M.S. yazılan bir sürü destan var. Bu destanlardan hangisi olursa olsun okunup bilgi alınması gerçekten destanlar. Sonra devletler; uyurlar, Göktürkler. Birde İslamiyetin doğuşu 610, 671, 632, 622 bu tarihleri uoldan geçen bir adamın yaşamı "ne bunlar" derdi. Biz bu üniteye öğrendiği 671 Hz. Muhammed'in doğuşu, 610 peygamber olduğu 622 göç ettiği, 632'de vefatı, İslamiyet onunla başladı ama onunla bitmedi. Birde "TÜRK TARİHİ"nin Heykeli, hat, ebru, künfeçilik, resim, müzik gibi bir sürü şey. Hepsi onun evrimiz, ailemizi, hayatlarımızı şekillendiren ve güzellik veren bir sürü şey. İhtiyaç bu ünite bana çok şey öğretti...

Kompozisyon 3 (D.G)

Deney grubu öğrencilerince yazılmış bir başka kompozisyonda öğrencinin, geçmiş değer yargılarıyla günümüz değer yargılarını karşılaştırdığı görülmektedir. Geçmişteki uygulamalar ile şuan ki uygulamaları karşılaştırırken

kervansaraylardaki sistemi örnek vermesi sorgulama becerisini kazanmış olabileceğini göstermektedir. Yine diğer öğrencilerin kompozisyonlarında sıkça görülen kronolojik ifadeler kavram haritaları tekniğinin kronolojiyi algılama becerisini kazanmada etkili olduğunu göstermektedir.

İPEK YOLUNDA TÜRKLER

Öncelikle size bu üniteyi tanıtıyorum. Bu ünite de biz destanları, devletleri, cumhurbaşkanlığının forsunu, Gıraların sebeplerini ve sonucalarını, kavimler göçü, Kurultay denen bir meclisi, Türklerin İslamiyete kabulünü, 1. halife Ömer'in, Emevîleri, abbasileri, gibi şeyler öğrendik. Daha sonra destan nedir? Destan toplumların yaşayışlarını, inancalarını ekonomik faaliyetlerini yazıdan önceki dönemlerini aydınlatan sözlü eserlerdir. İlk öncelikle İpek yolunda Türkler nedir diye sorarsanız İpek yolu = Dardan boğazı doğru gelişen bir ticari hareket, daha önceki çağlardan beri kullanılmaktadır. Daha sonra hareket, daha önceki çağlardan beri olup er tanga destanını, Şu destanını, Saka destanlarını, göktürk destanını, Bozkurt destanını, Oğuz Kağan destanını, Töre'nin destanını ve şu destanını, Uygur destanlarını benim için çok güzel geçti. Daha sonra Kurultay meclisini öğrendik. Kurultay meclisi yılda 2 kez toplanırdı. Savaş ve barış görüşür, yada yasaklar koyarlardı. Hakemin tahta çıkışında töre hükümlerine uyulurdu. Meclis töreye aykırı bir seçimi kabul etmeye bilir. İslamiyetin doğuşunu öğrendik. Hz. Muhammed'in hayatı, 571. yılında doğdu. 610. yılında peygamber oluşu ve 622. yılında şura etti. Bu göçte hicret denir. 632. yılında medinede vefat etti. Daha sonra biz Emevîleri öğrendik. Emevîler = Emevîlerin İslam tarihinde bilinmesi gereken yönleri vardır. 1. halifeliğin sultanat haline getirilmesi yani halifeliğin babeden oğula geçmesi bu Ömer'dendir. 2. Emevîlerin İslam'ı oldukları mevati (kötü) anlayış, müslüman araplara diğer insanlardan üstün tutması, onlara kötü davranma ve arap milliyetçiliği politikası yazıdan önceki Türklerin İslamiyete girmesi geciktiricidir ve İslamiyetin yayılması geciktirmiştir.

Didem
Kaya
6-A
483

Kompozisyon 4

Kompozisyonun birçok yerinde kavramlara ilişkin bilgiler verildiği görülmektedir. Ancak kompozisyonda konu bütünlüğünün sağlanamadığı da görülmektedir. Türklerin dini, ekonomik, hukuk, toplumsal ve siyasi hayatına ilişkin kavramlar tanımlamalar şeklinde ifade edilmiştir. Kavramlar arasında çok fazla ilişkinin kurulamadığı görülmektedir. Deneye grubu kompozisyonların önemli bir kısmında yer alan neden sonuç cümlelerine bu kompozisyonda pek rastlanamamıştır.

4.5.1. Kompozisyonlardaki Tarihsel Kavramların Doğruluk Oranları

Kompozisyonlar değerlendirilirken ünitenin temel tarihsel kavramları göz önünde bulundurulmuştur. Yani öğrencilerin bu kavramlara, kompozisyonlarında yer verip vermedikleri kontrol edilmiştir. Bu kontrolde önemli olan kavramların adının kompozisyonda yer alması değil, kavramın doğru şekilde ifade edilip edilmediğidir. Kompozisyonlar değerlendirilirken öğrencilerin bu kavramları doğru bir şekilde tanımlamalarının yanında başka kavramlarla nasıl ilişkilendirdiği de göz önünde bulundurulmuştur. Değerlendirme sonuçları Tablo 17’de gösterilmiştir.

	Deney Grubu (49) Kompozisyon			Kontrol Grubu (49) Kompozisyon	
	Tarihsel Kavramlar	Kullanılma Sıklığı	Doğruluk durumu	Kullanılma sıklığı	Doğruluk durumu
İpek Yolunda Türkler	Kurultay	43	41	20	13
	Töre	49	42	22	20
	Orhun anıtları	48	44	28	24
	Göktürk Alfabeti	41	36	21	20
	Gök tanrı	49	48	19	19
	Hicret	45	45	36	30
	Ordu	48	39	23	16
	Turan	46	46	20	19
	Kutadgu Bilig	46	40	13	10
	Mani Dini	49	42	12	9

Nevruz	48	41	19	16
Malazgirt	49	49	28	26
Talas Savaşı	49	48	20	20
İslamiyet	49	49	41	39
Halifelik	46	42	13	7
Sultan	49	42	12	11
Kervansaray	49	49	22	17
İpek Yolu	49	49	30	13
Ortalama	47,400	44,100	22,75	18,35
t-testi	92,959	51,393	13,045	10,882

Tablo.17: Tarihsel Kavramların Kompozisyonlarda Kullanım Oranı, Ortalama ve t testi Sonuçları.

Deney ve kontrol grubu öğrencilerinin yazmış oldukları kompozisyonlarda tarihsel kavramların kullanım sayısı ve ifadelerin doğruluk sayısı yukarıda Tablo 17’deki gibidir. Tabloya göre kavram haritası tekniğiyle ünitenin işlendiği deney grubunda öğrencilerin tarihi kavramlara kompozisyonlarında daha çok yer verdikleri ve doğru bir şekilde ifade ettikleri görülmektedir. Ünitenin diğer yöntemlerle (Düz anlatım, soru cevap) işlendiği kontrol grubu öğrencilerinin yazmış oldukları kompozisyonlardaki tarihi kavramların sayısı ve doğruluk oranı, deney grubu kompozisyonlarından daha düşük seviyede kalmıştır. Deney grubunda kavramların kullanım oranı 47,4, doğruluk oranı 44,1 çıkmıştır. Kontrol grubunda ise tarihsel kavramların kompozisyonlarda kullanım oranı, 22,75 doğruluk oranı ise 18,38 olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla kavram haritaları öğrencilerin tarihi kavramları hatırlamalarına ve kavramlar arası ilişkilerin doğru bir şekilde kurulmasına katkıları sağladığı söylenebilir.

4.5.2.Kompozisyonlarda Kavramlara İlişkin Tema ve Kategoriler

“İpek Yolunda Türkler” ünitesi kavramlarının öğretiminde kullanılan kavram haritaları ile diğer yöntemlerin etkilerini tespit etmek amacıyla kompozisyonların

betimsel analizi yapılmıştır. Ünite kavramlarının kompozisyonlarda ifade edilmiş şekilleri ve kavramların birbirleriyle olan ilişkilerinin nasıl olduğunu gösteren bazı ifadeler örnekler aşağıda verilmiştir. Kompozisyonlardan elde edilen tema ve kategoriler aşağıda Tablo 18’deki gibidir.

Kavram	Temalar	Kategoriler
İpek Yolu	Varlığını devam ettirmek için güçlü olmak.	Ekonomik ilişkiler, siyasi mücadeleler.
Hicret	Yeni bir yurt edinmek.	Baskı, zorlama, yurttan ayrılma.
İslamiyet	Adalet ve Allah İnancı. Sınırları genişletmeye çalışmak	Dini benzerlik, mücadele.
Nevruz	Dayanışma ve birliktelik içinde olmak.	Eğlence, kültüre bağlılık.
Kervansaray	Ticareti geliştirmek	Barınmak, ticaret güvenlik, ücretsiz konaklama.
Orhun anıtları	Yazılı edebiyat. Gelecek kuşaklara miras bırakabilmek	Yazı, alfabe.
Destan	Geçmiş hakkında bilgi sahibi olmak.	Sözlü ürün, doğaüstü olaylar.
Kurultay	Demokratik tutum ve karar alma yeri.	Hatun, temsil etme, hükümdar.
Kronoloji	Tarihi olayları sözlü olarak ifade etmek.	Meydana gelme, tarih, sebep-sonuç

Tablo 18: Kompozisyonlardan Elde Edilen Tema ve Kategoriler.

İpek Yolu: Öğrencilerin İpek yolu için kullandıkları ifadelerin önemli bir kısmında ekonomik bir önemi olduğu yönündedir. Öğrenciler kompozisyonlarda Türklerin bu ticaret yoluna hakim olabilmek için çevresindeki devletlerle sürekli mücadele içerisinde olduğu belirtmiştir.

“İpek yolu nedir diye sorarsanız doğudan batıya doğru gelişen bir ticari hareketle daha önceki çağlardan beri kullanılmakta olan yoldur” **Didem**

“İpek Yolu Çin’de başlayarak Avrupa’ya kadar uzanan dünyaca ünlü bir ticaret yoludur. Devletler özellikle Çinliler ve Türkler İpek ticaret yolunu ele geçirmek için birbirleriyle mücadele etmişlerdir” **Aysel**

“Çin’i Asya üzerinden Anadolu ve oradan Avrupa’ya bağlayan tarihi kervan yoludur.” **Sevilay**

“İpek Yolu Çin’den başlayıp, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, İran üzerinden İstanbul’a kadar uzanan yola ipek yolu adını veriyoruz. Çin’den ipek ticareti yaygın olarak yapıldığı için bu ad verilir.” **Semih**

“ İpek yolu Çin’den yapılan ipeğin ticaret kervanıyla 3000 yıl önce yapılan yoldan Anadolu’ya ve Avrupa’ya taşındığı ipek yoludur. Bilindiği gibi ipek yoluna sahip olmak Orta Asya’da adeta hâkimiyetin sembolüdür.” **Mahsum**

Kavram haritaları tekniğiyle ders işlenen deney grubu öğrencileri, ipek yolunu tanımlarken yukarıdaki benzer ifadeleri kullanmışlardır. Öğrencilerin tanımlarında İpek Yolunun bir ticaret yolu olduğu ve devletlerin bu yola sahip olabilmek için gerekirse savaş yaptıkları vurgusu hâkimdir. Bazı kompozisyonlarda kavram haritalarının öğrencilerde mekan algısının da gelişimine katkı sağladığı görülmektedir.

Kervansaray:

“Ticaret yolu üzerinde birçok kervansaray yapılmıştır. Kervanların dinlenmesi konaklaması için yapılmış kervansaraylarda üç gün boyunca konaklamak bedavadır. Fakat dördüncü gün para vererek dinlenilir. Devletler özellikle Türkler ticareti geliştirmek için büyük kervansaraylar yapmışlardır.” **Bilal**

“...Dinlenmeleri için kervansaraylar yapılmıştır. Ve iki gün bedava geçirilmektedir...” **Volkan**

“İpek yolu üzerinde kervansaraylar hanlar hamamlar ve sultan hanlar bulunmaktadır. Kervansaraylar kervanların dinlenmesi ve konaklaması için yapılmış büyük ticaret kurumlarıdır. Özellikle Türkler ve diğer devletler kervansaraylar yaptırarak ticareti geliştirmişlerdir... Hanlar hayırsever insanların yaptıkları

konaklama yerleridir. Sultan hanlar ise devlet büyüklerinin yaptırdığı konaklama yerleridir... ” **Ebru**

Öğrencilerin kervansarayları ticaret gibi ekonomik faaliyetle ilişkilendirmektedirler. Ayrıca bazı öğrenciler kervansarayları tanımlarken kervansarayların sağlık hizmetleri, şehirleştirme, mimariyi geliştirme, pazar kültürünü yayma ve sosyal amaçları olduğunu vurgulamışlardır.

Destan:

“Türklerin yazıyı kullanmadan önceki sosyal hayatlarını, yaşayışlarını, ekonomik uğraşlarını ve devlet yönetimleri hakkında fikir elde ettiğimiz bilgi öğrendiğimiz yazılı olmayan sözlü kaynaklara destan denir.” **Yasemin**

“Destanlar tarihte iz bırakmış olağanüstü olayların sözlü olarak anlatan eserlerdir. Ve ikiye ayrılır. İslamiyet’ten önceki destanlar ve sonraki destanlar.” **Ebru**

Zaman ve Kronoloji:

“İlk Türk devletleri Büyük Hun devleti, Avrupa Hun devleti, Göktürkler, Göktürk devleti ve Uygurlardır... Büyük Hun devleti MÖ kurulmuştur. Tarihte kurulan ilk Türk devletidir. Başkenti Ötüken’dir kurucusu şarkıcı olmayan Teoman’dır. ” **Ali**

“... Abbasiler İpek ticaret yolunu ele geçirmek için Çinlilerle 751 yılında Talas savaşını yapmışlardır. Türklerin yardımı sonucu Çinlileri yenen Abbasiler zamanında bu savaş sonrasında toplu halde İslamiyet’i kabul etmişlerdir...” **Aysel**

“... İslamiyet’in doğuşunu öğrendik Hz Muhammed’in hayatı 571 yılında doğdu,610 yılında peygamber oluşu ve 622 yılında göç etti. Bu göçe hicret denir. 632 yılında Medine’de vefat etti...” **Didem**

“ Orhun Abideleri 8. yy da Göktürk devleti zamanında Orhun Alfabetiyle yapılaş taş yapıtlardır. Bunlar Bilge Kağan, Tonyukuk ve Kültigin anıtlarıdır...” **Emre**

“Orta Asya’dan göç etmek zorunda kalan Türkler batıya doğru göç ederken önlerine çıkan kavimleri bugünkü Avrupa’ya itmişlerdir. Bu ise Kavimler Göçü olarak adlandırılır...” **Zehra**

“Orta Asya’da yarı göçebe yaşayan Türkler iklim, kuraklık, hızlı nüfus artışı, hayvan hastalıkları ve dış baskılar sebebiyle Orta Asya’dan göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu göçler sırasında batıya doğru göç eden Türkler önlerine çıkan bütün kavimleri batıya doğru sürüklemişlerdir. Bu göçe de kavimler göçü denir...” **Aysel**

“ Mete Han Çinlileri vergiye bağlamıştı. Çünkü Türklerin Çinlileşmesinden korktuğu için. Devlet hükümdar ailesinin ortak malı idi. Bu nedenle devlet kısa sürede yıkılmıştır. Göktürklerin başkenti Ötüken’dir. Türk adıyla kurulan ilk Türk devletidir. Göktürk alfabesini yapmışlardır.” **Ertuğrul**

Bu sonuçlara dayanarak kavram haritalarının, öğrencilerin tarihi olayları kronolojiyi algılama, tarihsel kavramlar ve tarihi olaylar arasında ilişki kurma ve yorumlamada etkili olduğu söylenebilir. Çünkü kontrol grubu öğrencilerinin yazdıkları kompozisyonların birçoğunda olaylar ve kavramlar arasında ilişkilerin olduğuna dair örnekler çok az sayıdadır. Kontrol grubu öğrenciler kompozisyonlarında kavramdan bahsetmişler ancak doğru bir şekilde söz konusu kavramı tanımlayamamışlardır. Öğrencilerin önemli bir kısmı her olayın bir nedeni ve sonucu olabileceği vurgusunu yapmış ve birbirini takip eden tarihi olaylar arasında bir ilişkinin olabileceği bilgisi öğrencilerin kompozisyonlarda yer alan başka ayrıntılardır. Öğrencilerin kompozisyon yazarken kavram haritalarını gözlerinde canlandırmaya çalıştıkları öğrencilerin kendi ifadeleri yanında uygulayıcı tarafından da gözlenmiştir.

“...Hocam kavram haritalarını gözümün önüne getirmeye çalışıyorum sınavda çok işime yaramıştı...” **Ezgi**

4.6.AÇIK UÇLU ANKET FORMU SONUÇLARI

“İpek Yolunda Türkler” ünitesinin kavram haritalarıyla işlendiği deney grubu öğrencilerinin kavram haritaları hakkında görüşlerini almak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmış açık anket formuyla öğrencilerin üniteyle ve kavram haritalarıyla ilgili görüşleri alınmıştır.

Soruların açık ve anlaşılır olmasına dikkat edilmiştir. Öğrencilerin sorulara verdikleri cevapların bazıları doğrudan alıntı yapılarak aşağıda verilmiştir:

<p>1. Sosyal Bilgiler dersi hakkındaki düşüncelerinizi yazınız?</p>
<p>... Sosyal Bilgiler benim için çok şey ifade ediyor. Atatürk'ün ne zaman doğup ne zaman öldüğünü neler yaptığını bile sosyal bilgilerden öğrendim. Sosyal bilgiler beni çağdaş bir insan yapıyor.... Ezgi</p>
<p>...Sosyal bilgiler dersini çok severim ama ara sıra canım sıkılır. Dersi zorla dinlemek için elimden geleni yaparım... Hatice</p>
<p>...Severim ama sınavlarda titrerim, heyecanlanırım, bu yüzden bildiğim çoğu şeyleri unuturum ama sadece zayıf olduğum dersler için geçerlidir... Hazal</p>
<p>...Sosyal bilgiler dersi kendimi ifade ettiğim derslerin en başında gelenidir. Bu derste içimi dışa vururum. Ben sosyal bilgiler dersine çok meraklıyım ve yorum yapmayı severim... Uğurgül</p>
<p>...Sosyal dersi benim için ilgi çekici bir ders çünkü geçmişi tanımak beni sevindirir, ve daha bir çok güzel konusu var tabi ki sıkıldığım konular da var...Zeynep</p>
<p>...Sosyal dersi hakkında düşündüklerim sosyal bilgiler dersi bana devletimi, benim de sorumluluğum olduğunu, öğretti. Sosyal bilgiler dersi olmasaydı nerde yaşadığımı bilmezdim...Mert</p>
<p>2. Daha önceki yıllarda gördüğünüz sosyal bilgiler dersiyle bu yıl gördüğünüz sosyal bilgiler dersini öğretim yöntemleri bakımında karşılaştırınız?</p>
<p>...Daha önce daha sıkıcı geçerdi. Çünkü sırf okuduk bir şey anlamazdık şimdi eğlenceli etkinliklerden dolayı zevkli geçiyor...Uğurgül</p>
<p>...Açıkçası ben bu yıl daha çok konuyu anladım ve eğlendim...Zeynep</p>
<p>...Daha önceden de severdim ama şimdi daha çok seviyorum...Aysel</p>
<p>3. İpek Yolunda Türkler ünitesini işlediğiniz süre boyunca sosyal bilgiler dersi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?</p>
<p>...Sosyal bilgiler dersinin asıl amacının ne olduğunu ve ne kadar gerekli bir ders olduğunu şimdi daha iyi düşünüp anladım...Nevroz</p>
<p>...Ben ipek yolunda Türkler konusuna geçmeden önce sosyal bilgiler dersini sevmiyordum ama şimdi çok seviyorum. Destan yazan Türklerden tutun geleneksel sanatlara kadar çok güzel...Volkan</p>
<p>...İpek yolunda Türkler ünitesinde yorum yapma yeteneğim biraz daha arttı ve tarih konularından büyük zevk aldım...Uğurgül</p>
<p>...Biraz eğlendim biraz da sıkıldım konuyu tekrar etmem gerekiyor...Zeynep</p>
<p>...İpek yolu ünitesini işlediğimiz süre boyunca kavram haritaları sayesinde sosyal bilgiler dersi daha kolay olmaya başladı...Sibel</p>
<p>...Aylar sonra ilk defa sosyal bilgiler dersine katılmaya başladım meğerse çok güzel bir dersmiş... Yusuf</p>
<p>...İpek yolunda Türkler ünitesi güzel geçti. Zaten öğretmenimiz bilgisayar getirip bize ayrıntı ayrıntı gösterdi yani bu üniteyi çok iyi öğrendim... Didem</p>

4. Bu ünite içinde zaman zaman kavram haritalarıyla ders işlediniz. Bu yöntemin size göre diğer yöntemlerden farkı nedir?
...Kavram haritası yaparak daha çok şey öğrendim. Hem de evde kavramları tekrar ediyordum ama anlatarak ve yazı yazarak daha az şey öğreniyorum... Elif
...Kavram haritası düşündürmeyi gerektiriyor diğer yöntemler daha yüzeysel... Esat
...Güzel bir yöntem hem yaz hem tartış nereye kadar... Cansu
...Kavram haritaları durumu özetlediği için daha açıklayıcı ve daha iyi oluyorlar. Ayrıca kavram haritası çizmek de zevkli... Uğurgül
5. Sosyal bilgiler dersinde kavram haritalarının kullanılmasıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Konuları öğrenmenize faydalı olduğu konusunda neler düşünüyorsunuz?
...konuları bu yöntemle daha iyi ve çabuk anlayabiliyorum... Şeyma
...Bence çok yararı oldu hem ben o kavram haritalarından daha iyi anladım hem de çok faydası oldu konuları çabuk kavramama yardımcı oldu... Aysel
...Bence ilginç oldu ve yaratıcılığımızı geliştirdi... Zeynep
...Konuların kısa özetlerinde. Birbirine bağlanması açıklayıcı özelliğinden dolayı öğrenmemize faydalı oluyor... Sedat
...Bence çok anlaşılır genellikle bilimsel olarak insan beyninin görsel olarak algılayıp hafızaya kaydettiği kanıtlanmıştır. Bu yüzden yaşasın kavram haritası... Hazal
6. İpek yolunda Türkler ünitesi süresince yapılan etkinlikler doğrultusunda üniteyi kısaca değerlendirir misiniz?
...İpek yolunda Türklerde Oğuz kağan destanlarını Kök Türk devletlerini İslamiyet'le ilgili Türklerde nevrüz Türk sanatlarını anladım... Hatice
...Destanları kimlerin yazdığını Kaşgarlı Mahmud ve diğer kişiler hakkında bilgi edindim Geleneksel Türk sanatları hakkında bilgi edindim Ebruyu halıcılığı çiniciliği hakkında konular öğrendim... Elif
...İpek yolunda Türkler konusunun çok harika bir konu olması özellikle içindeki Uygurları anlatan bölüm çok güzeldi... Kübra
...Bu ünite de hocamız bize tiyatro yaptırdı. Kavram haritaları çizdirdi. Daha iyi anlamamız için yazmadan çok etkinlik yaptırdı. bu etkinliklerle beraber üniteyi çok iyi anladık... Eduward
...Mesela tiyatrolarımız sonra Oğuz Kağan ve diğer kişileri anlatması hocamızın yaptırdığı etkinlikler çok eğlenceliydi... Cansu
...İpek yolunun daha önceki Türkler için ne kadar önemli olduğunu, Türklerin İslamiyet'e nasıl girdiğini Asya'nın kandillerini Türkler için çok önemli insanlara olduğunu öğrendim... Uğurgül
7. Bu üniteye başlamadan önceki duygularınızla, ünite bitimindeki duygularınızı karşılaştırmalı olarak söyleyebilir misiniz?
...Bu üniteye başlamadan önce çok sıkıcı zannediyordum fakat yanılmışım çok güzel bir ünite... Kübra

...Üniteye başlamadan önce dedim ki; off bu ünite çok sıkıcı olacak bize ne geçmişten geçmişte kalan bir şey. Ama ünite bittiğinde fikirlerim değişti... Didem
Bu üniteyi eski sınıfımızda işlediğimizde sıkıcı geçti bu sınıfta bir daha işlediğimizde öyle olacağını düşündüm fakat tam tersine zevkliydi... Uğurgül
...Aslında ben ipek yolunda Türkleri duyunca pek sevmedim ama konuya girince sevdim... Volkan
...Ben bu ünitenin çok zor olduğunu düşünürken ünite çok kolay oldu... Eduward
...Evet üniteye başlamadan önce Sosyal bilgilere tam ısınmamıştım bu üniteye başlayınca sosyal bilgilere daha çok ısındım... Kemal

Öğrencilerin anket formlarına yazdıkları betimsel analize tabi tutulmuş ve Tablo 19'da verilen temalara ulaşılmıştır.

Sorular	Temalar
Sosyal Bilgiler dersi hakkındaki genel düşünceler	Çağdaş olmak, kendini ifade edebilme, çevreyi tanımak, geçmişini öğrenmek.
Daha önceki yıllarda sosyal bilgiler dersiyle bu yılki sosyal bilgiler dersini öğretim yöntemleri bakımında karşılaştırma	Etkinlik ve eğlence, tartışmaya açık olma, değerli olma.
İpek yolunda Türkler ünitesini işlenen süre boyunca sosyal bilgiler dersi hakkındaki düşünceler	Gerekli olma, zevk alma, yorum yapabilme, kolay öğrenme, derse katılım.
Kavram haritalarının diğer yöntemlerden farkı	Tekrar etme, düşünmeyi gerektirme, zamanı iyi değerlendirme, hatırd tutma, özetleyici olma.
Sosyal bilgiler dersinde kavram haritalarının kullanılmasıyla ilgili düşünceler, Konuları öğrenmede faydalı olduğu konusunda düşünceler	Hızlı öğrenme, çabuk kavrama, yaratıcılığı geliştirme, görsel olma.
İpek yolunda Türkler ünitesi süresince yapılan etkinlikleri, üniteyi kısaca değerlendirme	Bilgi öğrenme, aktif katılım.
Üniteye başlamadan önceki duygularla, ünite bitimindeki duyguları karşılaştırma	Sıkılmama, düşüncelerinde yanılma.

Tablo 19: Açık Uçlu Anket Formundan Elde Edilen Temalar.

4.7.ÖĞRENCİLERLE YAPILAN MÜLAKAT SONUÇLARI

Klasik öğretim yöntem ve teknikleriyle ulaşılması güç olan olanaklara kavram haritası ile ulaşmanın mümkün olduğu görülmektedir. Öğrenciler, geleneksel öğretim yöntem ve teknikleri yerine, onları derste daha aktif hale getirecek yöntem ve teknikleri tercih ettiklerini ifade etmektedirler.

Öğrenciler sosyal bilgiler dersinde farklı bir biçimde işlenen “İpek yolunda Türkler” ünitesinde, yeni işleyişin öğrenme sürecine doğru kavrama, çabuk öğrenme, pratik ve kolay olma bakımından katkı sağladığını belirtmiştir. Kavram haritalarıyla işlenen konunun sosyal bilgiler dersini sevme, dersten sıkılmama ve dersin daha kolay geçmesini sağlama yönünden öğrencilerin sosyal bilgiler dersine karşı olumlu tutum geliştirmesine olanak sağlamıştır. Çalışmanın bulguları göstermektedir ki kavram haritalarıyla ders işlenen deney grubunun Sosyal Bilgiler son tutum ölçeğinden aldıkları puanlar, geleneksel yöntemin kullanıldığı kontrol grubuna göre daha yüksektir. Araştırma süreci boyunca araştırmada farklı veri toplama tekniklerinin birlikte kullanılarak verilerin birbirleriyle tutarlılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Araştırmamızın bulgularında da nicel verilerle nitel verilerin sonuçları birbirini desteklemektedir. Mülakat sonuçlarına göre ulaşılan kodlar ve kategoriler Tablo 20’de verilmiştir.

Kategoriler	Kodlar	Öğrenci İfadeleri
Kendini ifade etmek	Yeteneğinin farkına varma,	...Çünkü ben kendimi ifade etmeyi çok sevmem. Konuşmayı yani. Kavram haritaları çizerek kendimi ifade ettim. Bildiklerimi şekillerle ifade etmeyi seviyorum.(Z.K) Geçen seferki derslerde sırf öğrenmek için öğreniyorduk sanki. Bana göre sosyal bilgiler dersi kendini ifade edebilirliktir. Daha önceden Türkçede kendimi ifade edebilirdim. Ama zamanla Türkçe konuları biraz değiştikçe bu sosyal bilgilere kaydı. O yüzden artık Sosyalde kendimi artık ifade edebiliyorum.(Ş.Ö)
	Düşüncelerini açıklama	...Kendimizi ifade etmek, ilerde de işimize yarayacak bir konu olduğu için, sosyal bilgiler bizi geleceğe hazırlamak konusunda gerçekten çok yararlı bir ders...(E.A.) ...Hem sosyal dersi geleceğimiz için çok önemli bir ders hem de bizi sosyal yaşama hazırladığı için gerçekten benim için çok faydası oldu. Eğer bu ders olmasaydı bence biz

		sosyal yaşamda yaşamak çok zor olurdu...(U.Ü)
Tarihe İyimsen Bakış Açısına Sahip Olmak	<p>Geçmişe götürme,</p> <p>Tarihi sevme,</p> <p>Olaylar sırası.</p>	<p>Sosyal bilgiler ünitesinde sosyal bilgileri tanıdık. Sosyal bilgilere giriş yaptık. Sosyal bilgilerin temelini attık. Ama ipek yolunda Türkler tarihe dayalı bir konuydu. Kavram haritaları konuları öğrenmemde çok etkili oldu...(E.A)</p> <p>İçinde tarih olduğu sürece sosyal dersinden çok hoşlandım ama coğrafyada biraz zorlandım. Ama tarihi konuları işlememiz çok zevkli geçti. Çünkü tarih beni kendisine çeker tarihi severim tarihte sosyal olduğu için sosyal dersini çok sevdim. Sevmemde de sosyal bilgiler dersi oldukça etkili.(N.E)</p> <p>Sosyal bilgiler dersi insanları tarih öncesi ve tarih sonrası hayatlarını öğretiyor. Savaşların tarihlerinin sırasıyla söyleyebiliyorum savaşlardan hareketle Ders önceki yıllara götürüyor bizi sanki o anı biz kendimiz yaşamış (E.T)</p> <p>Zor bir ünite gibi gelmişti bana herkes zor diyordu ama aslında arkadaşlarım tarihi sevmiyormuş ama ben diğer ünitelerden çok ipek yolu ünitesinden hoşlandım arkadaşlarım sevmediğinden dolayı ben de sıkılmaya başlamıştım ilk başlarda. Kimse sevmiyor demek ki kötü bir ünite, demek ki güzel değil demek ki anlaşılamayan diye düşünmüştüm. Ama zamanla merak ettiğim bütün şeyler karşıma çıktıkça gerçeğe çıktıkça o zaman tamam dedim işte istediğim bilim tarihi.(Z.K.)</p>
	<p>Konuyu önemli oranda öğrenme,</p> <p>Zor konuları kolaylaştırma</p>	<p>Daha önce daha çok fen dersinde kavram haritası verilirdi. Sosyalde hiç verilmezdi. Sosyal bilgilerde verilmesi kavramları çok iyi tanımamıza sebep olduğundan dolayı bence kavram haritaları da gayet zevkliydi hatta verdiğiniz kavram haritası ödevi benim için çok zevkliydi. Kavramları birbirine bağlıyor. Aralarındaki ilişkiyi kurabiliyoruz o yüzden daha iyi. (A.Ş)</p> <p>Mesela Hz. Muhammed'in hayatıyla ilgili bütün kavramlar verilmişti hatta tarihleri falan da verilmişti. İpek yolunda Türkler ünitesiyle ilgili konuları öğrenmemde kavram haritaları bana çok yardımcı oldu. (B.M)</p> <p>Eskiden çok fazla yöntem kullanmazdık ama şimdi kavram haritaları çıktı. Kavram haritalarıyla daha çok iyi anlıyoruz mesela zor konuları ben pek fazla anlayamam ama kavram haritası çizerek kendim konuları daha iyi anlıyorum. Aklımda daha çok kalıyor. Kavram haritaları kronolojik olarak kavramları öğrenmemizde faydalı oldu. Özellikle evde tekrar yaparken kendim kavram haritası çizerek daha iyi öğrendim konuyu.(Z.K)</p> <p>Bu yöntemin yararlı olduğunu hissediyorum. Bize verdiğiniz o kavram haritalarıyla daha çok kolay öğrendik.</p>
Öğretim Yöntem ve Tekniği		

	<p>Kendi kendine öğrenme,</p> <p>Dersi sıkıcılıktan kurtarma</p>	<p>Eğer bize kavram haritası vermeseydiniz o zor konuları öğrenemezdik.(Ş.Ö)</p> <p>Kavram haritasını diğer yöntemlerle karşılaştıracak olursam her zaman daha yararlı oldu benim için. Mesela hocamız bize anlatırdı. Anlattığı zaman pek fazla dinlemezdik. Dinlemediğimiz için anlamazdık. Ama kavram haritası kullanarak konuları daha iyi öğrendik. Yani kitaptan okuyarak değil kavram haritası çizerek ben daha iyi öğrendim. Kavram haritalarıyla ilk defa tanıştım ilk başta öğretmenimiz tahtaya çizdiğinde bu ne dediğim bile olmuştu. Sonradan kavram haritasıyla tanıştım ve daha hoşuma gidiyor.(E.A.)</p> <p>Bana göre sosyal bilgiler dersi sürekli kitaptan işlenmemeli çünkü sürekli herkes kitaptan takip etmiyor. Teknikler kullanılmalı. Hem öğretmen anlatacak hem bizler katılacağız. Sürekli aynı teknikle ders işlenmesinden sıkılırım ama farklı teknikler kullanılırsa sıkılmayacağımı düşünüyorum.(Z.K.)</p>
<p>Pekiştirmek güdülemek ve tekrar etmek</p>	<p>İlgi çekici olma,</p> <p>Derse katılmada istekli olma,</p> <p>Dikkat toplama,</p> <p>Araştırma isteği</p>	<p>Geçen sefer işleyişime göre daha iyiydi. Daha çok etkinlik yaptık. Örneğin slâyt gösterileriyle bilgilerimizi pekiştirdik. Böyle hoşuma gitti. Yani zevkli etkinliklerdi. Etkinlikler arkadaşlarımızı araştırmaya yönlendiriyorlar. Ve araştırdıklarını bilimsel araştırma gibi verileri toplayarak bulabilme becerisi kazandırdı. (U.Ü)</p> <p>Bana göre ders kitabından ders işlemek kötü aslında o kadar da kötü değil. Yani diğer yöntemlere göre biraz kötü ezberden gidince zamanla insanın aklından gidebiliyor. Ama dediğiniz gibi teknikleri kullanınca insanlar daha rahat hatırlayabilir.(Z.K)</p> <p>Öğrendiklerimizi kavram haritasında yine tazeliyoruz.(A.Ş)</p> <p>Kitaplar benim dikkatimi pek çekmez ama kavram haritalarının şekilleri benim dikkatimi toplamamı sağladı.(Z.K)</p> <p>Öğretmenlerimizin çoğu sadece anlatıyor öyle oluyor ki hiç konuşmadığım anlar oluyor ama sizin dersinize katılmaya başladım.(M.T)</p> <p>Ama ipek yolunda Türkler çoğunlukla tarihe dayalıydı. Bazı zor konuları vardı. Ama onları da anlayabilmek için gayret gösterdik. Göktürkler hunlar sonra Uygur devleti ilk başta anlamamıştım. Sıkıcı gelmişti. Kavram haritaları çizmiştik. Sonra tekrar ettim öğrenmem gerektiğini biliyordum. Sınavlarda sürekli çıkıyordu tekrar ettikçe onlarla ilgili maddeleri de öğrendim.(A.Ş)</p>

Transfer etme, Hatırlama	<p>Çağrışım yapma,</p> <p>Kolay anlama,</p> <p>Şekilsel ifade,</p> <p>Farklı zamanlarda kullanabilme,</p> <p>Bilginin kalıcılığı sağlama</p>	<p>Görsel olarak onları tanımamız haritaları görmemiz bizim sadece görsel veya yazılı olarak tanımamız gayet güzel bir şeydi.(H.V)</p> <p>Tarih benim için zevkliyken bazen çok sıkıcı hale gelebiliyor. Tarihleri ezberleme çok sıkıcı oluyor. Bazen soruları görünce kafam karışır. Diğer derslerde de konuyla ilgili artık kavram haritası çiziyorum.(E.A)</p> <p>Kavram haritası olduğu zaman o kafama giriyor. İlk defa gördüğümden dolayı onu bilmiyorum ama daha rahat oluyor mesela biz sınavdayken bile o kavram haritası gözümün önüne gelmiş gibi oluyor. Kavram haritası bana göre öğrenmedir ezber değil. Sınava girdiğim zaman aklıma geliyor bu da zihinle ilgili bir şey kavram haritaları gözümün önünde canlanıyor.(E.D.)</p> <p>Bunlar güzel bir şey aslında çünkü o resimler aklıma gelince o an için bilgi aklıma gelmemiş olabilir ama o resim bana o bilgiyi çağrıştırıyor.(M.G)</p> <p>Kavram haritalarında öğrettiğiniz şeyleri yerleştiriyoruz ve aklımıza kazıyoruz, küçük bir yere yerleşiyor unutmuyoruz kavram haritasında siz yazılı veya test yaptığınızda önceki kavram haritası geliyor aklımıza sınavda olsak bile onu yapıyoruz.(Ş.Ö)</p>
Sosyal Bilgiler dersini sevmek	<p>Sosyal Bilgiler dersine ilgi duyma,</p> <p>Sosyal bilgiler dersini bekleme</p>	<p>Sosyal bilgiler dersini ilk gördüğümde kendi kendime dedim ne kadar sıkıcı bir ders hiç dikkatimi çekmemişti. İpek yolunda Türkler ünitesini görünce dedim bu konu güzel geçecek tarihe de gidiyor. En iyi sosyal bilgileri yeniden ele alayım baştan başlayormuş gibi başlayım dedim.(Z.K)</p> <p>Çünkü tarih beni kendisine çeker tarihi severim tarihte sosyal olduğu için sosyal dersini çok sevdim. Sevmemde de sosyal bilgiler dersi oldukça etkili.</p> <p>Beşinci sınıfta en sevmediğim derslerin başındaydı sosyal bilgiler dersi sanırım artık seviyorum hatta dersinizi bekliyorum artık(E.D)</p>

Tablo 20: Mülakat kayıtlarından elde edilen kategoriler

Mülakat verilerinde öğrencilere göre kavram haritalarının sağladığı yararlar:

- Konuların daha kolay öğrenilmesi,

- Bilgilerin akılda daha çok kalması,
- Bu çizimler, öğrencilerin derse güdülenmesine ve katılımın artmasına katkı sağlaması,
- Çizilen şemalarla konular arasında ilişki kurma kabiliyetinin gelişmesi,
- Çok geniş kapsamlı konuların net olarak tek bir kavram haritası ile gösterilebilmesi,
- Neden sonuç ilişkilerinin daha kolay kurulabilmesi,
- Tarih konuları arasında yatay ve dikey mukayeselerin daha rahat yapılabilmesi,
- Daha önce hiç bilinmeyen bir konuda bile genel bilgi edinmeye imkân vermesi,
- Öğrenmeyi daha hızlı hale getirebilmesi,
- Konuları ana hatlarıyla göstermesi,
- Öğrencilere bilgiyi hangi düzeyde öğrendiğini göstererek yanlışlarını görme imkânı vermesi ve el becerisini geliştirmeye yardımcı olması,
- Konunun daha iyi anlaşılmasını sağlaması şeklindedir.

4.8.ÖĞRENCİLERİN ÇİZDİĞİ KAVRAM HARİTALARIYLA İLGİLİ SONUÇLAR

Araştırma süresince araştırmacının hazırladığı kavram haritaları ders materyali olarak kullanılmıştır. Bunun dışında deney grubu öğrencilerinden süreç içinde kavram haritaları çizmeleri de istenmiştir ve derslerde belirlenen kavramlar öğrencilerin katılımıyla kavram haritası çizim çalışmaları yapılmıştır. Araştırmanın başlangıç sürecinde öğrencilerin bireysel olarak çizdiği kavram haritaları incelendiğinde, bunların sınıfta öğretmenin kullandığı kavram haritalarına benzer olduğu görülmüştür. Çizim sayısı arttıkça öğrencilerin özgün kavram haritası oluşturma becerisinin geliştiği, kavramları kendi zihinlerinde var olan şemalara göre ilişkilendirdikleri ve orjinal örneklere yer verdikleri görülmüştür. Söz konusu çizimler öğretmen tarafından incelenerek öğrencilere geri bildirim verilmiştir. Öğrencilerin çizdikleri kavram haritaların önemli bir kısmında doğru ilişki kurulmuş kavram sayısının yeterli olduğu görülmüştür. Kavram haritalarının çizimi

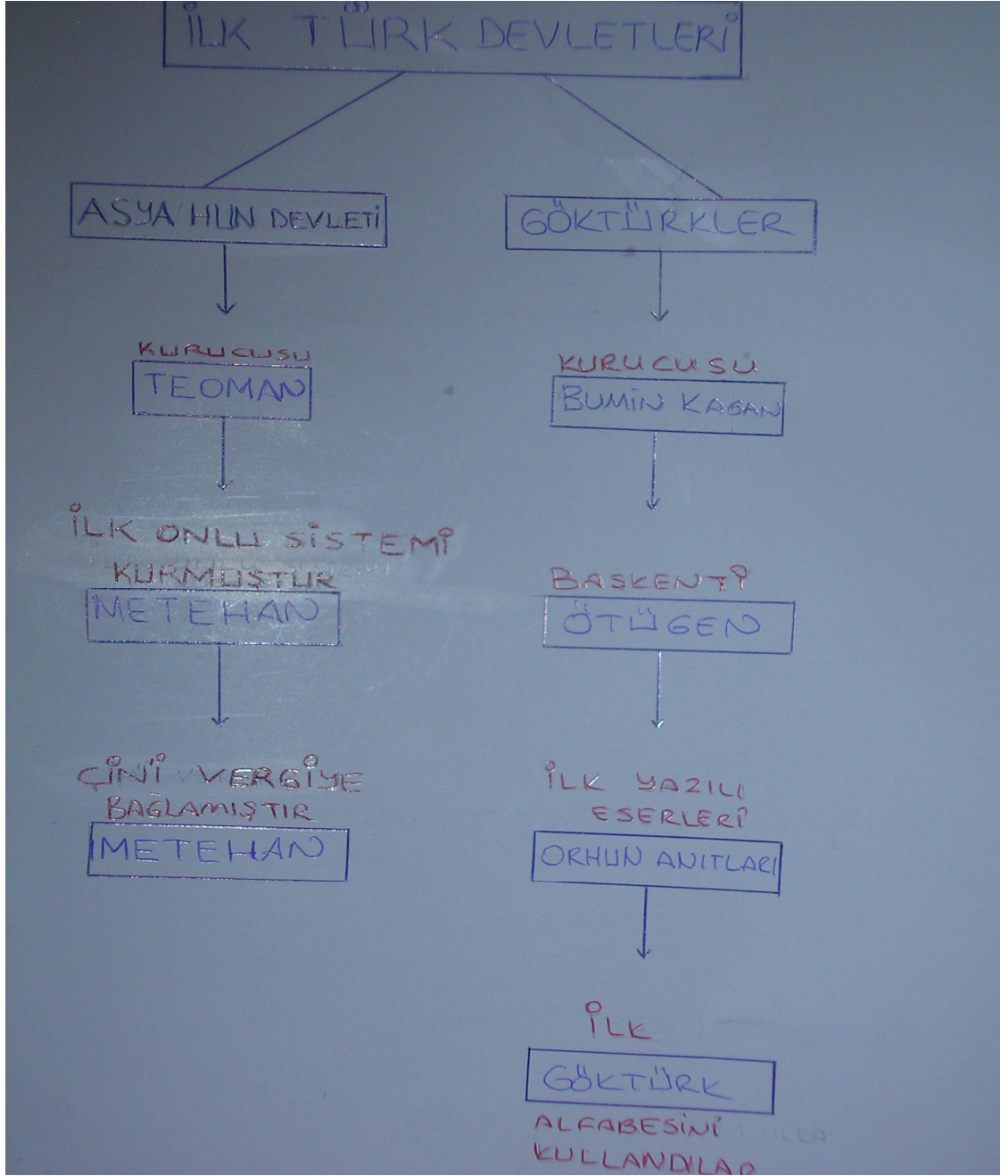
esnasında öğrenciler, kavramlar ilişkilendirirken kendi aralarında tartışarak işbirlikçi öğrenme ortamı oluşturmuşlardır. Bu arada öğrencilerin büyük çoğunluğunun derse katılımının arttığı görülmüştür. Bu bakımdan, kavram haritalarının kavramlara dayalı sosyal bilgiler öğretiminde öğrencilerin anlamlı ve kalıcı öğrenmeler gerçekleştirmesine katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Öğrencilerin çizdikleri kavram haritaları kullanılırken McClure, Sonak ve Suen'nin (1999) değerlendirme kriterleri kullanılmıştır. Bu değerlendirme şeklinde Novak ve Gowin (1984) tarafından tanımlanan ve McClure, Sonak ve Suen'nin (1999) uyarlanmasıyla oluşan yapısal puanlama metodunda kavram haritaları üzerindeki hiyerarşik seviyeler, çapraz bağlantılar, bağlantılar ve örneklerin sayılarına dayalı olarak puanlar verilir. Hiyerarşiler üst seviye ile alt seviyede bulunan kavramlar arası ilişkileri gösteren yapılar olarak belirlenirler. Çapraz bağlantılar farklı hiyerarşik dallarda yer alan kavramlar arasında belirlenen ilişkilerdir. Önermeler ise iki kavram arası ilişkileri gösterir. Uzman puanlayıcılar tarafından tahsis edilen puanlama sistemi şekil 6'de gösterilmiştir.

Çizimler değerlendirilirken;

- Kavramlar,
- Hiyerarşiler,
- Çapraz ilişkiler,
- Örnekler,
- Bağlantı okları,
- Görsellik,
- Özgünlük dikkate alınmıştır.

Öğrencilerin çizimleri değerlendirilirken Her kavram ve her ilişkili kollara 1'er puan, her ekstra kollara 3 puan, her hiyerarşik seviyeye 5 puan ve her çapraz ilişkiye 10 puan verilmiştir. Bu ilişki ve kavramlardan doğru olanlar puanlanmıştır.

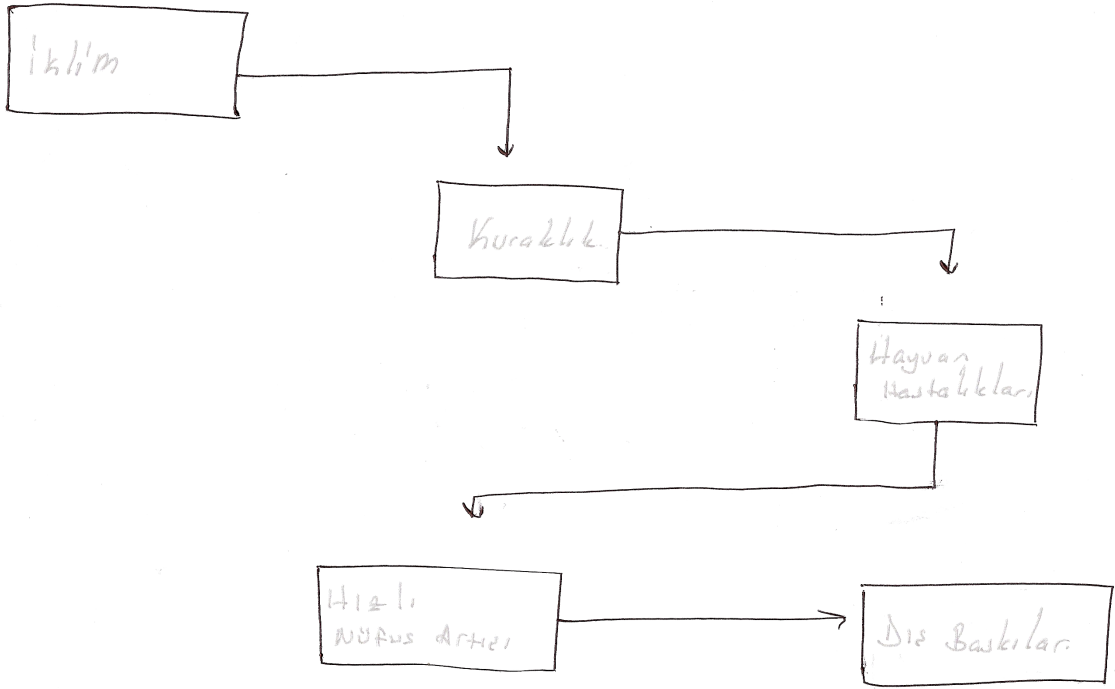

Şekil 6: İlk Türk Devletleri Kavram Haritası

Kavramsal gelişmenin sağlanmasında sadece çok sayıda kavram bilmek yeterli değil kavramlar arasındaki ilişkileri doğru kurabilmek önemlidir. Deney grubu öğrencisinin çizmiş olduğu bu kavram haritasının sade ama yeterli bir çizim örneği olduğu görülmektedir. Kavram sayısı az olmasına rağmen kavramlar arasında

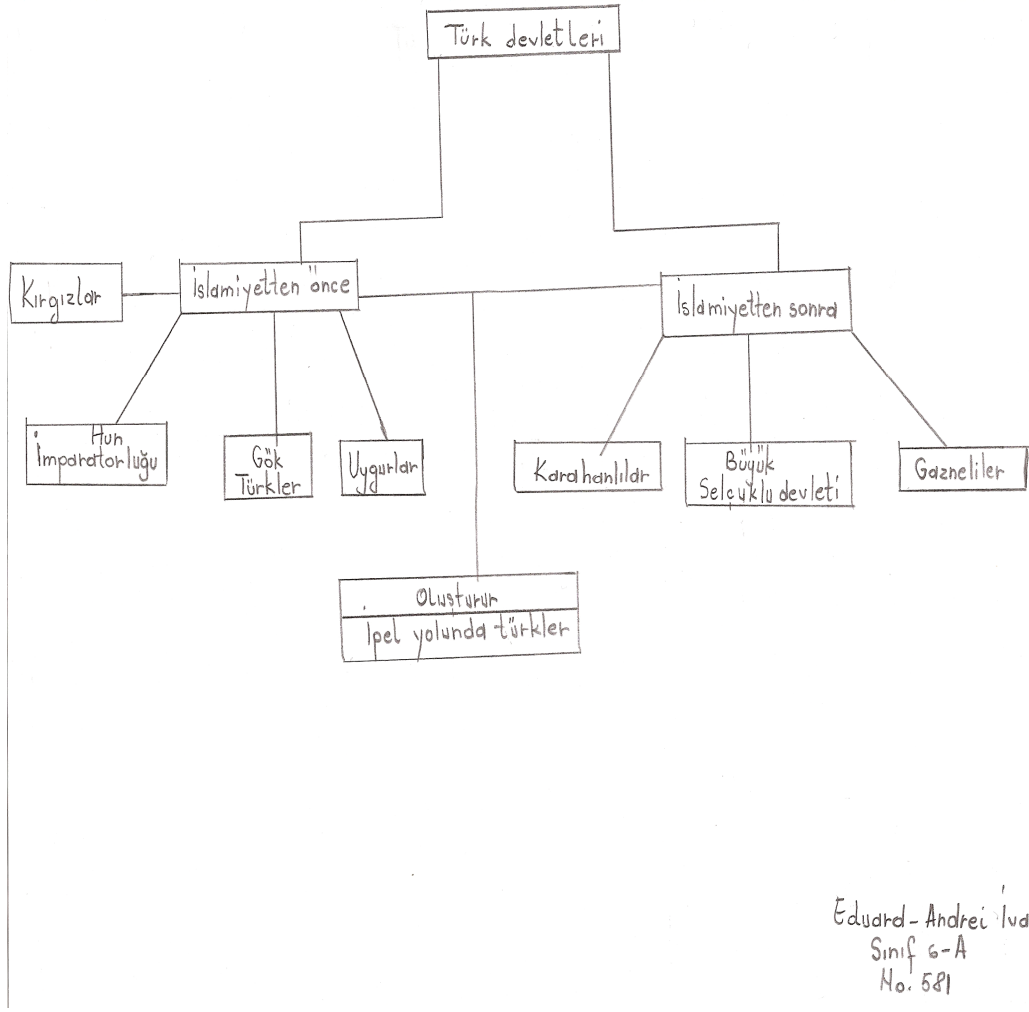
ilişkilerin doğru önermeler ile belirtildiği hiyerarşi haritasına örnektir. Bu öğrenci bazı teknik hatalar yapmış olmasına rağmen tekniğin mantığını kavrayabildiği söylenebilir.

KAVIMLER GÖÇÜ'NÜN NEDENLERİ

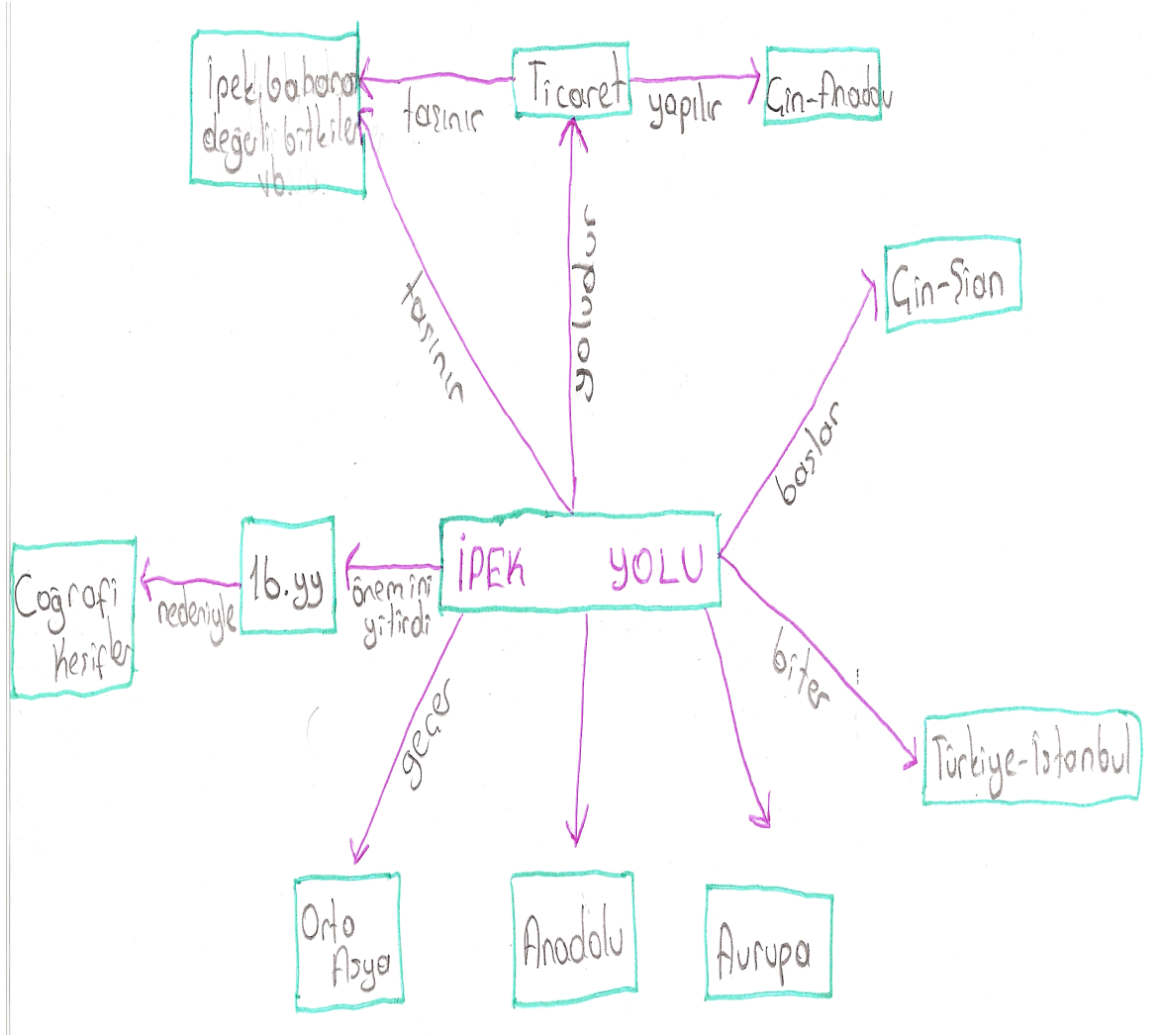
Şekil 7. Kavimler Göçünün Nedenleri

Bir başka öğrencinin çiziminde önermelerin yazılmadığı ve kavramlar arasında kurulan ilişkilerin net olarak anlaşılmadığı görülmektedir. Bu çizimde öğrencinin kavram haritası oluşturma konusunda sıkıntı yaşadığı ve tekniğin ayrıntılarını kavrayamadığı görülmektedir. Şekle bakıldığında kavimler göçünün nedenlerini kavrayabildiği görülmekte ancak kavramlar arasındaki ilişkinin çapraz bağlantılar kullanılarak başka kavramlarla birleştiremediği görülmektedir.

Şekil 8: Türk Devletleri Kavram Haritası

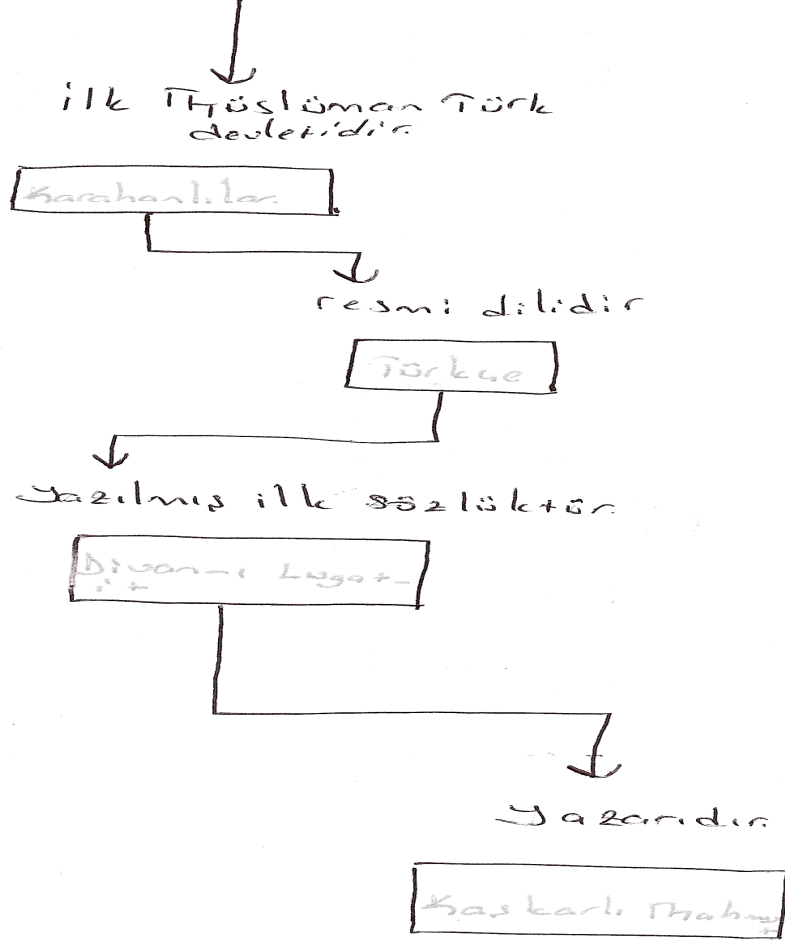
Yine deney grubu öğrencilerinden birinin çizmiş bir kavram haritası örneği. Kavram haritasının geneline bakıldığında kavramları doğru ilişkilerle birbirine bağlandığı görülmektedir. Ancak bu bağlantıların önermeler yoluyla yapılamadığı göze çarpmaktadır. Öğrencinin çizdiği kavram haritasında bağlantı oklarını da doğru kullanılmadığı görülüyor.

Şekil 9: İpek Yolu Kavram Haritası

İpek Yolunu tanıtmak için çizilmiş bu kavram haritasında bağlantı okları, önermeler yoluyla alt kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Örümcek ağı haritası çizilmeye çalışılmış belli ölçülerde de başarılı olduğu görülmektedir. Deney grubundan bir öğrencinin çizdiği bu kavram haritasında Çapraz bağlandıkların iyi bir şekilde oluşturulduğu görülmektedir.

İLK MÜSLÜMAN DEVLETLERİ (A)

Şekil 10. Müslüman Türk Devletlerini Gösteren Kavram Haritası Örneği.

İlk Müslüman Türk devleti olan Karahanlıların başlıca özellikleri deney grubu öğrencisi tarafından çizilen bu hiyerarşi türü kavram haritası örneğinde çok iyi bir şekilde anlatılmıştır. Çok sade ama konunun özünü vermesi açısından nitelikli bir kavram haritası örneğidir. Kavramlar önermelerle doğru bir şekilde bağlanmış ve bağlantı okları doğru yönleri göstermektedir. Bu öğrencinin kavramlar arasındaki ilişkileri kavram haritalarına yansıtabildiği söylenebilir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Bu bölümde, yapılan araştırma bulguları doğrultusunda ulaşılan sonuçlara, tartışma ve önerilere yer verilmiştir

Kavram haritaları ile ders işlenen deney grubunun başarısı ile diğer yöntemlerle (Düz anlatım, soru cevap) ders işlenen kontrol grubunun başarısı arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Bu çalışma bize kavram haritalarının, sosyal bilgiler programındaki somut, tanıma ve sınıflama düzeyindeki kavramların anlaşılması, kavramlar arasındaki bağlantıların kurulması ve öğrencilerin sosyal bilgiler dersine olan tutumlarının olumlu yönde değişmesinde önemli bir fonksiyona sahip olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Sosyal bilgiler öğretiminde kavram haritalarının kullanımına ilişkin çok az sayıda yapılan çalışma da bu görüşü destekler niteliktedir. Çalışmamızın başlıca sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; İlköğretim 6. Sınıf “İpek Yolunda Türkler” ünitesinde kavram haritası kullanılarak gerçekleştirilen öğretimin, diğer yöntemlere göre öğrenci başarısı üzerinde daha etkili olduğu gözlenmiştir.

Kavram haritası ve diğer yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen öğretim sonucunda deney grubundaki öğrenciler ile kontrol grubundaki öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki başarılarına ilişkin başarı testi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark elde edilmiştir. Kavram haritası tekniğinin kullanıldığı deney grubunda öğrencilerin kavramları kontrol grubu öğrencilerine göre daha iyi öğrendikleri görülmüştür. Yapılan SPSS analizine göre başarı testinde aritmetik ortalama 69,73, yöntemlerin kullanıldığı kontrol grubunda ise aritmetik ortalama 48,96 puan olarak bulunmuştur. Deney ve kontrol gruplarına uygulanan “Sosyal

Bilgiler Başarı Testi’’ ortalamaları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark vardır. Çalışmanın uygulandığı süre içerisinde kavram haritaları öğrencilerin derslerde dağılan dikkatlerini sürekli diri tutma açısından da etkili olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara göre, kavram haritaları öğrencilerin tarihsel kavramları öğrenmelerinde diğer yöntemlere göre daha etkili olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle kavram haritalarıyla desteklenmiş öğretimin, geleneksel öğretime göre sosyal bilgiler öğretiminde daha etkili olmuştur.

Deney grubundan seçilen on iki öğrenciyle yapılan görüşmeler neticesinde de derste kullanılan kavram haritaları hakkındaki düşüncelerin, olumlu yönde olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrenciler, kavram haritalarının sosyal bilgiler dersleri için çok yararlı olduğunu, öğrenilenlerin kalıcılığını sağladığını, görselliğin ön planda olduğunu, dersin pekiştirilmesinde kullanılabilecek bir araç olduğunu, öğrenciler arası etkileşimi arttırması ve bilgi alışverişini sağladığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin bir kısmı, kavram haritalarını kendilerinin yapmasından dolayı daha yararlı bulduklarını, birebir sürece dahil oldukları için konuyu öğrenme açısından istekli olduklarını dile getirmişlerdir. Mülakat görüşmeleri sonrasında yapılan analizlerde öğrencilerin görsel olarak hoşlarına giden durumlarda öğrenmeye daha açık oldukları görülmüştür. Buna göre kavram haritalarının öğrencilerin güdülenmesinde etkili olduğu ifade edilebilir. Kavram haritaları oluştururken öğrencilerin zihinsel faaliyetlerde bulunmaları öğrencinin bilgiyi yapılandırmalarında ve bilginin kalıcılığında kavram haritalarının etkili bir teknik olduğu söylenebilir.

Kavram haritalarıyla yapılan öğretimin, deney grubu öğrencileri tarafından değerlendirilmesi için hazırlanan açık uçlu anket formu sonuçları da öğrencilerin bu tekniğe olumlu yönde baktıklarını göstermiştir. Kavramların şekillerle ifade edilmesi ve somutlaştırmanın kolay olması, yapılan tekrarların daha kısa ve anlaşılır olması, derste tartışma ortamı oluşturması, dersin diğer yöntemlere göre daha zevkli hale getirilmesi, bilgileri ezberlemek zorunda kalınmaması anket formuna yazılmış olumlu ifadelerin bazılarıdır.

Araştırmada sosyal bilgiler derslerinde kavram haritalarının kullanılması, öğrencilerin sosyal bilgiler dersine olan tutumlarını olumlu yönde etkilemiştir. Ancak öğrencilerin tekniğe alışmaya kadar sıkıldıkları da çalışmanın ilk zamanlarında gözlemlenmiş bir gerçektir. Konuyla ilgili daha önceki çalışmaların ve bu çalışmanın son tutum ölçeği sonuçlarına göre sosyal bilgiler dersine karşı olumsuz tutumlarının değişmesinde de kavram haritası tekniği sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından kullanılabilir.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre diğer yöntemlerin (düz anlatım, soru cevap) uygulandığı kontrol grubu kalıcılık puanlarıyla deney grubu kalıcılık puanları arasında anlamlı bir farklılık vardır. Deney grubu kalıcılık testinde puanlarında yığılmaların 60 ve 76 puan, kontrol grubunda ise 30-52 puanlar arasında olduğu görülmüştür.

Yapılan araştırma sonucunda geliştirilen kavram haritalarının sosyal bilgiler dersindeki başarıyı ölçmede kullanılacak güvenilirlikte ve geçerlikte araçlar olduğu görülmüştür. Çünkü “İpek Yolunda Türkler” ünitesi kavramları, deney grubunda öğrenilen bilgilerin uzun süreli hafızada saklanmasında etkili olmuştur. Bu durum kavram haritalarının tarih dersinde de etkili bir biçimde kullanılabilceğini göstermektedir (Kurada, 2006). Nitekim deney grubunda yer alan öğrencilerden alınan açık uçlu anket formlarının sonuçları da, öğrencilerin kavram haritalama tekniğine ilişkin görüşleri olumlu yönde olduğu, sosyal bilgiler dersi için yararlı olduğu, bilgilerinin kalıcılığını sağladığı, konuların pekiştirilmesinde kullanılacak bir teknik olduğu şeklindedir.

Öğrencilerin çizdikleri kavram haritalarında ise çoğunlukla hiyerarşi haritası çizdikleri görülmüştür. Çizdirilen kavram haritalarında sınıflama haritalarına rastlanamamıştır. Bu durum öğrencilerde kavramları sınıflama becerisinin henüz gelişmemesinden kaynaklanabilir. Bazı öğrenciler tarafından bağlantı oklarını ve önermeleri kavramlarla doğru bir şekilde ilişkilendiremedikleri görülmüştür. Yine bazı öğrencilerin bağlantı oklarının kavramlarla bağ kelimeleri olmadan ilişkilendirdiği görülmüştür. Birkaç ise öğrencinin kavram haritalarını şema ve

grafiklerle karıştırdıkları görülmüştür. Bu durumun nedeni öğrencilerin kavram haritası tekniğiyle ilk defa tanışması olarak düşünülmüştür. Deney grubu öğrencilerinin önemli bir kısmı çizimlerinde kavramlar arası hiyerarşiyi doğru bir şekilde bağlantı okları ve önermeler kullanarak kavramlar arası ilişkileri gösterebildikleri görülmüştür. Bu tespit kavram haritaları ile işlenen sosyal bilgiler derslerinde öğrencilerin konular arasında bağ kurabildiği şeklinde yorumlanmıştır.

5.2.TARTIŞMA

Eğitim öğretim faaliyetlerinde kullanılan yöntem ve tekniklerin avantajları olduğu kadar bazı sakıncaları da olabilmektedir. Öğrenme ortamında herhangi bir öğretim tekniğinin sıkça kullanılması ortamı sıkıcı bir hale getirmektedir. Bu durumu göz önünde bulundurması gereken öğretmenlerin amaçlarına ulaşabilmeleri için farklı öğretim tekniklerini bilmeleri ve hatta zaman zaman bu teknikleri iç içe kullanmaları, öğrenciyi sıkmadan derslerini işlemeleri gerekmektedir. Eğitimcilerin sıklıkla yaptıkları bir yanlış vardır. Bu yanlış geleneksel öğretim tekniklerinde biri olan düz anlatım tekniğinin her yaş grubu öğrenci için aynı düzeyde ve aynı sıklıkla kullanıyor olmasıdır. Bu durumda öğretmenin yapması gereken, kullandıkları teknikleri öğrencinin yaş grubu seviyesine indirgeyebilmektir. Kavram haritasıyla ilgili yapılan çalışmaların genel sonuçlarına göre kavram haritası tekniği her yaş seviyesine uygun hale getirilip kullanılabilceği düşünülmektedir.

Dilek (2001) ve Bozcan (2002), tarih derslerinde klasik öğretim teknikleri kullanıldığında öğrencilerin sık sık dersten kopma davranışı gösterdiğini belirtmektedir. Bu çalışma, kavram haritaları işleniş biçimi ve görsellik yönüyle öğrenciler tarafından ilgiyle takip edilmiştir. Bu durum öğrenci tutumlarına olumlu yönde yansımıştır. Genel olarak kavram haritalarının zaman kavramını ve tarihleri öğrenme, bilgileri hatırlamayı kolaylaştırma, tarihsel kavramları analiz etme, bilgiyi yapılandırma, bildiklerini ifade edebilme ve bunu yazıya dökmede kavram haritalarının etkili olduğu görülmüştür. Deney ve kontrol grubunda öğrencilere yazdırılan kompozisyonlardaki ifadelerin doğruluk durumu da birbirinden farklılık göstermiştir. Deney grubu öğrencileri kavramları tanımlamanın yanında kavramlar

arasında neden sonuç ilişkisi kurdukları ifadelerle sıklıkla kompozisyonlarında yer verdikleri görülmüştür. Deney grubu öğrencilerinin daha düzgün ve doğru ifadeler kullandıkları, tarihi olayların sıralamasını daha doğru yaptıkları görülmüştür.

Araştırmanın yapıldığı sınıf mevcutlarının 50 kişi üzerinde olması araştırmanın sonuçlarını değerlendirmek açısından ayrıca önemlidir. Çünkü 50 kişilik sınıflarda birçok eğitimci eğitim ve öğretim sürecinin verimsiz geçtiği düşüncesindedirler. Bu düşünce eğitimciler arasında değiştirilmesi zor bir düşünce gibi düşünülse de çalışmanın sonuçlarına göre kalabalık sınıflarda da öğrenci merkezli bir eğitim yapılabilmektedir.

Sosyal bilgiler derslerinde kavram haritalarının kullanılması öğrencilerin başarılarına katkı sağlamaktadır. “İpek Yolunda Türkler” ünitesi konularının kavram haritasıyla yapılan öğretimin yaygın olarak kullanılan düz anlatım yöntemiyle karşılaştırıldığında öğrenci başarısını daha çok arttırdığı görülmüştür. Araştırmaya katılan kontrol ve deney grubundaki öğrencilerin başarı testi ortalama puanlarında anlamlı farklılık görülmüştür. Kavram haritaları etkinlikleriyle desteklenerek gerçekleştirilen öğretimin uygulandığı deney grubunun başarı puanlarıyla kalıcılık puanları arasında bir benzerlik göstermektedir. Kabaca (2002) ve Güçlüer (2006), yaptıkları çalışmalarında kavram haritası tekniğinin hatırd tutmaya önemli oranda etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmanın, Akgündüz (2002)’ün 6. sınıf biyoloji konularında kavram haritası kullanımının başarıya etkisini araştırdığı çalışmasıyla, Kendirli (2008) ve Kavak (2009)’ın kavram haritalarının tutum ve başarıya etkileri konulu çalışmalarının sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Eğitimde süreci değerlendirirken çoğu zamana çoktan seçmeli sorular klasik sorular, eşleştirme ve doğru yanlış soruları kullanılmaktadır. Süreci değerlendirme aracı olarak kavram haritaları da bir değerlendirme aracı da olarak kullanılabilir. Özellikle sözel zekâsı çok fazla gelişmemiş öğrencileri, görsel zekâlarına göre değerlendirmede araç olarak kullanılması kavram haritalarının çoklu zeka kuramında önemli bir alternatif değerlendirme aracı olacağı kanaatine varılmıştır. Eğitim teknolojilerinin yeni yeni gelişmekte olduğu ülkemizdeki okullarda farklı

teknikleri kullanmayı bilmeyen öğretmenler kavram haritaları tekniğini kullanabilirler. Özellikle sosyal bilim disiplinlerinin soyut kavramlarını öğrencilere aktarmada kolay ve etkili bir yöntemdir. Kavram haritalarının düz aktarım kadar kolay ve masrafsız olduğu hatta kavramsal ilişkileri göstermede, olaylar arasında neden sonuç ilişkileri kurmada aktarım yönteminden çok daha etkili bir yöntem olduğu söylenebilir. Ancak önemli olan öğretmenlerin kavram haritaları çizmeyi bilmelerini sağlamaktır. Çalışma sırasında öğrencilerin kavram haritaları hazırlamada ve geliştirmede çok yetenekli ve istekli oldukları görülmüştür. Bu açıdan kavram haritasının, sosyal bilgiler öğretimi kapsamında kullanılmasının, öğrencilerin hem düşünme hem de yaratıcılık becerilerini geliştirmesi açısından etkili ve verimli olacağı düşünülmektedir. Öğrencilerin bu konuyla ilgili çalışma örnekleri, tarihsel kavramları büyük ölçüde öğrendiklerini gösterir niteliktedir.

5.2. ÖNERİLER

Çalışmamızın genel sonuçlarına bakarak sosyal bilgiler müfredatındaki kavramların öğretiminde kavram haritaları tekniğinin kullanılması; kavramların anlamlı bir şekilde öğretiminde etkili olduğu, öğrencilerin sosyal bilgiler dersine tutumunu olumlu yönde değiştirdiği, dersteki katılımı ve genel başarıyı arttırdığı görülmüştür. Kavram haritası tekniğinin kalabalık sınıflarda öğrencilerin derse katılımını önemli ölçüde artırdığını görülmüştür. Buna açıdan kavram haritası tekniği sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından sıklıkla kullanılabilir bir öğretim tekniğidir. Bu duruma kavram haritalarının eğitim-öğretim sürecinde kullanılmasıyla ilgili şu öneriler yapılabilir:

- ✚ Ülkemizde kavram haritaları tekniğinin sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından yeterince kullanılmadığı görülmektedir. Bu eksikliğin giderilmesi için seminer dönemlerinde sosyal bilgiler öğretmenlerine yönelik kavram haritalarının da yer verilecek olan öğretim yöntem ve teknikleri seminerleri verilebilir.
- ✚ Kavram haritalarının eğitime alanında uygulanması konusunda yapılan araştırmaların bir kısmı öğrenci tutumlarında meydana getirdiği değişiklik üzerinedir. Bu çalışmaların genel sonuçlarından biri de ön tutum ve son tutum

arasında belirgin bir nicel farklılığın oluşudur. Nitekim bu araştırmada da ön tutum ve son tutum puanları arasında olumlu yönde bir değişiklik olmuştur. Bu açıdan sosyal bilgiler öğretmenleri derslerine ve kendilerine karşı tutumu olumlu yönde değiştirmek için derslerinde kavram haritaları tekniğinden faydalanabilirler

- ✚ Eğitim öğretim sürecinde görsellik önemli bir unsurdur. Bu nedenle eğitim fakültelerinde okutulan bilgisayar derslerinde öğretmen adaylarına bilgisayar ortamında kavram haritaları hazırlama yolları öğretilmelidir.
- ✚ Derslik başına düşen öğrenci sayısının henüz istenilen düzeyde olmadığı ülkemizde sınıfların kalabalık olması etkili öğrenmenin önündeki önemli bir sorundur. Bu nedenle öğretmenler kalabalık sınıflarda her öğrenciye ulaşabilme problemi yaşamaktadırlar. Bu çalışmanın sonuçları arasında da olan kavram haritası kullanımının öğrenci katılımını arttırdığı gerçeğinden hareketle öğrencilerin derse katılımını arttıracak kavram haritalarının sosyal bilgiler öğretmenlerince derslerde kullanılması teşvik edilebilir. Sosyal bilgiler öğretmenleri derslerinde kullandıkları metotları, kavram haritası tekniğiyle destekleyebilirler.
- ✚ Öğretmenlere yıl içerisinde kılavuzluk etmesi için hazırlanan öğretmen kılavuz kitaplarında kavram haritaları başta olmak üzere diğer öğretim yöntem ve tekniklerinin nasıl uygulandığı konusunda örnek bölümler oluşturulabilir.
- ✚ Sosyal bilgiler müfredatındaki diğer öğrenme alanlarında da kavram haritalarının etkililiğini ortaya koyacak çalışmalar yapılabilir. Çünkü kavram haritalarının sosyal bilgiler dersindeki etkililiğini ortaya koyan çalışmaların sayısı yok denecek kadar azdır.
- ✚ Kavram haritaları öğretmenlerce ön bilgilerin tespitinde, konu tekrarlarında, özetlerde, konu ve ünite değerlendirmelerinde kullanılabilir. Ders kitapları hazırlayan komisyonda yer alan kişiler, kavram haritalarına çalışmalarında sıklıkla yer verebilir. Ders kitaplarında hazırlık bölümünde ve ünite sonunda değerlendirme aracı olarak kullanılabilir.
- ✚ Kavram haritaları derslerde kullanılmadan önce bu teknik ile ilgili öğrencilere ön bilgiler verilmeli, konular ilgi çekici hale getirilerek öğrenciler motive edilmelidir.

- ✚ Öğretmenler, sosyal bilgiler derslerinde düz anlatım yönteminin dışında dersi sevdirecek farklı yöntemlerden faydalanmalıdır.
- ✚ Kullanım dili İngilizce olan inspiration gibi bilgisayar destekli kavram haritası çizim programlar, bilgisayar programcıları tarafından Türkçe'ye uyarlanmalı ve okullarda kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.
- ✚ Öğrenme sürecinin en önemli halkalarından biri olan değerlendirme sürecinde kavram haritaları tekniğinden yararlanılabilir. Öğretmenler süreci değerlendirmede öğrencileri yazılı yapmak yerine bazı zamanlarda kavram haritası çizdirebilirler. Hatta çizilen kavram haritaları not olarak e okul sistemine girilebilir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri performans ödevi verirken kavram haritası çizme ödevlerini verebilirler
- ✚ Sosyal bilgiler müfredatı kavramları, öğrencilerin öğrenme seviyelerine göre seçilmelidir. Öğretmenler müfredatta yer alan bazı özellikle de soyut kavramları öğrencilere kazandırmada çok zorluk çektiklerini ifade etmektedirler. Bu açıdan müfredatı hazırlayanların müfredat kavramlarını belilerken daha itinalı davranmalıdırlar.
- ✚ 2004 Sosyal bilgiler müfredatının haftalık 3 saat gibi bir sürede yetiştirilmesi zor görünmektedir. Çünkü öğrenci merkezli bir eğitim gerçekleştirebilme çabasının yanında sosyal bilgiler öğretmenleri yıl boyunca müfredatı yetiştirememe endişesi yaşamaktadırlar. Bu açıdan Sosyal bilgiler müfredatının bir kısmı lise düzeyine taşınabilir ya da sosyal bilgiler dersi haftada 4 saate çıkarılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2009). *10. Sınıf Coğrafya Dersinde Toprak Konularının Kavram haritası Tekniği ile işlenmesinin Öğrenci Başarısına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Açıkgöz, K. Ü. (1996). *Etkili Öğrenme ve Öğretme* (6. Baskı). İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Akgün, Ş. (2001) *Fen Bilgisi Öğretimi* (7. Baskı). Giresun: Pegem A Yayıncılık.
- Akkayüz, E. (2003). *İlköğretim 4 ve 6. Sınıf Öğrencilerinin Kavram Haritası Hazırlama Düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Altın, K. ve Aslan, M. (2003). Kavram Haritalarının Fizik Dersinde Kavram Yanılgılarının Belirlenmesinde Kullanılması. *Fizik Eğitimi ve Felsefesi Kongresi*, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Altınok, H. (1998). *İlköğretim Fen Bilgisi Öğretiminde Kavram Haritalarının Kullanımı ve Öğrenci Kavramasallaştırmaları Üzerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Anderson, I. L. & Horney, M. (1997). Computer-based Concept Mapping: Enhancing Literacy With Tools For Visual Thinking. *Journal of Adolescent Adult Literacy*, 40 (4).
- Arslan, M. (2007). Constructivist Approaches in Education. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, vol: 40, 41-61
- Ausubel, D.P. (1968). *Educational Psychology, A Cognitive View*, New York, Holt, Rinehart, Winston.
- Atasoy, B. (2004). *Fen Öğrenim ve Öğretimi*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

- Aydın, A. (2005). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Bacanlı, H. (2004), *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel yayın evi.
- Bahar, M. (2001). Biyoloji Eğitiminde Kavram Haritalarının Kullanımı, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1,1*, s. 25-40.
- Baloğlu, B. (2006). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, İstanbul: Der Yayın.
- Barth, J. L.; Abdullah Demirtaş. (1997). İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi, YÖK/ Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Eğitimi, Ankara.
- Barr, R.D., Barth, S.L. & Shermis, S.S. (1977). *Definig The Social Studies. Bulletin*, 51. National Council For The Social Studies. Washington.
- Barut, Ö. (2006). *İlköğretim 7. Sınıf Fen Konularının Kavram Haritalarıyla Öğretilmesi*. Yüzüncü yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Bayındır, P. (2006). *İlköğretim Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Coğrafya Konularında Kavram Haritalarının Öğrenci Başarısına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bayram, H., Salan, Ü. ve Gürdal, A. (1999). *Stokiyometrik Problemlerin Çözümlerinde Kavram Haritalarının Başarıya Etkisi*. II. Ulusal Eğitim Sempozyumu, Marmara Üniversitesi.
- Bektaş, Ö. ve Bilgili, S. (2004). İlköğretim 7. Sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi Osmanlı Kültür ve Medeniyeti ünitesinde Geçen Tarih Terimleri ile İlgili Kavram Yanılgıları, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 9*, 39-47
- Bilen, M. (1999). *Plandan Uygulamaya Öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bolte, L.A. (1997). *Assesing Mathematical Knowledge with Concept Maps and Interpretive Essays*, ERIC Database, No: ED408160.

- Bozcan, M. (2002). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Tarih Konularının Öğretiminde Öğrencilerin Tarih Düşüncesinin Gelişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Buzan, T. (1993). *The Mind Map Book: Radiant Thinking-The Major Evolution In Human Tough*. BBC Publications.
- Binbaşoğlu, C. (1991). *Öğrenme Psikolojisi*, Ankara: Kadioğlu Yayıncılık.
- Budak, S. (2003). *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Canbolat, S. (2008). *Fen Teknoloji Dersinde Kavram Haritası Kullanımının Öğrencilerin Tutumları ve Başarılarına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Collingwood, R. G. (1990). *Tarih tasarımı*, (K. Dinçer, Çev.). İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Çağlayan, Ç. (2006). *8. Sınıf Fen Bilgisi Dersi Genetik ünitesinin Öğretiminde Kavram haritalarının Kullanımının Öğrencilerin Akademik başarılarına ve Kavram Kazanmalarına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çıldır, I. (2005). *Lise Öğrencilerinin Elektrik Akımı Konusundaki Kavram Yanılgılarının Kavram Haritalarıyla Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çilenti, K. (1988). *Eğitim Teknolojisi ve Eğitim* (2. Baskı). Ankara: Yargıcı Matbaası,
- Çilenti, K. (1989). Türkiye'de Eğitim Teknolojisi ve Öğretmen Yetiştirme, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 95-105, Eskişehir.

- Çolakoğlı, R. (2006). *Yenilenen Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Onbirinci ve Onikinci Sınıf Müfredat Programının Kavram Haritası Tekniğiyle İşlenişi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Demircioğlu, İ. H. (2005). *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2005). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme* (8. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Deniz, F. (2003). *Lise 1 Coğrafya Dersinde Kavram Haritalarının Başarıya Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Dilek, D. (2001). *Tarih Dersinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Diriöz, U. (2006). *Tarih Öğretiminde Eleştirel ve Yaratıcı Düşüncenin Geliştirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dönmez, C. (2003). *Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu*. (Ed. Cemalettin şahin). 32-41. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Duru, M.K. (2001). *İlköğretim Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritasıyla ve Gruplara Kavram Haritası Çizdirerek Öğretimin Öğrenci Başarısına ve Hatırlamaya Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erden, M. (1997). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, İstanbul: Alkım yayınları.
- Erden, M. ve Akman, Y. (2005). *Gelişim ve Öğrenme* (14. baskı). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

- Erdoğan, Y. (2000). *Bilgisayar Destekli Kavram Haritalarının Matematik Öğretiminde Kullanılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde Program Geliştirme* (10.baskı). Ankara: Meteksan.
- Fidan, N. (1996). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Göncüoğlu, Ö.G. (2010). *6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Demokrasinin Serüveni Ünitesinin Öğretiminde Drama ve İşbirlikli Öğretim Yöntemlerinin Öğrenci Tutum ve Başarısına Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Grasha, A. F. (1996). *Teaching With Style*, Pittsburgh: Alliance Publishers.
- Güçlüer, E. (2006). *İlköğretim Fen Bilgisi Eğitiminde Kavram Haritaları ile Verilen Bilişsel Desteğin Başarıya, Hatırda Tutmaya ve Fen Bilgisi Dersine İlişkin Tutuma Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Güngör, D. (2004). *İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Tarihsel Kavramların Öğretiminde Bilgi ve Kavram Haritası Kullanımının Başarıya Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gürdal, A., Şahin, F. ve Macaroğlu, E. (2001). *Fen Eğitimi, İlkeler Stratejiler ve Yöntemler*, Marmara Üniversitesi, Yayın no:668 İstanbul.
- Gürdal, A. ve Duru, M.K. (2002). *İlköğretim Fen Bilgisi Dersinde Kavram Haritasıyla ve Gruplara Kavram Haritası Çizdirilerek Öğretimin Öğrenci Başarısına Etkisi*, V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi, ODTÜ, Ankara.
- Hesapçioğlu, M. (2001). Post modern/Küresel Toplumda Eğitim, Okul ve İnsan Hakları. O. Oğuz, A. Oktay ve H. Ayhan (Der.), *21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistem* (s. 39–80). İstanbul: Serdar Yayınları.

- İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu 4-5, ve 6-7. Sınıflar, (2005). Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara: MEB Yayınları.
- İyilik, H. (2007). *İki Farklı Kavram Haritası Tekniğinden Elde Edilen Puanların Geçerliliğinin ve Güvenirliliğinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jonassen, D. H., Beissner, K. & Yacci, M. (1993). Structural Knowledge: Techniques for Representing, Conveying and Acquiring Structural Knowledge. *Lawrence Hillsdale, NJ: Erlbaum Publishers*.
- Jonassen, D. H., Reeves, T. C., Hong, N., Harvey, D. & Peters, K. (1997). Concept Mapping as Cognitive Learning and Assessment Tools. *Journal of Interactive Learning Research, Vol. 8. (3/4), 289–308*.
- Kabaca, T. (2002). *Ortaöğretim Matematik Eğitiminde Kavram Haritalanması Tekniğinin Kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kagıtçıbaşı, Ç. (2004). *Yeni İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kaptan, F. (1998). Fen öğretiminde kavram haritası yönteminin kullanılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 95-99*
- Karamusaoğlu, K. (2003). *Kavram haritası yolu ile fen bilgisi öğretmen adaylarının kavram yanlışlarının tespiti*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karamustafaoğlu, S., Karamustafaoğlu, O. ve Yaman, S. (2005). *İlköğretimde Fen ve Teknoloji Öğretimi. Fen ve Teknoloji Eğitiminde Kavram Öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karapür, H. (2002). *Van'daki Liselerde Olasılık Öğretiminde Görülen Kavram Yanlışları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Van.

- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (11.basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kavak, S. (2009). *İlköğretim 8.Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Maddenin Halleri ve Isı Ünitesinde Kavram Haritası Tekniği Kullanımının Öğrencilerin Başarısına Bilgilerin Kalıcılığına ve Fene Karşı Tutumlarına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, N. O. (2003). Fen Eğitiminde Kavram Haritaları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (Sayı:13), 70-79.
- Kaya, A. (2004). *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kendirli, B. (2008). *Fen ve Teknoloji Dersinde Kavram Haritası Kullanımının Öğrenci Tutumu, Başarısı ve Bilgi Kalıcılığına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kılcal, R. (2000). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, Erzurum: Eser Ofset.
- Kılıç, Ç. (2003). *İlköğretim 5. Sınıf Matematik Dersinde Van Hiele Düzeylerine Göre Yapılan Geometri Öğretiminin Öğrencilerin Akademik Başarı Tutum Ve Hatırda Tutma Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kılıç, D. ve Sağlam, N. (2004). Biyoloji Eğitiminde Kavram Haritalarının Öğrenme Başarısına ve Kalıcılığına Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:27*, s.155-164.
- Kılınç, A. (2007). Bir Öğretim Stratejisi Olarak Kavram Haritalarının Kullanımı. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt: IV, (Sayı: II)*, 21-48.
- Klenner-Moore, J. (2004). *Instructional Design Theories*, Retrieved November 10.
- Kolukısa A. E. (2006). *6. Sınıf Sosyal Bilgiler Çalışma Kitabı*. Ankara: A Yayınları.

- Korkmaz, H. (2004). *Fen ve Teknoloji Eğitiminde Alternatif Değerlendirme Yaklaşımları*. Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Korukcu, A. (2007). *Kavram Haritalarının Din Öğretiminde Kullanımı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Köstüklü, N. (2003). *Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi*. Konya: Güney Ofset.
- Kurada, K. (2006). *Lise II Tarih Dersinin Öğretiminde Kavram Haritası Kullanımının Öğrenmeye Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Küçükahmet, L. (1997). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Mason, C. (1992). Concept mapping: a tool to develop reflective science instruction. *Science Education*, 76: 51-63.
- MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, (2004). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (6-7. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara.
- MEB, (2007). *6.Sınıf öğretmen Kılavuzu*. İstanbul: Devlet Kitapları.
- McClure, R. J., Sonak, B. & Suen, K. H. (1999). Concept map assesment of classroom learning. *Journal of Research in Science Teaching*, 36 (4), 475- 492.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. London: Sage Publications.
- Novak, J. D., Gowin, D. B. & Johansen, G. T. (1984). The use of concept mapping and knowledge Vee mapping with junior high school science students. *Science Education*. 67(5), 625-645.
- Novak, J. D. & Gowin, D. B.(1999). *Learning How to Learn*. Cambridge University Pres., New York, USA
- Novak, J. D. “The Theory Underlying Concept Maps and How To Construct Them”, <http://cmap.coginst.uwf.edu/info>

- Ogle,D.S., Jones,B.F., Palinscar,A.S. & Carr,E. (1987). *Strategic Teaching and Learning:Cognitive Instruction in the Content Areas*.
- Oğuzkan, F. (1981). *Eğitim Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özbaran, S. (2003). *Güdümlü Tarih*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Özdemir, A. (2009). *İlköğretim 6. Sınıf Matematik Dersi Kesirler Konusunun Öğretiminde Kavram Haritası Kullanımının Öğrenci Başarısına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, S., Yalın, H.İ. ve Sezgin, F. (2004) *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* (5. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Özdemir, Ş. A. (2007). *Eğitim İstatistiği*, İstanbul: Kardeşler Ofset.
- Özden, Y. (2003). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2003). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk C. ve Dursun D. (2005). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (Ed. Öztürk, C.). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Paykoç, F. (1991). *Tarih Öğretimi*. Eskişehir: A. Ü. A. F. Yayınları.
- Piaget, J. (2008). *Yapısalcılık* (A. Şirin Okyayuz Yener, Çev.). İstanbul: Doruk Yayınevi. (Tarihsiz).
- Roth, W. M. & Roychoudhury, A. (1993). Using Vee and concept maps in collaborative settings: Elementary education majors construct meaning in physical science courses. *School Science and Mathematics*, 93, s. 237-243.

- Roth, W. M. (1994). Students Views of Collaborative Concept Mapping: An Emancipatory Research Project, *Science Education*, 78(1), 1-34, John Wiley Sons, Ine., New York, USA.
- Ruby, C. (1991). *Tarih Nedir?* (B. Yediyıldız, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. (Tarihsiz).
- Russel, P. (2000). "Mind Maps". <http://www.peterussell.com/mindmap1.html>.
- Saban, A. (2002). *Öğrenme Öğretme Süreci*. Ankara, Nobel Yayınları.
- Sarıçayır, H, (2000). *Lise II Kimya Derslerinde Kavram Haritalarının Başarıya Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Selçuk, Z. (1999). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Senemoğlu, N (2004) *Gelişim Öğrenme ve Öğretim* (10. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Smith, W., Rohrman, I., & Nicholas L. (1970). *Human Learning*, McGraw-Hill book Company, Newyork/Usa.
- Sönmez, V. (1998). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Ankara: Anı Yayınları.
- Şahin, F. (2002). Kavram Haritalarının Değerlendirme Aracı Olarak Kullanılması ile İlgili Bir Araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:11*, 17-32
- Şahin, T. ve Yıldırım, S. (1999). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. İstanbul: Anı Yayıncılık.
- Şeker, M. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğrenme Sitillerine Uygun Tekniklerin Kullanılmasının Öğrencilerin Öğrenme Düzeylerinin ve Kavram Yanılgılarının Giderilmesi Üzerindeki Etkililiğın Araştırılması*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tan, Ş. (2005). *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Taşpınar, M, (1997). *Modüler Öğretim Yönteminin Öğretim Yöntemleri Dersinde Öğrenci Başarısına Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Tekeli, İ. (2000). *Tarih Öğretiminin Yeniden Yapılandırılması, İlköğretim Okulları ve Liselerde Tarih Eğitimi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Toper, Ö., 2002. Öğreniyoruz ama nasıl?
http://www.enocta.com/tr/kaynaklar_makale_detay.asp?url=192
- Turgut, F., Baker, D., Cunnigham,R. & Piburn, M. (1997). *İlköğretim Fen Öğretimi, YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi*, Ankara.
- Tümen, S. (2006). *Kavram Haritaları Yönteminin Yabancı Dil Öğretiminde Öğrenci Başarısına Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Ülgen, G. (2001). *Kavram Geliştirme* (3. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Üstün, E. ve Akman, B. (2003). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:24, 38,49*, Ankara.
- Üzel, D. (2003). *Kavram haritası ve Vee diyagramı kullanımının İlköğretim 7. Sınıf Matematik Öğretiminde Öğrenci Başarısına Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.
- Yağdıran, E. (2005). *Ortaöğretim 9. Sınıflar Fonksiyonlar Ünitesinin Kavram Haritası kullanılarak öğretilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

- Yaman, H. (2006). *İlköğretim İkinci Kademe Dilbilgisi Derslerinde Kavram Haritası Tekniğinin Öğrenci Başarısına ve Hatırlamaya Etkisi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yaşar, S. (1998). Yapısalcı Kuram ve Öğrenme-Öğretme Süreci, *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 68-75, Eskişehir.
- Yener, N. (2006). *İlköğretim 7. Sınıf Fen Bilgisi dersinde “Çevremizde Hangi Ekosistemler Var ve Buralarda Neler Oluyor?” Konusunun Kavram Haritaları ile İşlenmesinin Öğrenci Başarı ve Tutumu üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yeşilyaprak, B. (2003). *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Nobel yayınları.
- Yılmaz, Ö. (2002), *İlköğretim 5. Sınıflarda Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Problem Çözme Yöntemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Yılmaz, H. (2008). *İlköğretim Birinci Kademe Sosyal Bilgiler Dersinde Kavram Haritalarının Kullanılmasının Başarıya Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yüksel A., Mil B. ve Bilim, Y. (2007). *Nitel Araştırma*, Ankara: Detay Yayıncılık.

EKLER

EK 1: ÇALIŞMA ve DENEY GRUBU ÖĞRENCİ TANIMA ANKETİ

Sevgili öğrenciler,

Aşağıdaki ankette yer alan sorulara vereceğiniz cevaplar bilimsel bir araştırmada veri olarak kullanılacaktır. Anket sorularını cevaplarken isim yazmanız gerekmemektedir. Dolayısıyla ankette yer alan sorulara içtenlikle cevap verebilirsiniz. Araştırmaya yapmış olduğunuz katkıdan dolayı teşekkür eder, başarılı ve mutlu bir gelecek dilerim.

Ramazan Çolak

I. Bölüm: Kişisel Bilgiler

Sevgili öğrenciler, aşağıda çoktan seçmeli ve boşluk doldurmalı sorular verilmiştir. Çoktan seçmeli sorularda size uygun olan seçeneği parantez işaretinin içine (X) koyarak belirtiniz. Boşluk doldurmalı sorularda ise cevabınızı ilgili boşluklara yazınız.

1. Cinsiyetiniz nedir?

( ) Kız ( ) Erkek

2. Doğum yerinizi aşağıda verilenlere göre belirtiniz.

İl:..... İlçe: .....

3. Kendiniz dahil kaç kardeşiniz?

( ) 1 ( ) 2 ( ) 3 ( ) 4 ( ) 5 ve üstü

4. Aileniz kaç yıldır İstanbul'da ikamet etmektedir?

( ) 1-5 ( ) 6-10 ( ) 11-15 ( ) 16-20 ( ) 21 ve üstü

5. Babanızın eğitim durumu nedir?

( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite

( ) Lisansüstü (yüksek lisans, doktora) ( ) Diğer (Lütfen belirtiniz):

6. Annenizin eğitim durumu nedir?

( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Üniversite

( ) Lisansüstü (yüksek lisans, doktora) ( ) Diğer (Lütfen belirtiniz):

7. Babanızın mesleği nedir?

- Memur   Emekli   İşçi   Çiftçi   Esnaf
 Serbest Meslek (Lütfen belirtiniz): ...   İşsiz
 Diğer (Lütfen belirtiniz) : ...

8. Annenizin mesleği nedir?

- Memur   Emekli   İşçi   Ev Hanımı   Esnaf
 Serbest Meslek (Lütfen belirtiniz):...   İşsiz   Diğer (Lütfen belirtiniz) :

9. Ailenizin aylık ortalama geliri ne kadar?

- 0 –500 YTL   501–750 YTL   751–1000 YTL
 1001–1250 YTL   1251–1500 YTL   1501 YTL ve daha üstü

10. Ailenizin gelir durumunu hangi seviyede görmektesiniz?

- Alt gelir grubu   Orta gelir grubu   Yüksek gelir grubu

11. Ailenizde devamlı bakıma muhtaç veya engelli biri var mı?

- Evet   Hayır

12. Anne, Baba ve kardeşlerinizin dışında aile büyüklerinden (nine, dede, teyze, hala, amca vb.) herhangi biri sizinle aynı evde yaşamakta mıdır?

- Evet (Lütfen yakınlık derecesini belirtiniz):...   Hayır

EK 2: SOSYAL BİLGİLER DERSİNE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ

Adı-Soyadı :

Tarih :

Sınıfı-No :

Sevgili öğrenciler, aşağıda Sosyal Bilgiler dersine yönelik duygu ve düşünceleri yansıtan cümleler yer almaktadır. Bu cümlelerin karşısında da “Hiç Katılmıyorum”, “Katılmıyorum”, “kararsızım”, “Katılıyorum” ve “Tamamen Katılıyorum” olmak üzere beş seçenek verilmiştir. Lütfen cümleleri dikkatlice okuyunuz ve sonra kendinize uygun olan seçeneklerden birini işaretleyiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1. Sosyal Bilgiler benim için ilgi çekicidir.	1	2	3	4	5
2. Sosyal Bilgiler dersine girerken büyük sıkıntı duyarım.	5	4	3	2	1
3. Sosyal Bilgiler konularını severim.	1	2	3	4	5
4. Arkadaşlarımla Sosyal Bilgiler konularını tartışmaktan zevk alırım.	1	2	3	4	5
5. Sosyal Bilgiler bütün dersler içinde en korktuğum derstir.	4	3		2	1
6. Sosyal Bilgiler dersi benim için gereksizdir.	5	4	3	2	1
7. Boş zamanlarımda Sosyal Bilgiler dersi çalışırım.	1	2	3	4	5
8. Sosyal Bilgiler dersi sınavından çekinirim.	5	4	3	2	1
9. Boş zamanlarımda Sosyal Bilgiler konularını okumaktan zevk alırım.	1	2	3	4	5
10. Sosyal Bilgiler dersinde zaman geçmek nedir bilmez.	5	4	3	2	1
11. Yıllarca Sosyal Bilgiler dersi okusam bıkmam.	1	2	3	4	5
12. Sosyal Bilgiler dersi beni huzursuz eder.	5	4	3	2	1

13. Diğer derslere göre Sosyal Bilgileri daha çok severek çalışırım.	1	2	3	4	5
14. Sosyal Bilgiler dersi beni korkutur.	5	4	3	2	1
15. Çalışma zamanımın çoğunu Sosyal Bilgiler dersine ayırmak isterim.	1	2	5	4	5
16. Sosyal Bilgiler dersinin konuları aklımı karıştırır.	5	4	3	2	1
17. Sosyal Bilgiler dersinin konuları ilgi çekicidir.	1	2	3	4	5
18. Sosyal Bilgiler dersinin gelmesini dört gözle beklerim.	1	2	3	4	5
19. Sosyal Bilgiler dersinin yaşantımda önemli yararlar sağlayacağına inanırım.	1	2	3	4	5
20. Sosyal Bilgiler dersi çalışırken canım sıkılır.	5	4	3	2	1
21. Sosyal Bilgiler öğrenmek hayatımı renklendirir.	1	2	3	4	5

Kaynak: MEB 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı (2005)

Ramazan ÇOLAK
Sosyal Bilgiler Öğretmeni

EK 3: ÜNİTE BAŞARI TESTİ

Sevgili Öğrenciler,

Bu test yaklaşık iki aydır işlemekte olduğumuz İpek Yolunda Türkler ünitesinde genel olarak neler öğrendiğinizi hazırlamak amacıyla hazırlandı. Bu teste vereceğiniz cevaplar kesinlikle not olarak değerlendirilmeyecektir. Sonuçlar yalnızca bir araştırmanın sonuçları kullanılacaktır. Şimdi test sorularını önceki sınavlarımızda gösterdiğiniz hassasiyet içerisinde yanıtlayınız. Başarılar diliyorum

Ramazan ÇOLAK

Sosyal Bilgiler Öğretmeni

1. Selçuklularda resmi yazışmalar Farsça, eğitim dili Arapça, halk arasında ise Türkçe kullanılırdı.

Bu durum Selçuklularda aşağıdakilerden hangisine neden olmuştur?

- A) Asker sayısının azalmasına
- B) Yönetimin bilim adamlarına geçmesi
- C) Türk dilinin gelişmesinin yavaşlamasına
- D) Yabancıların halk arasında etkin olmasına

2. Her yeni şeyin (sanat, edebiyat, düşünce vs.) yayılmasında sorun yaşandığı gibi İslam dininin yayılma sürecinde de Hz. Muhammed bazı zorluklar yaşamıştır.

Bu duruma bakarak hangi yargıya ulaşabiliriz?

- A) Dinde her zaman eski uygulamalar esastır.
- B) Sanat etkinlikleri dinden etkilenir.
- C) İnsan hak ve özgürlüklerinin sınırı vardır.
- D) Toplumların alışkanlıklarını değiştirmek zordur.

3. Dört halife devrinde bütün Müslümanlar kardeş sayılırken, Emeviler döneminde Arapları üstün gören bir politika kabul edilmiştir.

Emeviler dönemindeki bu anlayış aşağıdaki yargılardan hangisine ortam hazırlamıştır?

- A) İslamiyet her yerde rahat yayılmıştır.
- B) Kuran Arap yarım adasının dışına da gönderilmiştir.
- C) Türklerin İslamiyet'i geç kabul etmelerine.
- D) Hukuksal anlamda örgütlenmiştir.

4. Eski Türklerde hükümdarın oğullarının, kardeşlerinin ve aileden olan diğer erkeklerin ülkeyi yönetme hakları vardı. Tahta kimin geçeceği önceden bilinmezdi. Bu durum hükümdarın ölümünden sonra taht kavgalarının yaşanmasına neden olmuştur.

Türk devletlerinde yaşanan bu sorun aşağıdakilerden hangisiyle daha çok ilgilidir?

- A) Türklerin bütün dünyaya hakim olmak istemeleri ile
- B) Sosyal hayatı düzenleyen törelerin etkili olması ile
- C) Ülkeyi hanedan üyelerinin ortak malı saymaları ile
- D) İpek yoluna hakim olmak için çalışmaları ile

5. İslamiyet öncesi Türkler daha önce de tek bir yaratıcıya inanıyorlardı. Gök tanrı dedikleri tanrılarına kurbanlar sunuyorlardı. Cennet ve cehennem inançları da vardı.

Bu bilgilere bakılarak aşağıdakilerden hangisine ulaşılabılır?

- A) İslam dini Türklerin yaşayış tarzına yakındır.
- B) İslamiyet'te ölümler eşyaları ile birlikte gömülürlerdi.
- C) Türklerde çok tanrılı dinler yaygındır.
- D) Türklerin en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır.

6. Karahanlı, Gazneli ve Selçuklu topraklarından İpek yolu, Eyyubi ve Memlük topraklarında ise Baharat yolu geçer, devletler bu nedenle ticaretle ilgilenmiş ve tüccarların korunması ve konaklaması için Kervansaraylar yapılmıştır. Ticaret Türk devletlerinde önemli bir geçim kaynağı olmuştur.

Bu bilgiler ışığında aşağıdakilerden hangisine ulaşamayız?

- A) Türk devletlerinin topraklarından önemli ticaret yolları geçmektedir.
- B) Türk devletleri ticarete önem vermişlerdir.
- C) Ticaret Türk devletlerinin önemli bir geçim kaynağı olmuştur.
- D) Türk devletleri bu yollarda saldırıya uğradığında düşmanla birlikte savaşmışlardır.

7. **En ünlü Hükümdarı Abdulkerim Satuk Buğra Han olan Karahanlılar, Göktürk devletinden hangi yönüyle ayrılmaktadır?**

- A) Orta Asya'da kurulmuş olması
- B) İslam dinini kabul etmesi
- C) Doğu ve batı diye ikiye ayrılması
- D) Türk Kültürüne önem vermeleri

8. I. Asya Hun Devleti

II. Göktürk Devleti

III. Gazneliler Devleti

IV. Büyük Selçuklu Devleti

Yukarıda verilen Türk devletlerinden hangileri kısa bir süre de olsa aynı dönemde yaşamıştır?

- A) III-IV B) I-II C) II-III D) I-IV

9. Abbasiler Beytül Hikme (bilgi evi)'yi kurarak ilmi gelişmelere hız kazandırmışlardır. Büyük Selçuklular da önemli bir eğitim kurumu kurarak bu gelişmelere katkıda bulunmuşlardır. **Aşağıdakilerden hangisi Büyük Selçuklu devletinin oluşturduğu eğitim kurumudur?**
- A) Nizamiye Medresesi B) Darüşşifa
C) Kervansaray D) İkta
10. Türkler göçebe bir hayat sürmelerine rağmen İslamiyet'ten önceki dönemlerde de Türk dili ve edebiyatı oldukça gelişmiştir. **Aşağıdakilerden hangisi bu dönemde ortaya çıkan Türk dili ve edebiyatına ait eserler arasında yer almaz?**
- A) Orhun Kitabeleri
B) Göktürk ve Uygur alfabeleri
C) Oğuz kağan destanı
D) Divan-ı Lügat-ı Türk
11. **İslamiyet'in Hindistan'da yayılmasında en önemli etken aşağıdakilerden hangisidir?**
- A) Müslüman Arapları Hintli tüccarlarla ticaret yapmaları
B) Bölgeye giden din adamlarının çalışmaları
C) Hintlilerin gelir seviyesinin düşük olması
D) Gazneli Mahmud'un Hindistan'a 17 kez sefer düzenlemiş olması
12. Çin tarihi ile bir araştırma yapan bir tarihçi belli bir coğrafyada araştırmasını yapar ve belge belgeleri inceleyebilir. Türk tarihi ile bir araştırma yapmak ise daha zordur ve fazla sayıda belge ve kalıntı bulamayabiliriz. **Bu durumun temel nedeni aşağıdakilerden hangisidir?**
- A) Türklerin değişik bölgelere göç etmeleri ve göçebe hayat sürmeleri
B) Türklerin sözlü edebiyatının gelişmiş olması
C) Türklerin Müslüman olmaları
D) Türklerin savaşçı olmaları
13. Sınırları genişlemesiyle birlikte İslam dininde İran ve Bizans paraları kullanılmış ve devlet dairelerinde Rumca ve Farsça da kullanılmıştır. Bu duruma son vermek isteyen yöneticiler ilk İslam parasını bastırdılar ve Arapçayı resmi dil ilan ettiler. **Bu yenilikler aşağıdaki dönemlerden hangisi tarafından gerçekleştirilmiştir?**
- A) Dört Halife Dönemi B) Abbasiler
C) Emeviler D) Selçuklular
14. Selçuklu Sultanı Alparslan (1071) de Malazgirt Ovasında Bizans ordusunu büyük bir yenilgiye uğratmıştır. **Malazgirt savaşının sonuçları ile ilgili aşağıda verilen bilgilerden yanlış olanı hangisidir?**
- A) Türkiye tarihi başladı.
B) Anadolu kesin olarak Türk yurdu haline geldi.
C) Anadolu kapıları Türklere açıldı.
D) Selçukluların İslam dünyasındaki saygınlığı arttı.

15. İslamiyet öncesi Türk devletlerinde Türkler ölen kişiyi atı, silahı ve eşyalarıyla birlikte gömerlerdi. **Verilen bu durum Türklerle ilgili aşağıdakilerden hangisinin bir göstergesidir?**
- A) Kültürel alanda ileri gittiklerinin
B) İslam kültüründen etkilendiklerinin
C) Bilimsel çalışmalarda bulduklarının
D) Ölümden sonraki yaşama inandıklarının
16. Türkler Orta Asya'dan çeşitli sebeplerden dolayı göç etmek zorunda kalmışlar ve genelde batıya doğru göç etmişlerdir. **Türklerin Orta Asya'dan göç etmelerinin sebepleri arasında aşağıdakilerden hangisi bulunmaz?**
- A) Bağımsızlık arzusu
B) Bizans devletinin baskıları
C) İklim ve kuraklık
D) Hızlı nüfus artışı
17. **Aşağıda verilen eser ve yazar eşleştirmelerinden hangisi yanlış verilmiştir?**
- A) Kutadgu Bilig – Yusuf Has Hacib
B) Divan-ı Lügat-ı Türk- Kaşgarlı Mahmud
C) Siyasetname- Nizamı Mülk
D) Divanı- Hikmet- Ömer Hayyam
18. — Kutluk Bilge Kağan Mani rahipleri sayesinde mani dinini benimsemiştir.
— Mani dininin kuralları gereği hayvan eti yemeyi terk etmişlerdir.
— Yerleşik hayata geçerek mimari eserler yapmışlar ve sulama kanalları yapmışlardır.
- Yukarıda verilen bilgiler hangi Türk devletine aittir?**
- A) Göktürkler B) Asya Hun Devleti C) Uygurlar D) Kırgızlar
19. I. Bedir
II. Talas
III. Uhud
IV Malazgirt
- Yukarıda verilen savaşların kronolojik sıralaması aşağıdakilerden hangisinde doğru verilmiştir?**
- A) IV-II-I-III B) III-II-IV-I
C) I-III-II-IV D) I-II-III-IV
20. Türklerde ordu ücretli değildi. Eli silah tutan her erkek asker sayılırdı. Gerektiğinde kadınlar da savaşa katılırdı.
Bu durum Türklerde,
I. Vatan ve millet sevgisini her şeyin üstünde tutma
II. Sınıf ayrımı yapmama
III. Askerliği vatan görevi sayma
- Düşüncelerinden hangisi ya da hangilerinin varlığını göstermektedir?**
- A) Yalnız I B) I ve II C) I ve III D) II ve III

21. Türklere ait bir kültür merkezinde yapılan kazılarda kılıç, balta, deri kalıntıları ve halı parçaları bulunmuştur.

Buna göre Türkler;

I. Tarım

II. Dokumacılık

III. Madencilik **Alanlarından hangileriyle uğraşmışlardır?**

A) Yalnız I B) I ve II C) II ve III D) I,II ve III

22. Eski Türk devletlerinde savaş, barış, hükümdar seçimi gibi devletin önemli konularının görüşülüp karara bağlandığı kurum aşağıdakilerden hangisidir?

A) Divan B) Pankuş C) Saltanat Şurası D) Kurultay

23. Orta Asya'da yaşayan Türkler, yabancı bir devletin esareti altına girmektense başka bir bölgeye göç etmeyi tercih etmişlerdir. **Bu durum Türklerde aşağıdakilerden hangisine önem verildiğinin kanıtıdır?**

A) Sınırların genişletilmesine

B) Hukuk kurallarına

C) Yerleşik yaşama

D) Bağımsızlık düşüncesine

24. Türkler hangi savaşta Abbasilerin yanında yer alarak Çinlilere karşı savaşmışlardır?

A) Talas savaşı B) Bedir savaşı C) Hendek savaşı D) Malazgirt savaşı

25. Göktürlere ait Paraların üzerinde kağan ve hatunun resmi bulunmaktadır”

Buna bağlı aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

A) Devlet yönetiminde kadın söz sahibidir

B) Köktürklerde kadının hiç bir önemi yoktur

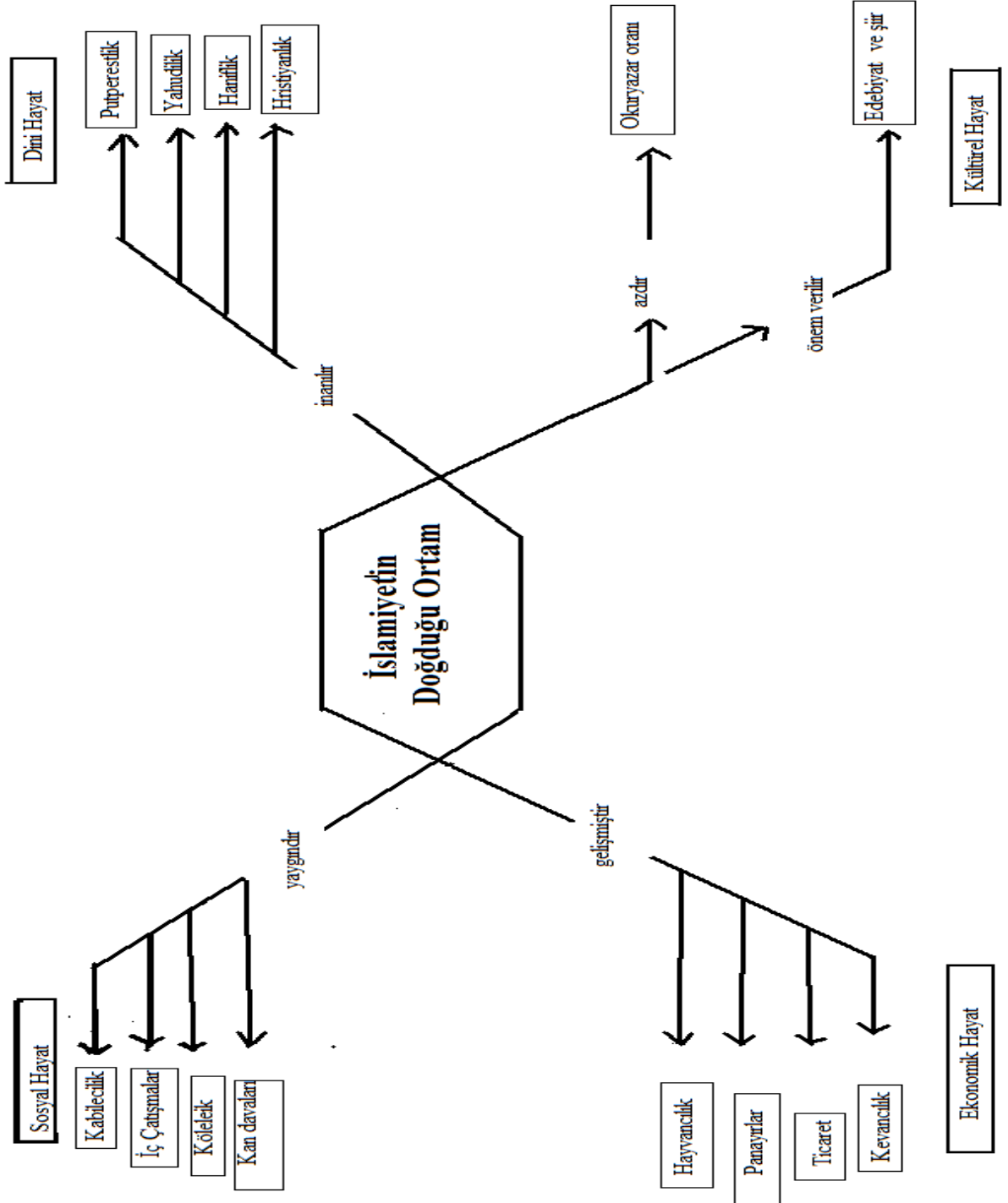
C) Köktürklerde kadına önem verilmektedir

D) Hatun kağanın en önemli yardımcısıdır

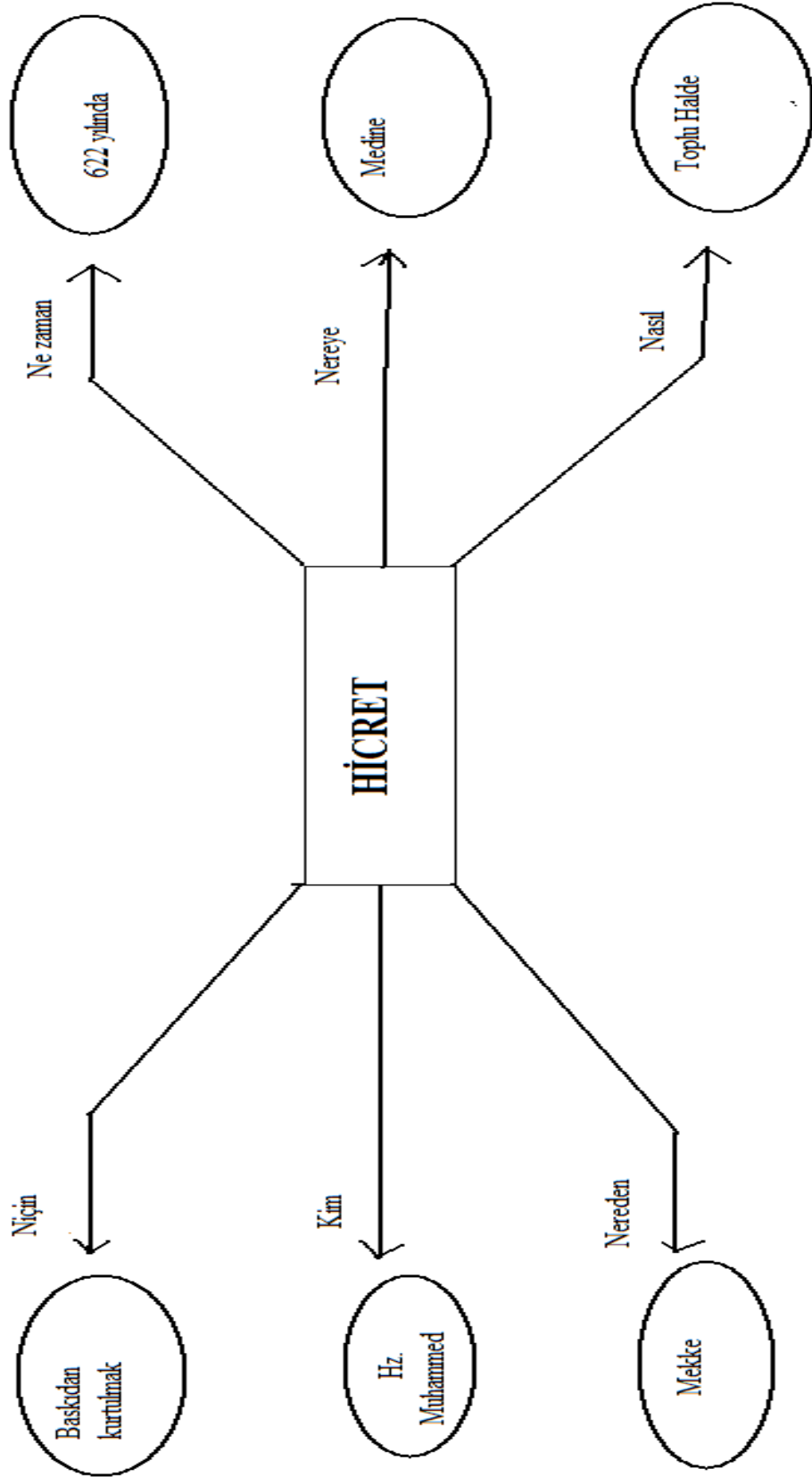
Test Bitti...

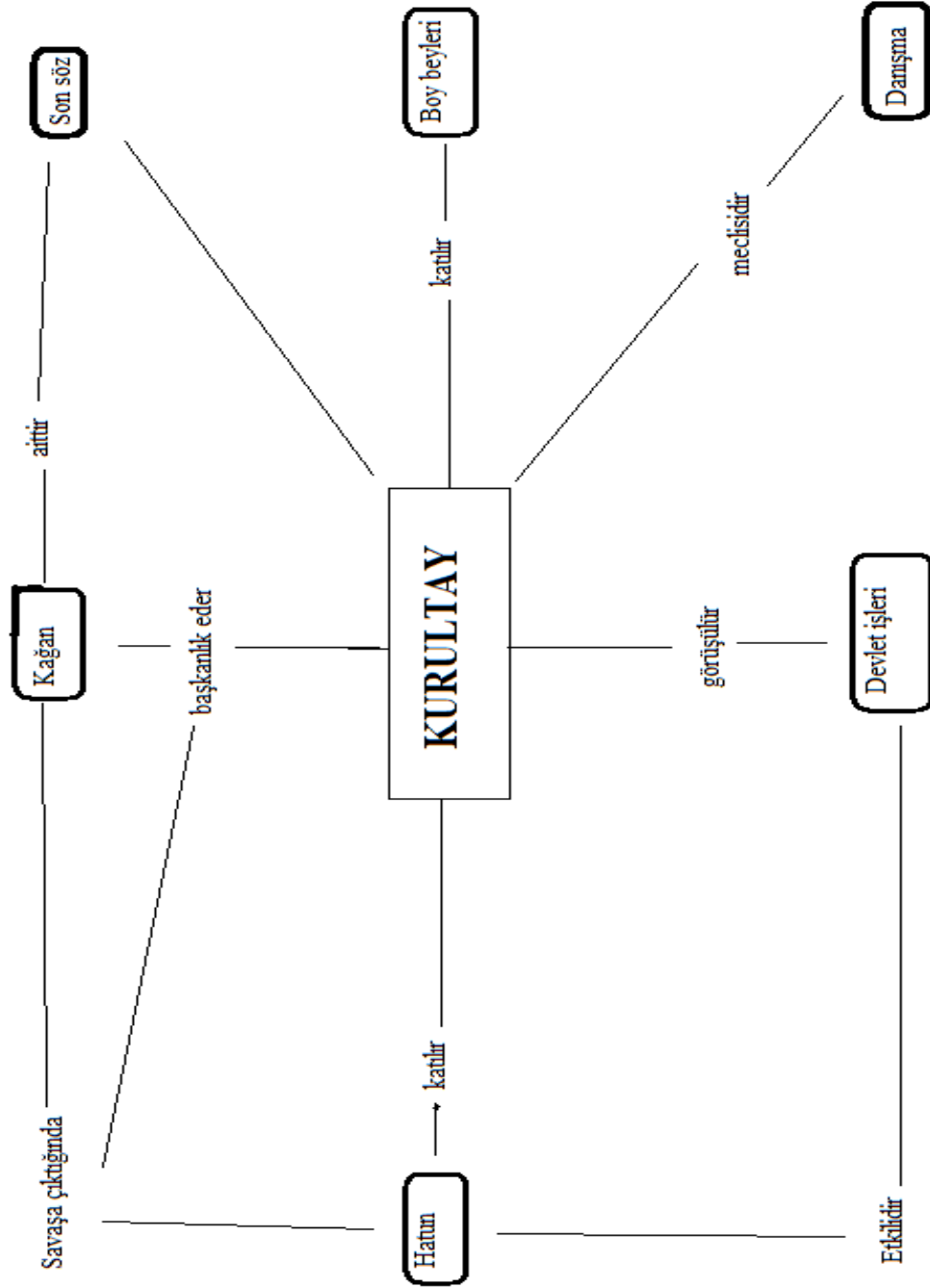
Konu: İslamiyet Öncesi Arap Yarımadasında Genel Durum

Konu: İslamiyetin Yayılışı

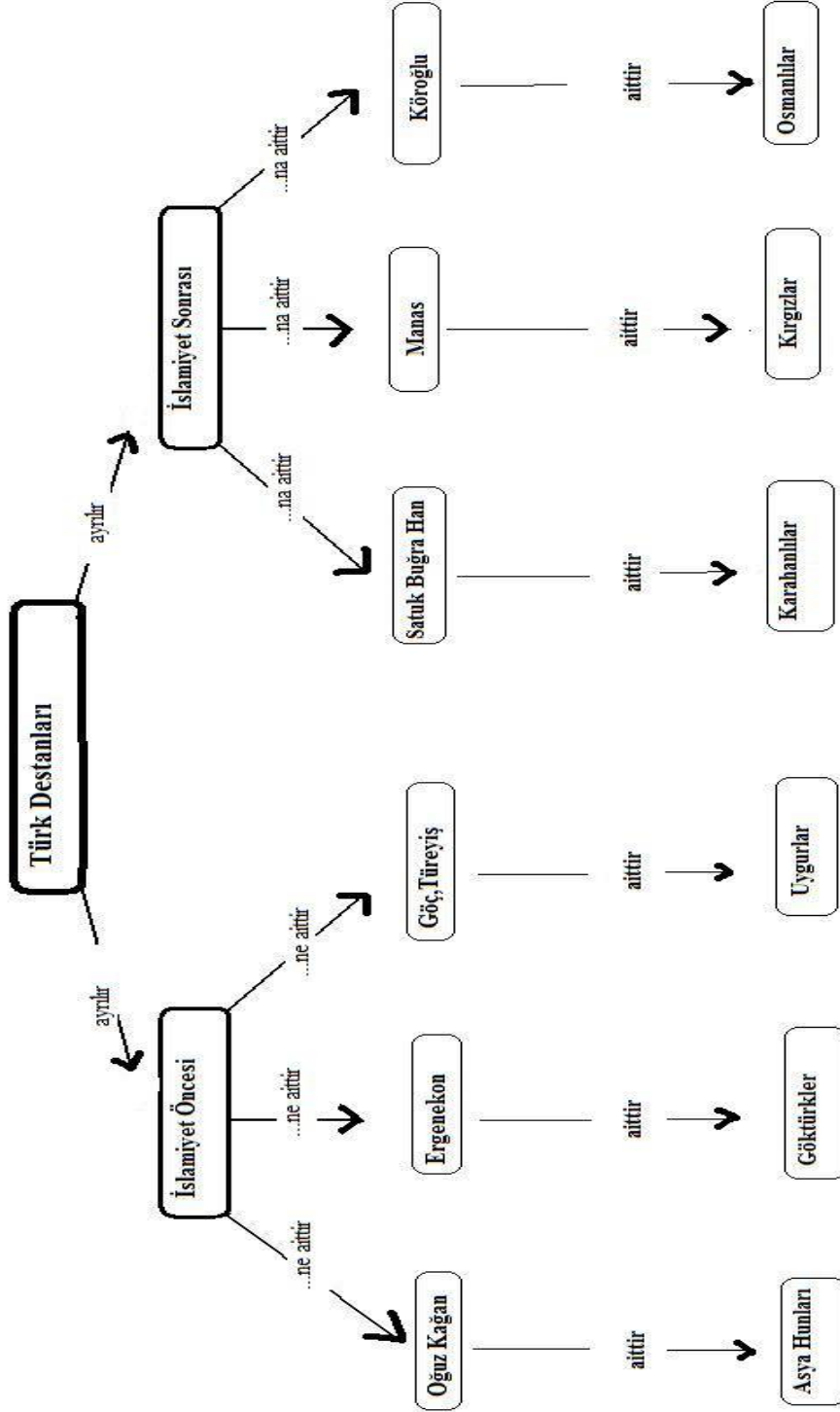

Konu: İslamiyet Öncesi Türk Devlet Yönetimi

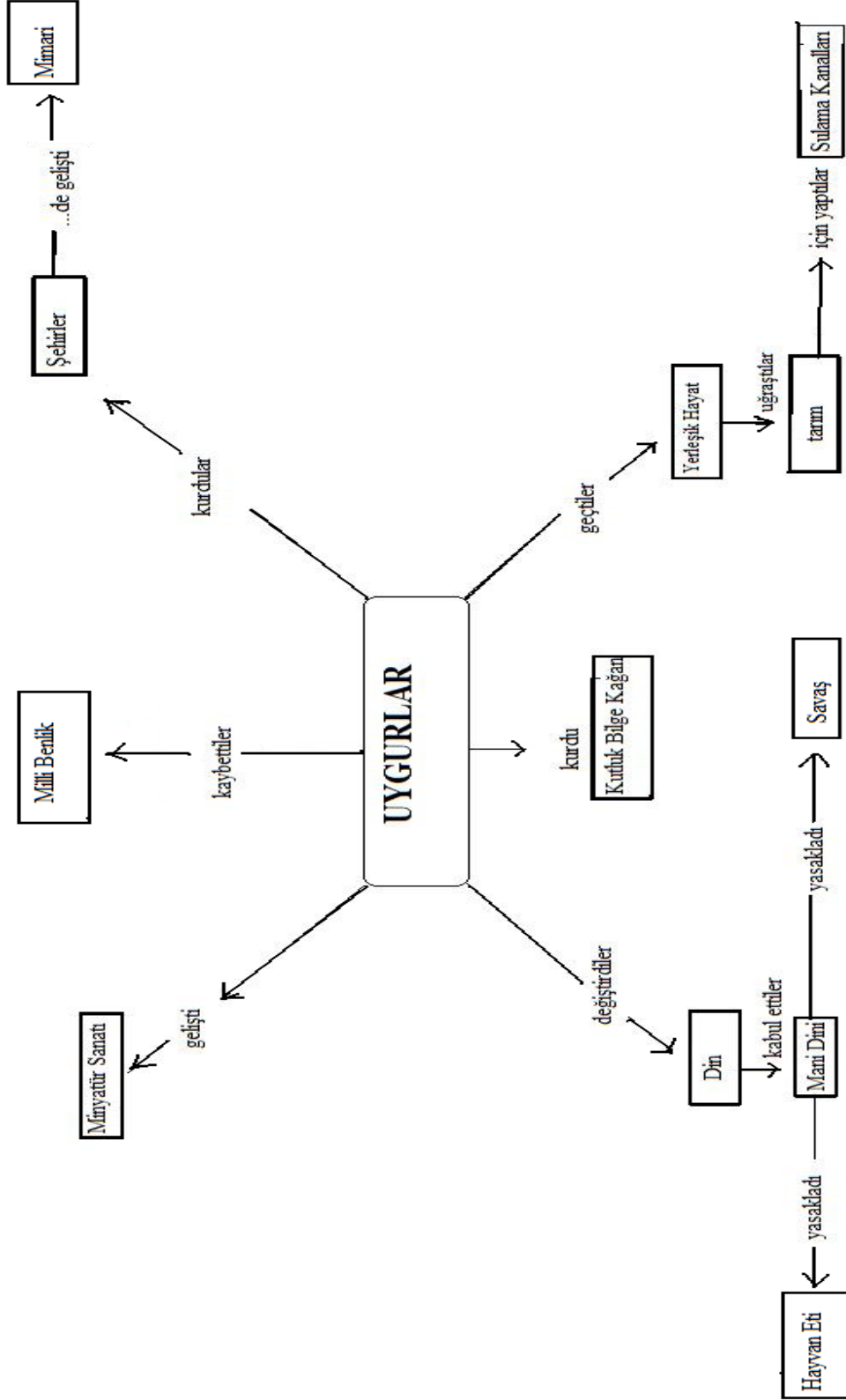

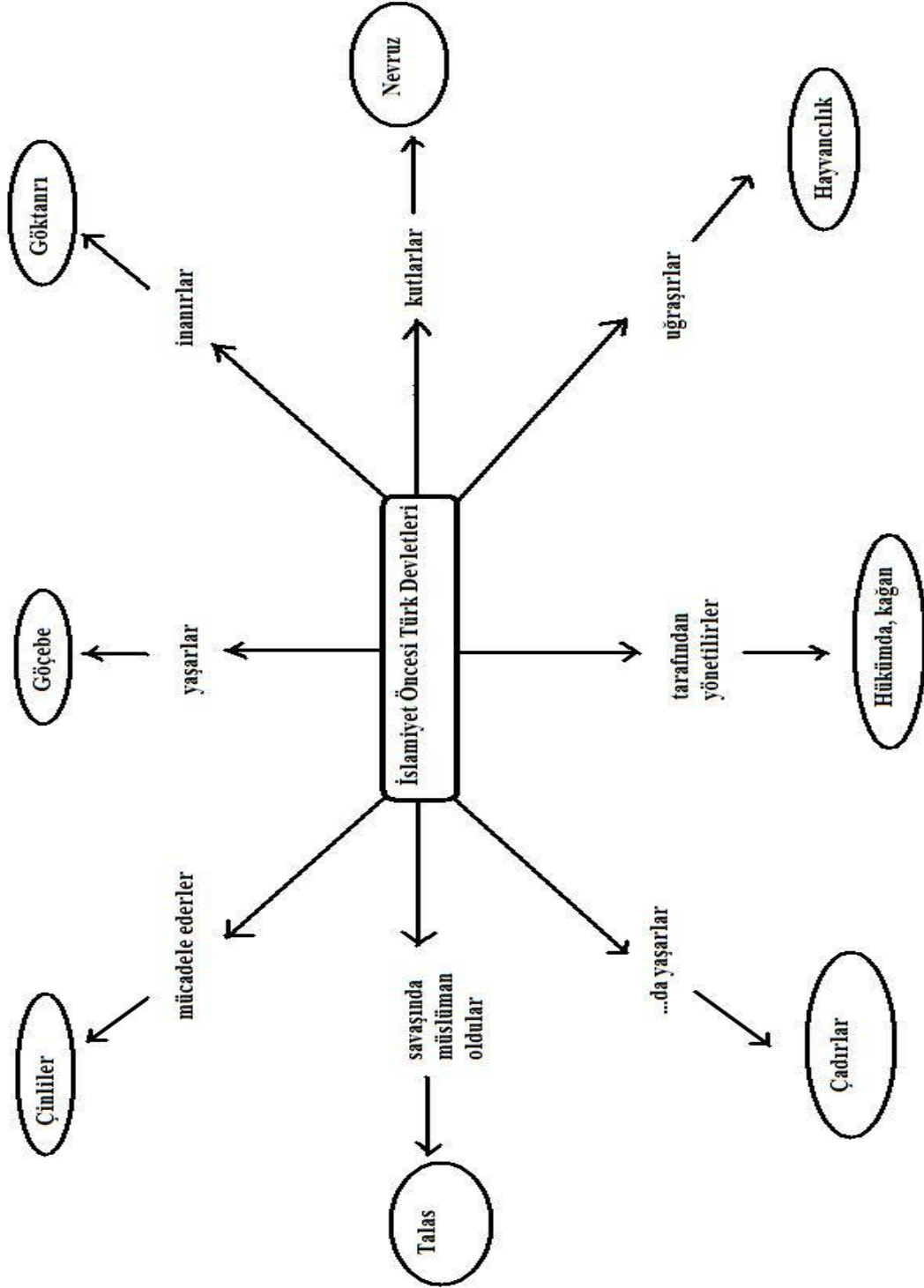
Konu: Türk Destanları

Konu: İlk Türk Devletleri

Konu: Göçebe Türkler’de Ekonomik ve Sosyal Hayat

EK 5: ÜNİTEDE VERİLECEK KAVRAMLARIN DÜZEYLERİNE GÖRE LİSTESİ

Barış	⊙	Göç	⊙	Orhun Anıtları	⊙
Beşeri ortam	⊙	Gök Tanrı	⊙	Özgürlük	⊙
Beşeri ortam	⊙	İklim	⊙	Saltanat	⊙
Bilim	⊙	Kavimler Göçü	⊙	Sanat	⊙
Bölge	⊙	Kıta	⊙	Savaş	⊙
Coğrafi konum	⊙	Kronoloji	⊙	Seçim	⊙
Cumhuriyet	⊙	Kurum	⊙	Ticaret	⊙
Çağ	⊙	Kurultay	⊙	Tören	⊙
Çevre	⊙	Kut	⊙	Uygarlık	⊙
Demokrasi	⊙	Kültür	⊙	Ulaşım	⊙
Destan	⊙	Kültürel öge	⊙	Üretim	⊙
Devlet	⊙	Millet	⊙	Vatan	⊙
Dil	⊙	Milli Egemenlik	⊙	Vergi	⊙
Din	⊙	Milli Kültür	⊙	Yerleşme	⊙
Egemenlik	⊙	Monarşi	⊙	Yön	⊙
Ekonomi	⊙	Nevruz	⊙	Yönetim	⊙
Ekonomik Faaliyet	⊙	Nüfus	⊙	Yüzyıl	⊙
Fetih	⊙				
Gelenek	⊙				

Not: Araştırmacı tarafından MEB (2005)'in Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz kitabından yararlanılarak hazırlanmıştır.

⊙	Bu kavram giriş düzeyinde verilecektir
⊙	Bu kavram geliştirme düzeyinde verilecektir
⊙	Bu kavram pekiştirme düzeyinde verilecektir.

EK 6: ÜNİTEYLE İLGİLİ AÇIK UÇLU ANKET FORMU

1. Sosyal Bilgiler dersi hakkındaki düşüncelerinizi yazınız?
2. Daha önceki yıllarda gördüğünüz sosyal bilgiler dersiyle bu yıl gördüğünüz sosyal bilgiler dersini öğretim yöntemleri bakımından karşılaştırınız?
3. “İpek yolunda Türkler” ünitesini işlediğiniz süre boyunca sosyal bilgiler dersi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
4. “İpek Yolunda Türkler” ünitesi boyunca sıkıldığınız anlar oldu mu olduysa kısaca bahseder misiniz?
5. “İpek Yolunda Türkler” ünitesi sürecinde zaman zaman kavram haritalarıyla ders işlediniz. Bu tekniğin size göre diğer tekniklerden farkı nedir?

6. Sosyal bilgiler dersinde kavram haritalarının kullanılmasıyla ilgili düşünceleriniz nelerdir? Konuları öğrenmenize faydalı olduğu konusunda neler düşünüyorsunuz?
7. “İpek yolunda Türkler” ünitesi süresince yapılan etkinlikler doğrultusunda üniteyi kısaca değerlendirir misiniz?
8. Bu üniteye başlamadan önceki bilgilerinizle ünite sonundaki bilgilerinizi karşılaştıracak olursanız bu konu hakkında neler söyleyebilirsiniz?
9. “İpek yolunda Türkler” ünitesine başlamadan önceki duygularınızla, ünite bitimindeki duygularınızı karşılaştırmalı olarak söyleyebilir misiniz?

Ramazan Çolak
Sosyal Bilgiler Öğretmeni